

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

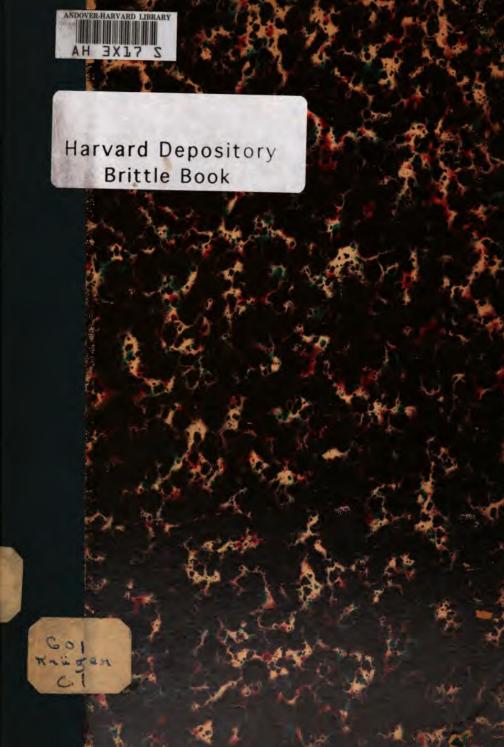
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + Refrain from automated querying Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

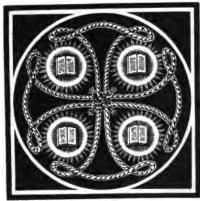
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

binduyll 50

Kriigen

Nondeeppopeneque in Jolo James Hardy Ropes

Andover
Theological Seminary

THE GIFT OF

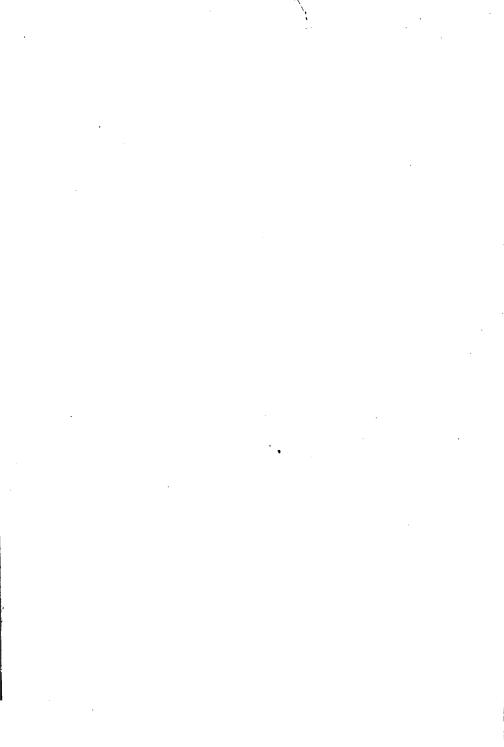
ALICE · LOWELL · ROPES

1933

Andover–Harvard Theological Library

James Handy Kopes June E. r. Ditschutz Berlin, Mpril 29, 1895

Kirchen- und dogmengeschichtliche Quellenschriften.

IX.

• . . .

Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften

als Grundlage für Seminarübungen herausgegeben unter Leitung von Professor D. G. Krüger.

Neuntes Heft.

Des

Gregorios Thaumaturgos

Dankrede an Origenes,

als Anhang

der Brief des Origenes an Gregorios Thaumaturgos.

Herausgegeben

von

Dr. phil. Paul Koetschau,

Gymnasiallehrer in Jena.

Freiburg i. B. und Leipzig 1894.

Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr

(Paul Siebeck).

ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL LIBRARY CAMBRIDGE, MASS.

A7C. 414 april. 12,1934

Einleitung.

I.

Über den Stifter der pontischen Kirche und Bischof von Neokaisareia am Lykos (dem heutigen Niksar am Kelkit-tschai) Theodoros, später Gregorios genannt¹) und mit dem Beinamen Thaumaturgos²) ausgezeichnet, ist leider nicht viel Sicheres überliefert. Die wichtigsten Nachrichten über seine Jugendzeit giebt uns Gregorios selbst in seiner an Origenes gerichteten Dank- und Abschiedsrede; dazu kommen einige Notizen bei Eusebios (h. e. VI 30, VII 14. 28, 1. 30, 2), Basileios (de spir. s. cap. 29 § 74; ep. 28, 1. 2. 204, 2. 207, 4. 210, 3. 5) und Hieronymus (de vir. ill. cap. 65 [fast wörtlich abgeschrieben von Suidas

¹⁾ Vgl. Hieron. de vir. ill. cap. 65. Aus Euseb. h. e. VI 30 geht zwar hervor, dass er als Bischof Gregorios hiess, aber nicht, dass er erst als Bischof diesen Namen angenommen habe. Er hat ihn schon vorher geführt, wie die Anrede in dem Brief des Origenes an ihn beweist.

²) Dieser Beiname findet sich zuerst in dem (später vorgesetzten) Titel der von Gregor von Nyssa verfassten Lebensbeschreibung des Gregorios Th., von Gregor von Nyssa selbst und von Basileios wird er ,ὁ μέγας, ὁ πάνυ, ὁ θαυμαστός genannt. Der Name Θαυματουργός ließ sich aus dem Βίος (vgl. ,ἐν τῷ καιρῷ τῆς θαυματουργίας p. 285 Voss.) leicht erschließen.

I 1, 1145 sq. rec. Bernhardy]; Comm. in Eccles. cap. 4; ep. 70, 4), der zwar den Eusebios (h. e. VII 30) benutzt, aber auch die Dankrede und die Metaphrase des Ecclesiastes von Gregorios noch kennt. Bei den spätern Schriftstellern beruht die geringe Kenntnis von Gregorios fast ausschließlich auf dem legendenhaften von Gregorios von Nyssa verfassten Biog des Wunderthäters; vgl. Rufinus (h. e. VII 25), Sozomenos (h. e. VII 27), Theodoretos (haer. fab. comp. II, cap. 8) Beda Venerabil. Comm. in Marc. III 11 und das Menologium Graecorum ad d. 17. Nov. Nur Sokrates (h. e. IV 27) scheint noch die der Apologie des Pamphilos und Eusebios beigefügte Dankrede des Gregorios gekannt zu haben. Erwähnt wird Gregorios noch bei Liberatus Diaconus (brev. 10), Facundus Hermianensis (Sirmond opp. II 740), in den Akten des Concil. quinisextum (Mansi, Conc. ampl. coll. XI 940 E), bei Georgios Synkellos (p. 376 D = p. 706 ed. Bonn.), Theophanes (Chronogr. p. 144, 6 sqq. ed. de Boor), Euagrios (h. e. III 31) u. a. m.

Die Legenden, die über den Wunderthäter in Umlauf waren, hat sich Gregorios von Nyssa von seiner frommen Großmutter Makrina, einer Schülerin des Wunderthäters, erzählen lassen und daraus seinen Βίος καὶ ἐγκώμιον ὁηθὲν εἰς τὸν ἄγιον Γρηγόριον τὸν Θανματουργόν zusammengestellt. Dieser Titel zeigt, daß der Zweck des Bios ein panegyrischer und erbaulicher war, und daß dem Verfasser nichts ferner lag, als rein geschichtliche Wahrheit bieten zu wollen. Interessant ist auch der Schluß des Bios, wo Gregor von Nyssa zwar bemerkt: ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τῆ μνήμη μέχρι τοῦ δεῦρο διασωζόμενα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου θαύματα, diese ,θαύματα aber mit Rücksicht auf die "Ungläubigen" übergeht. Immerhin enthält der Bios einiges Historische; doch

ist zur Verwertung desselben scharfe Sonderung von den legendenhaften Details und durchaus unbefangenes Urteil nötig. Historisch ist z. B. sicherlich die Nachricht, dass Gregorios mit Firmilian zusammengetroffen sei und zugleich mit diesem den Unterricht des Origenes genossen habe (p. 250 sq. ed. Voss.), dass ferner Gregorios trotz vieler Versuche, ihn zurückzuhalten, in sein Vaterland zurückgekehrt sei (p. 251 Voss.), dass Phaidimos von Amaseia ihn zum Bischof geweiht habe (während die Ausführung im einzelnen hier ungeschichtlich ist, p. 254 sq. Voss.), dass Gregorios eine Kirche erbaut habe, die bei einem Erdbeben erhalten geblieben sei (wobei freilich die Zeit der Erbauung durchaus unsicher ist; p. 273 Voss.), und dass er in der Nachbarstadt Kumana mit glücklichem Griff den spätern Märtyrer Alexandros, der damals noch Kohlenhändler war, zum Bischof gemacht habe (p. 286 sq. Voss.). Abgesehen von dem sagenhaften Beiwerk kann auch der Bericht über die Decianische Verfolgung in Pontus für historisch gelten: Gregorios habe damals seiner Gemeinde zur Flucht geraten und sei selbst geflohn (das ist gewiss nicht erfunden); nach dem Ende der Verfolgung habe er dann Märtyrerfeste eingerichtet. Dagegen sind, wie bei allen legendenhaften Darstellungen, die örtlichen und zeitlichen Angaben des Bios an sich als unhistorisch zu verwerfen, wenn sie nicht anderweitig bestätigt werden. Der Nyssener weiß nicht einmal, dass Gregorios mit Origenes in Kaisareia zusammengetroffen ist, und setzt dafür aus reiner Willkür Alexandreia, den bekanntesten Aufenthaltsort des Origenes, ein! Wie wenig sicher die ebendahin verlegte Versuchungsgeschichte des Gregorios (p. 246 Voss.) auch zeitlich fixiert ist, ergiebt sich schon daraus, dass der Nyssener sie in das προοίμιον des Bios, aber nicht in diesen selbst eingereiht hat. Derartige schwere Irrtümer des Nysseners finden ihre Erklärung zum Teil darin, dass derselbe auffälligerweise die Schriften des Wunderthäters, so nahe er diesem zeitlich auch steht, weder direkt noch indirekt gekannt zu haben scheint. In dem ganzen Bios findet sich keine Spur von einer Benutzung der Dankrede; nicht einmal die einzige Stelle, mit der Gerhard Vossius das Gegenteil zu beweisen versucht hat, ,δι-δαχθεὶς τὸ τῶν ἑλληνικῶν δογμάτων ἀσύστατον (p. 321 Not.) klingt an irgend eine Stelle der Dankrede an 1).

Da uns also der Bios nur ganz geringe Ausbeute liefert, so müssen wir hauptsächlich aus den übrigen spärlichen Nachrichten eine Übersicht über den Lebens- und Bildungsgang des Wunderthäters zu gewinnen versuchen. Aus der Dankrede erfahren wir von Gregorios selbst, dass er aus einer vornehmen und begüterten heidnischen Familie stammte. Anfangs von seinem dämonengläubigen Vater ganz heidnisch erzogen, lernte er nach dessen Tode als vierzehnjähriger Knabe die christliche Lehre kennen und lieben. Zugleich mit seinem Bruder Athenodoros erhielt er sorgfältigen Elementarunterricht und wandte sich dann mit gutem Erfolge rhetorischen und später juristischen Studien zu, um Advokat zu werden. Einer seiner juristischen Lehrer riet ihm, in der damals bedeutendsten Rechtsschule des Ostens zu Berytos das Studium des römischen Rechts zu vollenden. Mit dem Wunsch des Jünglings, diesem Rat zu folgen, traf seine brüderliche Verpflichtung zusammen, seine Schwester zu ihrem Gatten zu geleiten, der plötzlich als juristischer Beirat zu dem kaiserlichen Statthalter von Syria Palaestina nach Kaisareia berufen worden war und

¹⁾ Die einzige Stelle, die man nennen kann (Dankr. 30, 15 ff.), stimmt nur in dem Wort δόγματα mit jener überein.

bald darauf seine Gattin aus dem Pontus nachkommen liefs. Von Kaisareia aus gedachte dann Gregorios Berytos oder auch Rom (Dankrede 13, 14 f.) aufzusuchen. Doch wider Erwarten wurde er in Kaisareia mehrere Jahre festgehalten. Durch göttliche Fügung, wie Gregorios frommen Sinnes betont, traf es sich, dass ungefähr gleichzeitig (ωσπερ ἀπαντήσοντα ἡμῖν, Dankrede 13, 9 f.) Origenes in Kaisareia anlangte und bald der Mittelpunkt eines Kreises von christlichen und heidnischen philosophisch gebildeten Männern und lernbegierigen Jünglingen wurde. Gregorios, der den berühmten Lehrer anfangs wohl mehr aus Neugierde aufgesucht hatte, fühlte sich bald wie mit tausend Banden gefesselt, vergaß über den geistvollen Vorträgen des Origenes Heimat, Familie und juristisches wie rhetorisches Studium und wurde so einer der treuesten und eifrigsten Anhänger jenes großen Theologen 1). Damit soll aber nicht gesagt sein, dass Gregorios bereits in Kaisareia ein eifriger, überzeugter Christ ohne weltliche Neigungen geworden wäre; nein, im Gegenteil, gerade die Dankrede beweist, dass das philosophische Interesse des Gregorios, das dem Origenes die Handhabe bot, den Jüngling von den juristischen und rhetorischen Studien weg zu philosophischen und endlich theologischen zu führen, bis zum Ende seiner Lehrzeit das vorherrschende geblieben ist, dass Gregorios das Christentum nur von seinem philosophischen Standpunkt aus beurteilt und sich ihm nur insoweit gewidmet hat, als es mit seinen philosophischen Ansichten in Einklang stand. Theologie des Origenes erscheint ihm nach einer damals verbreiteten Anschauung als Philosophie, die nur durch den

¹⁾ Mit dem, was Gregorios in Cap. 7—9 der Dankrede über den bei Origenes genossenen Unterricht sagt, sind die Worte des Eusebios (h. e. VI 18) zu vergleichen.

Zusatz von ,παλή von der übrigen griechischen Philosophie unterschieden wird 1), Bibelstellen sind spärlich verwendet und verraten keine eingehende Kenntnis der heil. Schriften, und die eigenen theologischen Ausführungen sind wohl mehr die Wiedergabe der Ansichten des Origenes, als selbständig gewonnene Überzeugungen 2). Die Lehrzeit bei Origenes hatte zwar zu ausgedehnten philosophischen Studien, aber nicht zu einem tieferen Eindringen in die christlichen Wahrheiten ausgereicht. Indessen schied der dankbare Schüler von seinem Lehrer mit dem festen Vorsatz, die ,σπέρματα (Dankrede 38, 21 ff.) zu bewahren und reiche Früchte zu bringen: so war ihm die Ankunft in Kaisareia zum Wendepunkt seines Lebens geworden.

Die chronologische Bestimmung dieses wichtigen, mit der Ankunft des Origenes in Kaisareia zeitlich ungefähr zusammenfallenden Ereignisses ist für die Chronologie des Lebens beider Männer von entscheidender Bedeutung. Die Angaben des Eusebios und Hieronymus in der Chronik schwanken zwischen 2248 (cod. Amandinus), 2249 (Hieron.) und 2252 (Armen. Übers.) und können deshalb nicht den Ausgangspunkt unserer Untersuchung bilden. Aber auch in der KG. des Eusebios ist die hs. Überlieferung unsicher. Denn VI 26 wird das Ereignis nach der anerkannt besten Handschrift, dem cod. Mazarinaeus, und nach Nikephoros in das 12. Jahr des Alexander Severus = 233 n. Chr. ge-

¹⁾ Vgl. z. B. den Bios Gregors von Nyssa p. 250 sq. ed. Voss. und die Dankrede 2, 4 f. Unter den ,θαυμάσιοι ἄνδρες sind natürlich (gegen Dräseke JpTh. VII, 1881, S. 119) an wesen de christliche "Philosophen", d. h. Freunde des Origenes, wie Theoktistos und Firmilian, zu verstehen; vgl. Eusebios h. e. VI 27.

²⁾ Über den theologischen Gehalt der Dankrede vgl. J. A. Dorner, Entwicklungsgeschichte der Lehre von der Person Christi, II 734 f.

- setzt, was dem Jahre 2251 n. Abr. entsprechen würde¹); in den andern Handschriften dagegen weist uns die Lesart dénator in das 10. Jahr des Alexander = 231 n. Chr. = 2249 n. Abr. Versuchen wir deshalb, das Zusammentreffen des Origenes und Gregorios in Kaisareia auf einem andern Wege zeitlich zu bestimmen.
- 1. Eusebios giebt an, dass Gregorios und sein Bruder Athenodoros fünf Jahre lang an dem Unterricht des Origenes teilgenommen hätten, und fährt dann fort (h. e. VI 30): τοσαύτην ἀπηνέγκαντο περὶ τὰ θεῖα βελτίωσιν, ὡς ἔτι νέους ἄμφω ἐπισκοπῆς τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν ἀξιωθηναι. Die Trennung der beiden Brüder von Origenes fällt aber nach dem Regierungsantritt des Gordianus III. (Juni 238 n. Chr.), da dieser von Eusebios kurz vor jener Notiz VI 29, 1 erwähnt wird. Rechnen wir fünf Jahre zurück, so kommen wir auf das Jahr 233.
- 2. Die Angabe des Eusebios, Gregorios habe πέντε ὅλοις ἔτεσι bei Origenes verweilt, ist zu bestimmt, als daß sie in Zweifel gezogen werden könnte. Auch sind Ryssel (Greg. Thaum. S. 12) und Dräseke (JpTh. VII, 1881 H. 1 S. 105) im Irrtum, wenn sie meinen, Gregorios selbst spräche in seiner Dankrede § 3 von acht Jahren, die er bei Origenes zugebracht habe. Aus den Worten (1, 16 ff.): οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀκταετής μοι χρόνος οὖτος ἤδη, ἐξ οὖ οὖτε αὐτὸς εἰπών τι ἢ γράψας λόγον τινὰ μέγαν ἢ μικρὸν ὅλως τυγχάνω, κτλ. ist, wie Casaubonus (p. 506) und Bengel (p. 135) richtig gesehn haben, nur zu schließen, daß Gregorios bereits drei Jahre lang vor seiner Ankunft in Kaisareia den eigentlichen rhetorischen Studien fern

¹) Vgl. H. Gelzer, Sextus Julius Africanus I S. 8 A. 2, der δωδέκατον verteidigt, und Dräseke, JpTh. VIII, 1882, S. 575, der δέκατον für richtig hält.

geblieben war, um seine ganze Kraft dem "mühevollen" Studium des römischen Rechts zu widmen. Wenn Gregorios selbst in der Dankrede (2, 25 ff.) die Schwierigkeit der Erlernung der lateinischen Sprache und der römischen Gesetze ausdrücklich hervorhebt, um seine Ungeübtheit im rhetorischen Vortrag zu entschuldigen, so kann er nicht nebenbei die rhetorischen Studien weiter getrieben haben. Auch waren bei einem, echt römischem Wesen so weit entrtickten Pontier mindestens drei volle Jahre zum Studium des römischen Rechts erforderlich. Dass aber Gregorios schon vor seinem Zusammentreffen mit Origenes dieses Studium beendigt hatte und es mehr aus Neigung als aus Notwendigkeit in Berytos zu vertiefen beabsichtigte, beweist der Umstand, dass er nach fünf Jahren rein philosophischtheologischen Studiums in seine Heimat zurückkehrt, um, wie der Schluss der Dankrede (36, 28 ff.) zeigt, sofort in die juristische Praxis einzutreten.

3. Es unterliegt ferner keinem Zweifel, das Origenes in den Jahren 233—238 ungestört in Kaisareia gelebt und als Lehrer gewirkt hat, und das während dieser Zeit Gregorios und Athenodoros ohne wesentliche Unterbrechung seine Schüler gewesen sind. Andernfalls würde in der Dankrede ein Hinweis auf das Gegenteil nicht fehlen. Ein solches argumentum ex silentio ist hier durchaus berechtigt¹). Und wenn Eusebios im 22. tomus des Kommentars zum Johannesevangelium und in verschiedenen Briefen des Origenes dessen eigenen Bericht über die Maximinische Verfolgung gelesen hat und nur bemerkt (h. e. VI 28): σεσημείωται δὲ τουτονὶ τοῦ διωγμοῦ τὸν καιρὸν ἔν τε τῷ δευτέρφ καὶ εἰκοστῷ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν

¹⁾ So urteilt schon Boye (Diss. p. 42) richtig.

xαὶ ἐν διαφόροις ἐπιστολαῖς Ὠριγένης, so hat er weder bei Origenes noch sonstwo irgendeine Andeutung jener angeblichen Flucht des Origenes nach Kappadokien gefunden, von der Palladios (hist. Laus. 147) fabelt. Der Irrtum des auch sonst ganz unzuverlässigen Palladios ist wohl aus Miſsverständnis oder Verdrehung der Worte des Eusebios (h. e. VI 27 und 28) und aus Kombination dieser Stelle mit einer früheren (h. e. VI 17) zu erklären ¹).

4. Es ist endlich nicht wahrscheinlich, dass die Dankrede später als 238 n. Chr. gehalten ist. Ich kann hier auf eine noch nicht beachtete Parallele zwischen der Dankrede (5, 17 ff.) und dem Johannes-Kommentar des Origenes tom. 32 Cap. 6 (tom. II, p. 402 Lom.) hinweisen. Gregorios hat das kühne Bild in der Stelle: ἐπεμβαίνειν τολμήσαντες ανίπτοις τοῖς ποσὶ (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου) ακοαῖς xτλ. offenbar von Origenes entlehnt, der sich a. a. O. so ausdrückt: καὶ καθαροῖς τοῖς ποσίν ἐπιβαίνειν ταῖς τῶν ανθρώπων ψυχαῖς und bald darauf (Cap. 7, II, p. 413 Lom.) von ,σωματικοί und αἰσθητοὶ πόδες τῶν ἀδελφῶν' redet. Abgesehen von andern Berührungen zwischen beiden Schriften scheint mir schon die erwähnte den Schluss zu rechtfertigen, dass sich Gregorios in frischer Erinnerung an das eben von Origenes behandelte Gleichnis von der Fusswaschung jener ungewöhnlichen Ausdrucksweise bedient hat. Wenn nun (nach Euseb. h. e. VI 24 und Origenes in Joh. tom. 6 Cap. 1, I, p. 175 sq. Lom.) tom. 1-5 des Johannes-Kommentars noch in Alexandreia, tom. 6-22 in den Jahren 233-235/6 (Eus. h. e. VI 28) in Kaisareia verfasst sind, so können die

¹⁾ Vgl. K. J. Neumann, Der röm. Staat und die allgemeine Kirche I S. 228 A. 4.

tomi 23-32 bei regelmäßiger Fortsetzung der Arbeit sehr wohl 236-238 entstanden sein¹), so daß die Benutzung des kurz vorher verfaßten tom. 32 in der Dankrede ganz natürlich erscheint. Diese selbst kann jedenfalls nicht gut später als 238 angesetzt werden.

5. Hat nun die erste Begegnung zwischen Gregorios und Origenes fünf Jahre vorher, also 233, wie ich nachgewiesen zu haben glaube, stattgefunden, so muß Origenes entweder Anfang 233 oder Ende 232 nach Kaisareia gekommen sein. Welchen Weg er von Alexandreia aus dahin eingeschlagen, und wie lange er sich unterwegs aufgehalten hat, wissen wir nicht. Vielleicht hat er nach seiner Verbannung aus Alexandreia, in der Hoffnung, bei veränderten Verhältnissen dahin zurückzukehren, noch einige Zeit in der Nähe der Stadt verweilt. Jedenfalls kann einige Zeit zwischen der Abreise aus Alexandreia und der Ankunft in Kaisareia verstrichen sein. Nun sagt Eusebios (h. e. VI 26), dass Demetrios von Alexandreia , our sig μακρόν nach der Abreise des Origenes gestorben sei ,έφ δλοις έτεσι τρισί καὶ τεσσαράκοντα τη λειτουργία διάρκέσας; da er aber nach Eusebios (h. e. V 22) sein Amt im 10. Jahre des Commodus = 188/89 n. Chr. 2) angetreten

<u>potential transference de la compania del compania del compania de la compania del compania de la compania del compania de la compania del compania del compania de la compania del compania d</u>

¹⁾ Die von Neumann (a. a. O. S. 269 A. 4) citierte Stelle (Orig. c. Cels. VIII 24, p. 142 Lom.) beweist höchstens das Fehlen eines Kommentars zum 8. Cap. des I. Kor.-Briefs i. J. 248, aber nicht dasselbe für I. Kor. Cap. 1 oder Cap. 1—7. Der Kommentar zu I. Kor. 1 kann schon einige Zeit vor 238 vorgelegen haben, so daß seine Erwähnung in den, im 32. tom. des Johannes-Kommentars citierten Homilien über das Lukas-Evangelium keine Schwierigkeiten bereitet.

²) Die Berechnung nach A. v. Gutschmid, De temporum notis, quibus Eusebius utitur in Chronicis Canonibus, Kiliae 1868, p. 9 und 27 = Kl. Schriften I 457 u. 481.

hat, so fällt sein Ende in das Jahr 231, und die Abreise des Origenes also kurz vorher. Danach scheint die Lesart δέκατον bei Eusebios (h. e. VI 26) den Vorzug zu verdienen.

Wenn sich nun auch die Abreise des Origenes von Alexandreia nicht genauer bestimmen läßt, so können wir doch seine erste Bekanntschaft mit Gregorios sicher 233 ansetzen und können weiter schließen, daß Gregorios etwa drei Jahre vorher, also 230, in seiner Heimat das Studium des römischen Rechts und etwa 227 als vierzehnjähriger Knabe das der Rhetorik begonnen hat und also $\pm$ 213 geboren ist.

Gehen wir ferner von 238 an vorwärts, so dürfen wir wohl einige Jahre für die praktische juristische Thätigkeit des Gregorios annehmen, aber auch nicht zu viele, da er nach Eusebios (h. e. VI 30) έτι νέος Bischof geworden ist. Man kann deshalb vermuten, das ihn Phaidimos von Amaseia etwa um 243 als Dreissigjährigen zum Bischof geweiht habe. An dem Bericht des Nysseners über seine Weigerung und Flucht (p. 254 Voss.) ist vielleicht so viel historisch, das sich Gregorios bei seiner Jugend und seiner in der Dankrede besonders hervortretenden Bescheidenheit der schweren Bürde des Bischofsamtes nicht gewachsen glaubte und es anfangs ablehnte.

Wenn nun Gregorios schon um 243 Bischof geworden ist, so muß der im Anhang abgedruckte Brief des Origenes an ihn zwischen 238 und 243, vielleicht nach Redepenning (Origenes II, S. 59 f.) bald nach 238 von Nikomedeia in Bithynien aus geschrieben sein. Dräseke hat dagegen (JpTh. VII, 1881, S. 112 ff.) im Anschluß an Ryssel (Greg. Th. S. 13) und Tillemont (Mémoires vol. IV, p. 669) die Ansicht aufgestellt, jener Brief sei 235 oder 236 von Kappa-

dokien aus an den während der Maximinischen Verfolgung nach Ägypten hinabgezogenen Gregorios gerichtet (S. 121) und könne nicht nach der Dankrede (die Dräseke 238 oder 239 ansetzt) geschrieben sein, weil "des Origenes Reden und Ermahnungen in demselben" mit des Gregorios eigenen Äußerungen in seinem Panegyrikos im Widerspruch ständen. Der Beweis für diese beiden Behauptungen ist nicht erbracht. Der Brief des Origenes an Gregorios enthält keineswegs, wie Dräseke meint, verborgene historische Beziehungen - Origenes hätte guten Grund gehabt, in dem angenommenen Fall gerade recht deutlich zu reden -, sondern enthält nur ernste, in die Form der allegorischen Schriftexegese eingekleidete Mahnungen. Aus den Worten des Briefes (42, 10 ff.): ὅτι τισὶ πρὸς κακοῦ γίνεται τὸ παροικήσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ κόσμου μαθήμασι, μετὰ τὸ ἐντραφῆναι τῷ νόμψ τοῦ θεοῦ κτλ. ergiebt sich mit völliger Sicherheit, dass hier jede historische Deutung auszuschließen ist. Origenes hat sich für seinen Zweck eben die geeignetsten Schriftstellen ausgewählt: der in seine heidnische Vaterstadt zurückgekehrte Gregorios ist dort als römischer Advokat, fern von christlichem Einfluss, in der That dem Idumäer Ader zu vergleichen, und eine Warnung vor allzu ausschliefslicher Hingabe an heidnische Philosophie war, wie gerade die Dankrede beweist, bei Gregorios durchaus am Platze. Man braucht nicht einmal anzunehmen, dass Origenes durch ungünstige Nachrichten über Gregorios zu seinem Brief veranlasst worden sei. Es ist möglich, dass sich der Brief lediglich auf die allzu philosophisch gehaltene Dankrede bezieht, deren Priorität vor dem Briefe ich wenigstens mit mehr Recht, als Dräseke diese leugnet, behaupten zu können glaube. Die eindringliche Mahnung zu fortgesetzter Schriftforschung am Schluss

des Briefes wird durch die Worte: Γνα μὴ προπετέστερον εἴπωμέν τινα ἢ νοήσωμεν περὶ αὐτῶν (43, 14 f.) begründet. Darin liegt zugleich ein versteckter Vorwurf gegen Gregorios, der in der That ,προπετέστερον' in der Dankrede (34, 17 ff.) die Worte: τὸν κλείοντα ἀνοιγνύναι μόνον behandelt und dabei den Origenes als den ξερμηνεύς τῶν τοῦ θεοῦ λόγων πρὸς ἀνθρώπους bezeichnet. Solcher Einseitigkeit und Übertreibung, solchem Verzicht auf selbständige Schriftforschung tritt nun Origenes am Schluß seines Briefes entgegen, indem er die Interpretation des von Gregorios citierten Schriftwortes in folgender Weise ergänzt: καὶ ανοιγήσεταί σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ κτλ., seinen früheren Schüler darauf hinweist, dass auch nicht genüge ,xooverv καὶ ζητεῖν', sondern , ή περὶ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή' notwendig dazukommen müsse, und endlich den Wunsch ausspricht, dass auch Gregorios ,πνεύματος θεοῦ καὶ πνεύματος χριστοῦ immer mehr teilhaftig werde. Auch die Worte des Briefes: ταῦτα ἀπὸ τῆς πρός σε ἐμοῦ πατρικῆς άγάπης τετόλμηται (43, 26 f.) treten jetzt in helleres Licht, wenn wir uns erinnern, dass Gregorios in seiner Dankrede (36, 10) von dem ,οἶκος τοῦ ἀληθῶς πατρὸς ἡμῶν' gesprochen, also den Origenes seinen wahren, geistigen Vater genannt hatte. Ich denke, diese Beziehungen zwischen den beiden Schriften sind klar genug, um die Priorität der Dankrede zu erweisen.

Ob die Mahnungen des Origenes nötig und von Erfolg gewesen sind, wissen wir nicht; jedenfalls hat aber Gregorios nicht viel später seine juristische Laufbahn aufgegeben und ist Bischof von Neokaisareia und mit seinem Bruder Athenodoros Gründer der pontischen Kirche geworden. Näheres über seine Wirksamkeit weiß selbst

Eusebios nicht zu berichten 1). Das erklärt sich daraus, dass Pontus von den Mittelpunkten des kirchlichen Lebens zu weit entfernt war, als dass nähere persönliche Beziehungen zwischen Gregorios und den Bischöfen von Alexandreia, Antiocheia, Jerusalem hätten angeknüpft werden können. Auch hat es wohl Gregorios, anstatt sich in das Getriebe der Kirchenpolitik zu mischen, zunächst vorgezogen, seine Kirche zu organisieren und als echter und treuer Hirte ausschliefslich für das Wohl der ihm anvertrauten Herde zu leben. An Stelle historischer Nachrichten aus dieser Zeit besitzen wir die von Gregorios von Nyssa gesammelten Legenden. Dass sich bald nach dem Tode, ja noch bei Lebzeiten des Wunderthäters ein so reicher Sagenkreis um ihn hat bilden können, das lässt, wie Ryssel (Gregor. Th. S. 5) richtig urteilt, auf eine "gewaltige, kühn und stark alle Hindernisse bezwingende Persönlichkeit" schließen. Je intensiver und lokaler seine Wirksamkeit war, desto größeren Erfolg konnte sie haben. So wenig die von ihm erbaute Kirche später durch Erdbeben erschüttert wurde²), ebensowenig konnte die von ihm geschaffene kirchliche Organisation durch die Stürme der Decianischen Verfolgung zerstört werden. Anstatt sich nutzlos zu opfern, floh⁸) damals Gregorios, den Herrenworten Mt. 10, 23 und 24, 16 gehorchend, in das Gebirge, und ein großer Teil seiner Gemeinde ist wohl seinem Beispiel gefolgt. Nach Beendigung der Verfolgung entschädigte er die Gemeinde für die ausgestandene Drangsal

¹) Vgl. Georgios Synkellos p. 376 D (Bonner Ausg. p. 706), Dräseke, JpTh. VII, 1881, S. 738 f.

²⁾ Vgl. den Bios Gregors (p. 273 Voss.) und Ryssel (Gregor. Th. S. 20).

⁸⁾ Vgl. den Bios (p. 302 Voss.) und oben S. VII.

durch Einrichtung von Märtyrerfesten; ἐφῆκεν αὐτοῖς, sagt Gregorios von Nyssa (p. 311 Voss.), ταῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων έμφαιδούνεσθαι μνήμαις καὶ εύπαθεῖν καὶ ἀγάλλεσθαι (vgl. Ryssel a. a. O. S. 62). Gleich darauf 253/4 hatte die pontische Kirche eine noch schwerere Prüfung zu bestehen: Goten und Boraden fielen nach der Eroberung Trapezunts in Pontus und Bithynien ein und verwüsteten diese Landschaften aufs furchtbarste. Ganze Gemeinden sind damals vernichtet, die Häuser verbrannt, die Habe geraubt, die Bewohner getötet oder als Sklaven weggeschleppt worden. Ein anschauliches Bild von jener furchtbaren Heimsuchung bietet uns der sogenannte kanonische Brief des Gregorios, in dem der Bischof in milder und versöhnlicher Weise über die schweren Vergehen urteilt, deren sich Christen während der feindlichen Invasion schuldig gemacht hatten 1). So massvoll sich aber Gregorios gegen seine Untergebenen zeigte, so energisch wußte er seine Lehre gegen jede Ketzerei zu verteidigen. Das durch eine Offenbarung ihm übermittelte Glaubensbekenntnis blieb lange in Pontus in Geltung. An der ersten Synode in Antiocheia

¹⁾ Eine Inhaltsübersicht bei Dräseke, JpTh. VII, 1881, S. 748 bis 750. Ryssel setzt mit den meisten früheren Forschern den Brief ins J. 258, während Dräseke a. a. O. S. 751 ff. diesen Ansatz verwirft und selbst den Brief im Herbst 254 geschrieben sein lässt. Aber ein bestimmter Termin lässt sich aus unsern mangelhaften Quellen wohl kaum erschließen. Von Zosimos (Hist. I, cap. 32, 5) erfahren wir nur die Thatsache, dass die Abberufung des Successianus, jenes tapfern Verteidigers von Pityus, die Barbaren zu einem zweiten Angriff auf Pontus ermutigt hat, erhalten aber nicht die geringste Andeutung über die Zeit jener Abberufung. Immerhin ist es wahrscheinlich, dass dieselbe bald nach dem ersten, ins Jahr 253 fallenden Angriff der Barbaren, also vielleicht mit Dräseke (S. 747) Ende 253 oder Anfang 254, danach der zweite Einfall 254, und der kanonische Brief Ende 254 anzusetzen ist.

gegen Paulos von Samosata im Jahr 264/5 nahm Gregorios eifrig teil und beherrschte durch sein Ansehn im Verein mit seinem Bruder Athenodoros, Phirmillianos von Kaisareia und Helenos von Tarsos die Versammlung (Euseb. h. e. VII 28, Theodoret, haer. fab. comp. II, Cap. 8, und Theodoros Balsamon, Schol. in canon. 21 concil. Nicaen. bei Beveregius, Pandect. canon. I 83). Ob Gregorios auch an der zweiten Synode in Antiocheia gegen Paulos von Samosata teil genommen hat, wissen wir nicht. Jedenfalls ist nicht mit Ryssel (Gregor. Th. S. 17 f.) anzunehmen, dass Theodoros, einer der von Eusebios (h. e. VII 30, 2) erwähnten Unterzeichner des Synodalschreibens, identisch mit Gregorios sei; den früher geführten Namen Theodoros kann Gregorios unmöglich in einem offiziellen Schreiben, anstatt seines eigentlichen, gesetzt haben. Ryssel hält die Teilnahme des Gregorios an jener zweiten Synode auch deshalb für wahrscheinlich, weil Gregorios nicht vor 270 gestorben sei. Aber auch jene zweite große Synode ist ja nach Eusebios (h. e. VII 28, 4) nicht vor dem Regierungsantritt des Aurelian (270), sondern nach demselben abgehalten worden. setzt den Tod des Gregorios unter Aurelian (270-75), und wir haben keinen Grund, die Angabe zu bezweifeln. Ist Gregorios, wie ich glaube, auf jener zweiten antiochenischen Synode nicht zugegen gewesen, so hat ihn wahrscheinlich der Tod schon vorher, d. h. zu Anfang der Regierungszeit Aurelians, weggerafft; er würde danach ein Alter von nicht ganz 60 Jahren erreicht haben. Da er aber έτι νέος Bischof geworden war, so konnte er in der Sterbestunde auf eine verhältnismässig lange und reichgesegnete Amtsthätigkeit zurückblicken. Er hatte seine Vaterstadt aus einer heidnischen zu einer christlichen umgeschaffen (Bios p. 313 Voss.) und zum Mittelpunkt der neubegründeten pontischen, seit Diocletian mit der kappadokischen verbundenen Kirche gemacht. Seine dankbaren Landsleute hielten sein Gedächtnis in hohen Ehren, bei spätern Schriftstellern wird er mit den berühmten Kappadokiern Gregorios von Nazianz und von Nyssa und Basileios zusammen genannt (vgl. Photios bibl. 106^a Z. 32 sq. rec. Bekker), und die katholische Kirche zählt ihn zu ihren Heiligen und feiert seinen Gedenktag am 17. November.

II.

Das Werk, das Gregorios nach seiner Bischofsweihe in Angriff nahm, war so schwierig, und sein persönliches Wirken im ganzen Pontusgebiet so intensiv und zeitraubend, dass ihm weder Zeit noch Kraft zu größeren Schriftwerken übrig blieb. Es fehlte ihm wohl auch die Neigung dazu, denn nicht als Gelehrten, sondern als Mann der Praxis zeigt ihn uns die Dankrede an mehreren Stellen, besonders da, wo er den Origenes ausdrücklich deswegen rühmt, weil er immer das Thun des für richtig Erkannten für das wichtigste erklärt, und selbst hierin allen das schönste Vorbild gegeben habe (24, 22 ff., vgl. auch Sokrates, h. e. IV 27). Gregorios hat deshalb wohl wenig Wert auf schriftstellerische Thätigkeit gelegt; seine Schriften dienten dem praktischen Bedürfnis oder verdankten wenigstens ihren Ursprung irgend einem äußerlichen Anlaß (vgl. Ryssel S. 54). Damit hängt es zusammen, dass weder Gregorios selbst seine Schriften gesammelt hat, noch dass eine Gesamtausgabe derselben nach seinem Tode veranstaltet zu sein scheint. Wir dürfen uns also über die Geringfügigkeit des echten litterarischen Nachlasses des Gregorios Th. nicht

wundern und müssen es auch begreiflich finden, das bei dieser mehr zufälligen Art der Überlieferung selbst unzweifelhaft echte Schriften andern Autoren in den Hss. beigelegt werden. Andererseits wurde der Name des Wunderthäters bald so berühmt und seine Autorität als eines rechtgläubigen Kirchenfürsten so allgemein anerkannt, das sich nicht nur Sabellianer auf ihn beriefen (vgl. Basileios ep. 210, 3, 5), sondern das überhaupt Häretiker ihm eine Anzahl Schriften unterschoben, um sie durch seinen Namen zu decken und zu erhalten.

Als unbestritten echt sind zu bezeichnen:

- Εἰς Ὠριγένην προσφωνητικός vom Jahre 238 n. Chr., vgl. unten S. 1—39.
- 2. "Εκθεσις τῆς πίστεως κατὰ ἀποκάλυψιν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας, eine kurze, für den praktischen Gebrauch bestimmte Glaubensformel, die lange Zeit im Pontus in Geltung geblieben ist. Gregorios von Nyssa hat sie in seinen Bios aufgenommen (p. 258 f.). Die zahlreichen Hss., in denen die Formel überliefert ist, zählt Preuschen auf (Harnack, Gesch. d. altchr. Litt. I 429). Vgl. C. P. Caspari, Alte und neue Quellen zur Gesch. d. Taufsymbols, Christiania 1879, S. 1—64, der die Glaubensregel 260 bis 270 ansetzt (a. a. O. S. 64), und F. Kattenbusch, Das apostolische Symbol, I, Leipzig 1894, S. 338—342.
- 3. Ἐπιστολή κανονική τοῦ άγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας ἐπισκόπου τοῦ Θαυματουργοῦ περὶ τῶν ἐν τῷ καταδρομῷ τῶν βαρβάρων εἰδωλόθυτα φαγόντων ἢ καὶ ἔτερά τινα πλημμελησάντων. Erste kritische Ausgabe von M. J. Routh (Reliquiae sacrae² vol. III 256—283), danach Dräseke (JpTh. VII, 1881, 730—736). Der Brief ist in zahlreichen Canones-Hss. erhalten, die Preuschen a. a. O. S. 429 f. aufzählt. Der Brief bildet eines der wichtigsten Aktenstücke

- des 3. Jahrhunderts und ist wahrscheinlich (nach Dräseke a. a. O. S. 756) im Herbst 254 geschrieben; vgl. oben S. XIX. A. 1.
- 4. Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν Σολομῶντος. Wenn auch fast sämtliche bisher bekannt gewordenen Hss., wie mir E. Preuschen mitteilt, die Metaphrase dem Gregorios von Nazianz beilegen, so ist doch bei dem ausdrücklichen Zeugnis des Hieronymus (de vir. ill. 65 und Comm. in Eccles. 4) und des Rufinus (h. e. VII 25) an der Autorschaft des Gregorios Thaumaturgos nicht zu zweifeln. Auch die Sprache weist einzelne Anklänge an die Dankrede auf. Über die Hss. handelt Preuschen a. a. O. S. 430.
- 5. Die in syrischer Übersetzung erhaltene, von Ryssel a. a. O. S. 71—99 veröffentlichte Schrift an Theopompos über die Leidensunfähigkeit und Leidensfähigkeit Gottes. Vgl. de Lagarde, Analecta Syriaca, Lips. et Londin. 1858, p. 46—64 und Pitra, Analecta sacra IV, p. 103—120, lat. Übersetzung p. 363—376. Dräseke (JpTh. IX, 1883, S. 634 bis 640 Ges. patristische Unters. 1889, S. 162—168) hält mit Ryssel die Schrift für echt, setzt sie aber später als Ryssel, erst nach 240, und vermutet, daß sie gegen die Lehre des Gnostikers Sokrates gerichtet sei.
- 6. Verloren ist die von Basileios (ep. 210, 5) citierte Διάλεξις πρὸς Αἰλιανόν, welche nach Basileios a. a. O. auch eine (mit der erhaltenen nicht identische) ἔκθεσις τῆς πίστεως des Wunderthäters enthalten hat und nicht frei von heterodoxen Ansichten gewesen ist. Diese seien aber, bemerkt Basileios zur Entschuldigung, ٬ἀγωνιστικῶς ausgesprochen.
- 7. Möglicherweise gehört dem Gregorios auch die Expositio in proverbia Salomonis an, die Batiffol (Mélanges d'Archéologie et d'histoire IX, 1889, p. 46-47) erwähnt.

Dazu kommen zahlreiche, in Catenen und sonst erhaltene griechische, syrische und arabische Fragmente meist exegetischen Inhalts; vgl. die Aufzählung von Preuschen a. a. O. S. 431 f. und Ryssel a. a. O. S. 43—59.

Als untergeschoben sind folgende Schriften anzusehen:

- 1. Ἡ κατὰ μέρος πίστις, von Caspari (a. a. O. S. 65 bis 146) dem Apollinaris von Laodicea zugewiesen. Griechisch bei A. Mai, Nova Collectio VII, 1833, 170—176, und de Lagarde, Titi Bostren. opp., Append. p. 103—113, syrisch bei de Lagarde, Analecta syr. p. 31—42 und Pitra, Analecta sacra IV 82—94. 346—356.
- 2. Αναθηματισμοὶ ἢ περὶ πίστεως κεφάλαια ιβ', vgl. de Lagarde, Analecta syriaca p. 65 ff. und Pitra, Analecta sacra IV 95—160. 357—360.
- 3. Δόγος κεφαλαιώδης περὶ ψυχῆς πρὸς Τατιανόν, vgl. Preuschen a. a. O. S. 431.
- 4. Eine Anzahl Reden auf Maria, das Epiphanienfest, Christi Geburt, Christi Fleischwerdung, Stephanus; vgl. Preuschen a. a. O. S. 431 und Dräseke, JpTh. X, 1884, S. 657—704.
- 5. An Philagrius über die Wesensgleichheit. Diese Schrift ist, wie Dräseke (JpTh. VII, 1881, S. 379—384 und VIII, 1882, S. 343—384 u. 553—568 = Ges. patrist. Unters. S. 103—162), trotz der Einwendungen Ryssels (JpTh. VII, 1881, S. 565—573), evident nachgewiesen hat, unecht und identisch mit oratio 45 des Gregorios von Nazianz (Πρὸς Εὐάγριον μόναχον περὶ θεότητος λόγος). Vgl. de Lagarde, Analecta syriaca, p. 43—46, Pitra, Analecta sacra IV, p. 100—103. 360—363, Ryssel a. a. O. S. 65 bis 70.
  - 6. Λόγος εἰς τοὺς άγίους πάντας. Die von J. A. Min-

garelli (Bononiae 1770, 4°) zuerst veröffentlichte (bei Migne, P. Gr. tom. X, p. 1197—1206 danach abgedruckte) Rede ist trotz des hs. Zeugnisses unecht. Denn der unbekannte Verfasser hat nicht nur Ausdrücke, Vergleiche und Citate aus der Dankrede entlehnt, sondern scheint auch zwei Schriften des Johannes Chrysostomos (1. Εἰς μάστυρας ὁμιλία tom. II, p. 668 B u. C, 2. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους πάντας tom. II, p. 713 C u. 716 C ed. Montfaucon) benutzt zu haben.

Folgende Gesamtausgaben1) sind erschienen:

- 1. S. Gregorii episcopi Neocaesariensis cognomento Thaumaturgi opera omnia (im Anhang der Bios des Gregor von Nyssa) ed. Gerardus Vossius, Mogunt. 1604, 4°. Besser und vollständiger, aber auch nicht frei von Fehlern ist
- 2. SS. PP. Gregorii Neocaesariensis Episc. cognomento Thaumaturgi, Macarii Aegyptii, et Basilii Seleuciae Isauriae episcopi opera omnia etc. Paris 1622 fol.
- 3. Gallandius, P., Bibliotheca Veterum Patrum, Venet. 1765—1781. Edit. nova Venet. 1778, tom. III, p. 385 bis 469, vgl. tom. XIV, App. p. 119 (Scholion in Mt. 6, 22 f.). Relativ am besten ist
- 4. der Abdruck des Gallandischen Textes in Mignes P. Gr., tom. X, p. 963—1206, aber auch nicht fehlerfrei; z. B. sind in der Dankrede (15, 8) die Worte ,φιλοσοφίαν καὶ τούς', die schon bei Gallandi fehlen, ausgelassen. In allen Ausgaben sind lateinische Übersetzungen beigefügt; eine deutsche findet sich in der Kemptener Bibliothek der Kirchenväter von J. Margraf 1875, Heft 159.

Über das Leben des Wunderthäters handeln:

¹) Vgl. Fabricius ed. Harless, Bibl. Graec. vol. VII, p. 259 sq., Ryssel a. a. O. S. 23 f.

- 1. N. M. Pallavicini, Vita Gregorii Thaum. Romae 1644 (mir unbekannt).
- 2. J. L. Boye, Dissert. histor. de S. Gregorio Thaumaturgo episcopo Neocaesariensi primam etc. etc. Jenae 1709 (sehr weitschweifig und veraltet, doch manches Richtige enthaltend).
- 3. Über die Schriften des Gregorios ist noch heute mit Nutzen zu vergleichen:

Leo Allatius, Diatriba de Theodoris et eorum scriptis No. LXII (abgedruckt bei Migne, P. Gr. tom. X, p. 1205 bis 1232).

Die neueste zusammenfassende Darstellung von dem Leben und den Schriften des Gregorios hat gegeben:

4. V. Ryssel, Gregorius Thaumaturgus. Sein Leben und seine Schriften, nebst Übersetzung zweier bisher unbekannter Schriften Gregors aus dem Syrischen, Leipzig 1880. Hier sind S. 64 noch andere hierher gehörige Schriften verzeichnet. Im übrigen vgl. Richardson, Bibliographical Synopsis (in den Ante-Nicene Fathers, Buffalo 1887, S. 65 f.).

III.

Über Ort und Zeit der Dankrede ist bereits oben gesprochen worden; es bleibt noch übrig, einige Bemerkungen über Titel, Inhalt und Gliederung, Sprachform, hs. Überlieferung und Sonderausgaben hinzuzufügen.

Den auch meiner Ausgabe voranstehenden Titel: Τοῦ άγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ εἰς Ὠριγένην προσφωνητικός, scil. λόγος, hat wohl der erste Herausgeber, vielleicht erst Pamphilos oder Eusebios vorgesetzt; der hs. nicht be-

zeugte Zusatz: καὶ πανηγυρικὸς λόγος in der Vossischen Ausgabe ist wahrscheinlich von Vossius selbst willkürlich nach der Dankrede (2, 3) oder nach Hieronymus (de vir. ill. 65, πανηγυρικὸν εὐχαριστίας) gemacht. Gregorios selbst hat seine Rede, λόγος χαριστήριος genannt (7, 18. 9, 16).

Der Inhalt der Rede ist demnach eine Danksagung an Origenes für den genossenen Unterricht. Hiermit verbunden ist aber eine eingehende Darlegung der Unterrichtsmethode des Origenes. Gerade darin liegt die Bedeutung der Dankrede als einer der wichtigsten Quellen für unsere Kenntnis von dem Wirken des Origenes. Denn wir haben in ihr nicht einen "Panegyricus", wie Vossius und andere nach ihm gemeint haben, d. h. keine übertriebene Lobpreisung und Verherrlichung des Origenes durch Gregorios zu sehen, sondern vielmehr eine aus dem Gefühl warmer Dankbarkeit und treuer Anhänglichkeit entsprungene, durchaus wahrheitsgetreue Schilderung des schönen Verhältnisses zwischen jenem geistvollen und begeisternden Lehrer und seinem treuen und dankbaren Schüler. Versicherung des Gregorios: δς οὐδ' ὅτε μειράκιον ὢν τὴν δημώδη δητορικήν έκ δήτορος έδιδασκόμην, επαινείν και λέγειν περί του έγκωμιον, δ τι μή άληθες ήν, εκών υπέμενον (25, 14-16) ist durchaus glaubwürdig, da er kurz darauf (26, 6 ff.), um nicht gegen die Wahrheit zu verstoßen, den allzuweit gehenden Ausdruck ,παράδειγμα σοφοῦ' für Origenes wieder zurücknimmt.

Der Inhalt im einzelnen ergiebt sich aus folgender Gliederung (vgl. Bengel, Notae p. 132 sq. und Ryssel, S. 25 f.):

I. Einleitung, § 1-30. Schweigen gebiete zwar die durch das beschwerliche Studium des römischen Rechts verursachte Ungeübtheit im Reden und die Unmöglichkeit, das Thema würdig und angemessen zu behandeln; doch treibe zum Reden das Gefühl tiefer Dankbarkeit gegen Origenes.

- II. Ausführung, § 31-202. Sie enthält
- A. eine Danksagung gegen Gott durch Christus, gegen seinen Schutzengel, der ihn nach Kaisareia geleitet hat (hier wirft der Redner einen Rückblick auf sein früheres Leben), und gegen Origenes (§ 31—92). Im Anschluß hieran wird
- B. die Unterrichtsmethode des Origenes geschildert und werden die Unterrichtsgegenstände: Logik, Physik, Ethik, Metaphysik, Theologie besprochen (§ 93-183). Daran reiht sich
- C. die Klage des Redners über die Trennung von Origenes, worauf einige Trostgründe folgen (§ 184—202).
- III. Schlufs, § 203—207. Er enthält eine kurze Zusammenfassung des Gesagten und die Bitte um den Segen und die Fürbitte des Origenes.

Man erkennt sofort, dass die Rede, wenn auch der bescheidene Verfasser seine Ungeübtheit im Reden betont, doch ganz nach den Regeln der Kunst angelegt und durchgeführt ist und eine beachtenswerte rhetorische Leistung darstellt. Der rhetorische Charakter der Rede tritt sogar für unsern Geschmack öfters zu sehr hervor, man merkt zu deutlich, wie eifrig sich der Redner bemüht, den Regeln seiner früheren Redelehrer nachzukommen und seinen Gedanken ein möglichst glänzendes Gewand zu geben. Gregorios gesteht ja in den Worten: εὶ μέν τι καὶ εὐειδὲς καὶ εύγλωττον ἀπαντᾶ ποθεν, ἀσπασάμενοι ἡδέως (3, 22 f.) selbst ein, dass er nach rhetorischem Schmuck gesucht habe. So finden wir also in der Rede zahlreiche Vergleiche teils aus der Natur und dem Menschenleben (breit ausgeführt: τέναγος 32, 3 ff., ἕλη 32, 6 ff., λαβύρινθος [vgl. Plato, Euthydem. 291 B] 32, 18 ff., γεωργός 18, 27 ff., φυτουργός 19, 3 ff., $\gamma \tilde{\eta}$ 20, 10 ff.; kürzer: $\kappa \alpha \tau \sigma \pi \tau \rho \sigma \tau \rho \sigma \tau \rho \tau$ 23, 13. 27, 13 und θρέμμα [beides auch mehrmals bei Plato] 15, 15, ferner: $\zeta \tilde{\omega} \alpha 22$, 5 $\vartheta \tilde{\eta} \rho \epsilon \varsigma$, $\partial \gamma \dot{\nu} \epsilon \varsigma$, $\partial \rho \nu \epsilon \iota \varsigma$ 15, 1 f., $\ell \pi \pi \sigma \iota$ 20, 1 ff.;

βέλος 15, 29, σπινθής 17, 1, φυτεία 22, 28, ἔςια 29, 25 f.; τεχνίτης 33, 7 ff., ζωγςάφοι 3, 8 ff.), teils aus der Bibel entlehnt (ausführlicher: Adam 35, 16. 27 f., verlorner Sohn 36, 15 ff., babyl. Exil 37, 14 ff., David und Jonathan 17, 10 ff.; kürzer: arme Witwe 6, 26 ff., Paradies 35, 4. 10, Himmelsleiter [?] 22, 23 f.), und alle diese Vergleiche sind geschickt gewählt und verwendet. Dazu kommen einige wenige direkte und indirekte Citate aus der Bibel, aus Demosthenes und Plato (vgl. das Register), verschiedene Berührungen mit Schriften des Origenes (vgl. oben S. XIII), und endlich Sentenzen und Sprichwörter (29, 9 f., 15, 6 f.) und dichterische Stellen und Ausdrücke (φιλίας κέντρον 16, 16, χεύσεον πρόσωπον [scil. τῆς δικαιοσύνης] 28, 11 ff., ein jambischer Senar 38, 14 f.).

Der Stil ist im ganzen etwas schwerfällig. Gregorios liebt es, recht ausgedehnte und komplicierte Perioden zu bauen, die durch lange Parenthesen, Ellipsen, Anakoluthe, Häufung von Synonymen u. dgl. unübersichtlich und schwer zu verstehen sind. Dieser Hauptmangel des Stils dürfte wohl besonders durch das andauernde Studium der periodenreichen lateinischen Sprache veranlasst sein; Gregorios selbst entschuldigt ja seine Ungeübtheit im Reden damit (2, 20 ff.). In den übrigen echten Schriften Gregors sind lange Perioden seltener, doch finden sich auch Ellipsen vor, z. B. Ep. canon. 3 a. E. Andere Mängel und Härten des Ausdrucks erklären sich einfach aus der langjährigen Unterbrechung seiner rhetorischen Studien (1, 16 ff.). Casaubonus bemerkt (bei Höschel, Notae p. 498) ganz richtig: "et in verbis et in dictione sive τη συνθέσει τοῦ λόγου non pauca occurrunt, quae opus habeant excusationis. putabam initio corrupta multa, quae postea deprehendi non corrigenda quidem, sed excusanda." Wir werden also oftmals, anstatt Corruptelen

anzunehmen, unserm Redner gewisse Freiheiten in der Wortbildung und Syntax zu gute halten und der Interpretation größern Spielraum, als der Kritik, gewähren müssen. So ist z. B. Gregorios im Vermeiden des Hiatus nicht konsequent (Stellen, wie 26, 10 und 36, 19, sind nicht zu korrigieren) und erlaubt sich in der Stellung von αὐτοῦ zwischen Artikel und Substantivum (6, 11 f.; 25, 12; 28, 10 f.; 34, 16; 39, 19) zwar dieselbe Abweichung vom Sprachgebrauch wie z. B. schon Polybios (vgl. Fr. Kaelker, de elocutione Polyb. p. 257), ohne jedoch dieselbe Entschuldigung, wie dieser, zu haben.

Im allgemeinen schreibt aber Gregorios für seine Zeit ein gutes und fließendes Griechisch. Er hat nicht nur viele Ausdrücke aus seinem rhetorischen Unterricht bewahrt, sondern seine Sprache auch durch das Studium der griechischen Philosophen (25, 23 f. 29, 5 ff.), besonders des Plato (vgl. das Register), bereichert; einen großen Teil seines Sprachgutes verdankt er aber auch dem Origenes. Gelegentlich erscheint die Nachahmung der Ausdrucksweise desselben beabsichtigt (vgl. besonders 5, 17 ff.), meistens ist sie aber unbeabsichtigt und ein deutlicher Beweis für die tiefgehende Einwirkung des Origenes auf seinen Schüler. Für das Lexikalische verweise ich im übrigen auf das Register.

So sehr wir aber auch den rhetorischen Charakter der Dankrede betonen müssen, so wenig dürfen wir über der Form den für Origenes wie für Gregorios gleich wichtigen Inhalt übersehen. Ihrem innern Werte und vor allem der gerechten Würdigung des Origenes verdankt die Rede auch ihre Erhaltung. Sie ist uns nämlich nur in Verbindung mit der Schrift des Origenes gegen Celsus überliefert. Es war ja natürlich, dass Origenes von seinem scheidenden

Schüler eine Abschrift der Rede erhielt, die dann mit seinen eigenen Schriften zusammen herausgegeben wurde. Gregorios selbst hat seine Rede wohl nicht veröffentlicht, sie war ja ausschliesslich für Origenes bestimmt. aber die Rede unter den Schriften des Origenes erhalten geblieben ist, und welche wichtige Rolle sie hierbei gespielt hat, das erfahren wir von Sokrates, der (h. e. IV 27) berichtet: μέμνηται δὲ αὐτοῦ [scil. Γρηγορίου] καὶ Πάμφιλος δ μάρτυρ εν τοῖς περὶ 'Ωριγένους πονηθεῖσιν αὐτῷ βιβλίοις, έν οίς καὶ συστατικός λόγος Γρηγορίου εἰς Δριγένην παρά-Danach hat also Pamphilos die Dankrede seiner Apologie beigefügt, um durch das starke Zeugnis des rechtgläubigen Gregorios für Origenes das Gewicht seiner eigenen Verteidigung zu verstärken. Später ist dann das griechische Original der Apologie fast vollständig verloren gegangen, aber die Dankrede erhalten geblieben, um gleichsam als Schutzmarke für die darauf folgenden Schriften des Origenes zu dienen. Es gilt also von der hs. Überlieferung der Dankrede im ganzen dasselbe, was ich über diejenige der acht Bücher des Origenes gegen Celsus (im 1. Heft des VI. Bandes der Texte und Unters. zur Gesch. der altchristl. Lit.) ausgeführt habe.

Die Dankrede ist in folgenden sechs Hss. erhalten:

- 1. Codex Vaticanus gr. No. 386 bombycin. saec. XIII., fol. $1^{r}-12^{r}=A$.
- 2. Codex Parisinus S. Gr. No. 616 membran. a. 1339, fol. 2r-18v = P.
- 3. Codex Venetus Marcianus gr. No. 44 chartac., saec. XV., fol. $1^{r}-13^{v}=V$.
- 4. Codex Palatino-Vaticanus gr. No. 309 chartac., a. 1545, fol. 1^r—18^r, von Höschel seiner Ausgabe der Dankrede (vgl. dort p. 508, Not. Z. 11 v. o.) zu Grunde gelegt.

- 5. Codex Oxoniensis Novi Collegii gr. No. 146 ehartac., saec. XVI., fol. 1r-13v.
- 6. Codex Venetus Marcianus gr. No. 45 chartac. saec. XIV. extr., ist am Anfang beschädigt und enthält fol. 1^r-5^v die zweite kleinere Hälfte der Dankrede, von τοῦτο (21, 23) ab = M.

Eine 7. Hs., nämlich die der editio princeps von Gerhard Vossius zu Grunde liegende, ist verloren. Aus dem ersten Wort bei Vossius ,Καλόν ergiebt sich, daß jene Hs. von keiner der unter No. 2—6 genannten Hss. abgeleitet werden kann; sie ist wahrscheinlich eine für den Druck angefertigte Abschrift des cod. Vat. 386 gewesen. Die Lesarten der editio princeps gehen jedenfalls direkt auf diese Hs. zurück, und die zahlreichen Fehler und Ungenauigkeiten derselben sind wohl auf Rechnung ihres flüchtigen Schreibers zu setzen.

Endlich nennt Delarue (Origenis opera omnia vol. IV, Append. p. 55 Note c) unter vier von ihm verglichenen Hss. auch einen Codex Basileensis und einen Codex Westenius [so]. Vielleicht liegt hier ein Irrtum vor; wenigstens sind, wie mir Herr Oberbibliothekar Dr. Bernoulli freundlichst bestätigt hat, die beiden Hss. in Basel nicht vorhanden. Nach den Angaben bei Delarue scheinen dieselben übrigens gänzlich wertlose Abschriften gewesen zu sein.

In meiner oben genannten Schrift habe ich nachgewiesen, dass die acht Bücher gegen Celsus im Cod. Pal. 309 und Oxon. 146 von V abgeschrieben sind, und dass V und M von A abstammen. Es unterliegt keinem Zweisel, dass für die der Schrift gegen Celsus vorausgehende Dankrede dasselbe Urteil gelten muß. Dazu läst sich auch der Beweis hier leicht führen. Da nämlich die beiden ersten Blätter von A am innern Rande beschädigt sind, so haben

die Abschreiber teils entsprechende Lücken gelassen, teils das Fehlende mit mehr oder weniger Glück ergänzt und dadurch ihre Vorlage aufs deutlichste verraten. Schwieriger ist das Verhältnis zwischen A und P zu bestimmen. Ich hatte a. a. O. S. 58 ff. für die Bücher gegen Celsus in A und P auf Grund unvollständigen hs. Materials einen gemeinsamen Archetypus angenommen, bin aber jetzt mit J. Armitage Robinson überzeugt, daß auch P von A abgeschrieben ist. Dasselbe kann ich für die Dankrede durch folgende Stellen beweisen.

- 1. In A ist 1, 14 das richtige ἦττον zu ἥττων korrigiert; P schreibt zuerst nach dieser Korrektur ἥττων, sieht aber dann, daß dies falsch ist, und ändert es in ἦττον um.
- 2. Die Konstruktion der Worte: ἀνθφώπων μὲν πάντων μάλιστα τῷ ἀνδρὶ τῷ ἱερῷ τῷδε (9, 16 f.) scheint P nicht verstanden und das dem μέν entsprechende δέ vermist zu haben; er sieht deshalb das in A hinter μάλιστα stehende Komma für die Abkürzung von δέ an und setzt dies an Stelle des Kommas in den Text.
- 3. Für das richtige οὐδ' ὅλως (29, 15) liest P wie A οὐδόλως.
- 4. Viele Schwierigkeiten hat den Abschreibern 38, 26 διεφθαρμένας bereitet. In A steht διεφθαρμένα, jedoch so undeutlich, daß das Schluß-α sehr leicht als η verlesen werden konnte; so schreiben aber P und M. Außerdem herrscht an vielen Stellen auch in Kleinigkeiten Übereinstimmung zwischen A und P, dazu bietet P nirgends eine selbständige Variante, sondern nur zahlreiche willkürliche Verkürzungen und Veränderungen, über die anderswo ausführlicher gehandelt werden wird.

So bleibt demnach, wie für Orig. c. Cels., auch für die Dankrede nur A als die maßgebende Hs. übrig; die Gregorios Thaumaturgos.

Abschriften aber sind nur insoweit zu berücksichtigen, als sie gute Konjekturen oder Lesungen für Stellen bieten, die jetzt in A weniger gut, als vor einigen Jahrhunderten, zu entziffern sind.

Abgesehen von den Gesamtausgaben sind folgende Sonderausgaben der Dankrede erschienen:

- 1. D. Hoeschel, Augsburg 1605, 4°, als Anhang zu der editio princeps der Bücher gegen Celsus; am Schluß p. 489—506 beachtenswerte Noten des Isaac Casaubonus.
- 2. J. A. Bengel, Stutgardiae 1722, 8° min., zwar keine kritische, aber bis jetzt die beste (von Gallandi und Migne benutzte) Ausgabe, die sich besonders durch verständige Interpunktion auszeichnet. Im Anhang (p. 127—242) sind die wichtigsten Noten von G. Vossius, Is. Casaubonus, D. Hoeschelius, L. Rhodomanus mit denjenigen Bengels zusammengestellt.
- 3. Einen Rückschritt bedeutet die auf den Ausgaben von Höschel und Voss und angeblichen Kollationen von vier Hss. beruhende Ausgabe der Dankrede von Delarue jun. (Origenis opera omnia, vol. IV, Parisiis 1759, Append. p. 55—78), und ebenso
- 4. der schlechte Abdruck derselben von Lommatzsch (Origenis opera omnia, tom. XXV, Berolini 1848, p. 339 bis 381), der es nicht der Mühe für wert gehalten hat, Bengels gute Ausgabe auch nur flüchtig einzusehen.

Lateinische Übersetzungen sind von Jacob Sirmond (bei Voss), Laurent. Rhodomanus (bei Höschel) und von Bengel (in seiner Ausgabe) verfaßt; eine deutsche Übersetzung findet sich in der Kemptener Bibl. der Kirchenväter, Bd. 159, S. 20—65.

Der Text der vorliegenden Ausgabe beruht auf A, dem Archetypus aller vorhandenen Handschriften, Ich habe mich an A, da dessen Textüberlieferung als recht gut zu bezeichnen ist, so eng als möglich angeschlossen und selbst in Kleinigkeiten nicht ohne zwingenden Grund geändert. Aus praktischen Rücksichten habe ich die Kapitelzahlen der Ausgabe von Migne trotz einiger Fehler (vgl. Kap. II a. A. und XV) beibehalten¹), aber die Paragraphenzahlen Bengels eingefügt und den Text durch zahlreichere Absätze übersichtlicher zu gestalten versucht. Auf die Interpunktion ist nach Bengels Vorgang möglichste Sorgfalt verwendet worden; die runden Klammern sollen dazu dienen, das Verständnis langer Perioden zu erleichtern. Im Apparat sind auch geringfügige Abweichungen von A notiert, da ich hier lieber zu viel, als zu wenig mitteilen wollte. Die Punkte auf den ersten Seiten bezeichnen genau die Zahl der an den betreffenden Stellen jetzt fehlenden Buchstaben.

Im Anhang ist der in enger Beziehung zur Dankrede stehende Brief des Origenes an Gregorios nach der neuesten Ausgabe der Philokalia des Origenes von Robinson, Cambridge 1893, und nach neuer, von Hans Achelis freundlichst gemachter Kollation des Briefs im cod. Venet. Marc. 47 (= B) abgedruckt.

Für die Dankrede und für den Brief habe ich gesonderte Register beigegeben und hierbei auch in philologischem Interesse nach größter Vollständigkeit gestrebt; kann doch vielleicht die Echtheit oder Unechtheit einer Schrift oder eines Fragments durch den Sprachgebrauch der Dankrede entschieden werden.

Die Anmerkungen zum Text sollen vor allem den Anfängern das Verständnis schwieriger Stellen erleichtern, zum Teil auch meine Auffassung einiger Stellen darlegen.

¹⁾ Delarue und Lommatzsch zählen nur 18 Kap., da sie Kap. 13 und 14 als eins betrachten.

Einleitung.

Folgende Abkürzungen bedürfen einer Erklärung:

A = cod. Vaticanus gr. 386.

B = cod. Venet. Marc. gr. 47.

M = cod. Venet. Marc. gr. 45.

P = cod. Parisinus Suppl. Gr. 616.

V = cod. Venet. Marc. gr. 44.

Cas = Isaac Casaubonus (bei Höschel).

Hoe = Höschel in seiner Ausgabe.

JpTh = Jahrbücher für protest. Theologie.

Lom = Lommatzsch, Origenis opp. tom. 25.

Rhod = Laurentius Rhodomanus in der Ausgabe von Höschel.

Rob = J. Armitage Robinson in seiner Philokaliaausgabe.

Voss = Gerhard Vossius in der editio princeps.

〈 〉 bezeichnet Ergänzungen.

[ ] bezeichnet Glosseme.

() bezeichnet Parenthesen.

Stellen der Dankrede sind nach Seiten und Zeilen meiner Ausgabe citiert.

Möge die neue Ausgabe der Dankrede mit dazu beitragen, dass die Kenntnis des Origenes und seines Wirkens erweitert, und vor allem seine Bedeutung als Lehrer und Missionar unter den vornehmen und philosophisch gebildeten Hellenen noch mehr, als bisher, gewürdigt werde!

Jena, im April 1894.

Paul Koetschau.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

$EI\Sigma$

ΩΡΙΓΕΝΗΝ ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ:

δν είπεν ἐν Καισαρεία (τῆς) Παλαιστίνης, μετὰ κ τὴν παρ' αὐτῷ πολυετῆ ἄσκησιν, μέλλων ἀπαλλάττεσθαι έπὶ τὴν πατρίδα.

Ι. (1) (Άγαθόν) τι χρημα ή σιωπή τῶν τε ἄλλων πολλοῖς πολλάχις, χάμοὶ δὲ μάλιστα νῦν, χαὶ ἑχόντι χαὶ ἄχοντι έπιστομιζομένω καὶ σιωπᾶν καταναγκαζομένω. (2) άμελε- 10 τήτως γαρ έχω καὶ ζάπειρ)ός είμι λόγων τῶν καλῶν τούτων καὶ εὐπρεπῶν, τῶν ὑπὸ τοῖς ἐπιλέκτοις καὶ δοκίμοις ζόνό}μασί τε καὶ δήμασι κατά τὸ έξης ἀκωλύτω τινὶ είρμῷ λεγομένων ή συνταττομένων (τά)γα μέν καὶ ήττον πεφυκώς τὸ χαρίεν τουτί και Ελληνικόν όντως έργον διαπονήσασθαι. 15 (3) οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀκταετής μοι χρόνος οὖτος ἤδη, ἐξ οὖ

⁴ προσφωνητικός Α προσφωνητικός και πανηγυρικός λόγος Voss 8 'Ayaθίν V ('A)σφαλές P Καλόν Voss Raum für 6-7 Buchst. A 11 ἄπειρίς Ρ ἀνάσκητος V ....ός Α 12 ονόμασι Ρ εν ονόμασί V ...μασί Α 14 ήττον zu ήττων corr A1 1 Gregories Thaumaturges.

ούτε αὐτὸς εἰπώ(ν) τι ἢ γράψας λ(ό)γον τ(ι)νὰ μέγαν ἢ μικρον όλως τυγχάνω, οὖτε άλλου ἤκουσά του ἰδία γράφοντος η λ(έ)γοντος, η και δημοσία πανηγυρικούς λόγους και άγωνιστικούς παρεχομένου, ότι μή των θαυμασίων τούτων 5 ανδρών, των την καλην φιλοσοφίαν ασπασαμένων (4) οξς καὶ αὐτοῖς εὐ⟨ε⟩πείας μὲν ἦττον μέλει καὶ εὐπρεπείας ὀνομάτων εν δευτέρω δε θέμενοι τας φωνάς, τα πζράγγματα αὐτὰ ώς ἔχει ξκαστα διερευνᾶσθαί τε μετὰ ἀκριβείας καὶ έξαννέλλειν έθέλουσιν. (5) οὐχὶ οὐ βουλόμενοι οἶμαι, άλλὰ 10 καὶ ἄγαν βουλόμενοι τὰ καλὰ καὶ ἀκριβῆ τῶν νοημάτων καλφ καὶ ζεύζειδεῖ ἐκτυποῦν τῷ λόγφ άλλ ἴσως οὐ δυνάμενοι οθτως έχ τοῦ προχείρου δύναμιν (ἐν τοῖς) νοήμασι την ιεράν και θεοειδή και λόγον τον εν ταις λέξεσιν εθεπή, δύο ανθρώπων ίδια έκαστου (πλεον)εκτήματα, μια καὶ τῆ 15 αὐτῆ καὶ ταύτη μικοᾶ καὶ ἀνθρωπίνη περιλαβεῖν ψυχῆ, όντα πως ζέναντλιώτατα. (6) εί γε νοήσει μέν καὶ εύρέσει φίλον πως καὶ σύνεργόν ἐστι σιωπή: τὸ δὲ εὔλαλον (καὶ εύ)οχον εν λόγω ουκ άλλαχόθι άν που ζητών εύροις, ή εν φωναίς καὶ τῆ τούτων συνεχεί μελέτη.

20 (7) 〈Οὐ μὴν〉 δὲ ἀλλὰ καί γε τὸν νοῦν ἔτερόν τι μάθημα δεινῶς ἐπιλαμβάνει, καὶ τὸ στόμα συνδεῖ ⟨τὴν γ〉λ⟨ῶ⟩τταν, εἴ τι καὶ μικρὸν εἰπεῖν τῆ Ἑλλήνων ἐθελήσαιμι φωνῆ, οἱ θαυμαστοὶ ἡμῶν ⟨νόμ⟩οι, οἶς νῦν τὰ πάντων τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνθρώπων κατευθύνεται πράγματα, ⟨οὕτε⟩ 25 συγκείμενοι οὕτε καὶ ἐκμανθανόμενοι ἀταλαιπώρως. ὄντες μὲν αὐτοὶ σο⟨φ⟩οί τε ⟨καὶ ἀκρ⟩ιβεῖς καὶ ποικίλοι καὶ θαυ-

¹¹ εὐειδεῖ PV ἀψευδεῖ Voss ...ειδεῖ A 12 ἐν τοῖς] ἐν P καὶ ἐν V Raum für 3 Buchst. A 16 ἐναντιώτατα V θαυμασιώτατα P .....ιώτατα A 17 καὶ εὕοχον] καὶ εὕηχον Voss καὶ ἀγέρωχον P ....χον V ...οχον A 20 οὐ μτν δὲ P ...δὲ V ....δὲ A

μαστοὶ, καὶ συνελόντα εἰπεῖν Ἑλληνικώτατοι · ἐκφρασθέντες ⟨δὲ καὶ⟩ παραδοθέντες τῷ 'Ρωμαίων φωνῷ, καταπληκτικῷ μὲν καὶ ἀλαζόνι καὶ συσχηματιζομένῃ ⟨πάση⟩ τῷ ἐξουσίᾳ τῷ βασιλικῷ, φορτικῷ δὲ ὅμως ἐμοί. (8) οὐ μὴν ἄλλως πως οὕτε δυνατὸν ἦν, ⟨οἴτε⟩ βουλητὸν εἰναί μοι εἴποιμὶ ἄν ποτε. 5 ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἔτερον ἢ εἰκόνες τινές εἰσι τῶν ⟨τῆς ψ⟩υχῆς ἡμῶν παθημάτων αἱ λέξεις ἡμῶν, τοῖς μὲν δυνατοῖς εἰπεῖν ὥσπερ τισὶν ἀγαθοῖς ⟨ζωγρ⟩άφοις καὶ τέχνῃ μὲν ὅτι τεχνικωτάτοις, πλουσίοις δὲ καὶ τῷ τῶν χρωμάτων ὕλῃ, ⟨οὐχ ὁ⟩μοίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ποικίλας καὶ περικαλλεῖς τῷ πολυμιγεῖ 10 τῶν ἀνθῶν γράφειν ⟨ἐξεῖ⟩ναι τὰς γραφὰς, κατὰ μηδὲν ἐμποδιζομένοις, ὁμολογήσαιμεν.

- Π. 'Ημεῖς δὲ οἶά τινες ⟨πένη⟩τες, ἀποροῦντες τῶν ποικίλων τούτων φαρμάκων, καὶ ἤτοι οὐδὲ κτησά⟨με⟩νοι πώ⟨ποτε⟩ ἢ καὶ ἀποβεβληκότες ἴσως, οἶα ἐξ ἀνθράκων ιδ μόνων ἢ ὀστράκων, τῶν συνήθων τούτων ⟨καὶ⟩ κοινῶν ὀνομάτων καὶ ξημάτων, κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν τὰ πρωτότυπα τῶν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ⟨παθη⟩μάτων ταῖς ἡμῖν εὐπόροις ὑ⟨πογρά⟩φοντες φωναῖς ἀπομιμώμεθα, ὑποφαίνειν | τοὺς ι ▼χαρακτῆρας τῶν τῆς ψυχῆς τύπων, εἰ καὶ μὴ ἐναργεῖς μηδὲ 20 κεκαλλωπισ⟨μένους⟩, ὡς ἐν ἀνθρακογραφία γοῦν πειρώμενοι, εἰ μέν τι καὶ εὐειδὲς καὶ εὐγλωττον ἀπ⟨αντᾶ⟩ ποθεν, ἀσπασάμενοι ἡδέως, ἐπεὶ καὶ περιφρονήσαντες.
- (9) Αλλά γὰρ ἐκ τρίτων αὖθις ἄλλ(ο τι) κωλύει τε καὶ ἀποτρέπει καὶ πολὺ τῶν ἄλλων ἐπέχει μᾶλλον καὶ ἡσυχίαν 25 ἄγειν ἀτεχνῶ(ς) προστάττει, ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἦσπερ ἕνεκα λέγειν προεθυμήθην μὲν, μέλλω (δὲ) καὶ ὀκνῶ. (10) περὶ

³ πάση füge ich ein; Raum für 3-4 Buchst. AV 13 πένητες P πάντες V ....τες A 22 ἀπαντᾶ A^2 am Rand ἀπ.... A^1 24 ἄλλο τι Lom ἄλλων P ἄλλα δὴ V ἄλλ... A ἄλλα δὴ A^2 am Rand

γάρ ἀνδρὸς διανοοῦμαί τι λέγειν, φαινομένου μέν καὶ δοκουντος ανθρώπου, τὸ δὲ πολύ τῆς Εξεως τοῖς καθορᾶν δυναμένοις απεσκευασμένου ήδη μείζονι παρασκευή μεταναστάσεως της πρός τὸ θεῖον. (11) οὐχὶ δὲ γένος οὐδὲ ἀναε τροφάς σώματος έπαινέσων έρχομαι, είτα μέλλω καὶ άναβάλλομαι ὑπ' εὐλαβείας περιττῆς, οὐδέ γε ἰσχὺν ἢ κάλλος: ταῦτα δη τὰ τῶν μειρακίων ἐγκώμια, ὧν ήττων φροντὶς κατ άξίαν τε καὶ μὴ λεγομένων. (12) πραγμάτων γὰρ οὐ μονίμων οὐδε εστώτων, φθειρομένων δε ποικίλως και ταχέως, 10 λόγον ποιείσθαί τινα σεμνοειδώς καὶ άξιοπρεπώς δή ταϊς άναβολαῖς, μὴ καὶ ψυχρὸν ἢ πέρπερον ἢ, οὐκ ἄν μοι τούτων είπες τι λέγειν προύκειτο, άχρήστων μεν όντων και ματαίων καὶ οίων οὖκ άν ποτε ἐκών προὖθέμην λέγειν οὖ μὴν άλλ' είπερ προύκειτο, ούθ' ήντινοῦν είχεν αν ευλάβειαν ὁ λόγος 15 οὐδὲ φροντίδα, μή πή τι λέγων ήττω(ν) τῆς ἀξίας φαινοίμην. (13) νυνὶ δὲ ὅ τι θεοειδέστατον αὐτοῦ, καὶ ὅπερ ἐν αὐτῷ σ(υγ)γενές ον τυγχάνει θεφ, έγκαθειογμένον μέν τφ φαινομένψ καὶ θνητῷ τῷδε, ὅτι δὲ φι(λο)πονώτατα ἐξομοιοῦσθαι βιαζόμενον τῷ θεῷ, τούτου μνημονεύων καὶ ἐφάπτεσθαί πως 20 μέλλων πραγμάτων μειζόνων, καί τινος διὰ τούτου καὶ τῆς είς τὸ θεῖον εὐχαριστίας, ὅτι μοι συγχυρῆσαι τοιούτω δεδώρηται άνδρὶ, παρὰ πᾶσάν γε τὴν άνθρώπων προσδο(κίαν) τῶν τε ἄλλων καὶ τὴν ἐμοῦ αὐτοῦ, οὖτε προθεμένου ποτὲ οὖτε καὶ ἐλπίσ(αν)τος τοιούτων ἐφάπτεσθαι μέλλων, μικρὸς 25 ών καὶ ἄνους παντελώς, οὐκ εὐλόγως ἀναδύομαί τε καὶ ὀκνῶ καὶ έκων σιωπω:

(14) Καὶ δῆτα τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ἀσφαλές <μοι> καταφαίνεται, μή πη προφάσει μὲν εὐχαριστίας, ὑπὸ δὲ προπετείας ἴσως περὶ σεμνῶν καὶ ἰερῶν ἄσεμνά τε καὶ εἰτελῆ καὶ

²² προσδοκίαν $\mathbf P$ προσδόξαν $\mathbf V$ προσδο... $\mathbf A$ 26 έκων σιωπώ, $\mathbf A$ έκων είναι σιωπώ, $\mathbf V$

καταπεπατημένα διεξιών, οὐ μόνον οὐκ ἐφικνῶμαι τῆς ἀληθείας, άλλα και καθαιρώ τι, τό γε έπ' έμοι, παρά τοῖς ούτως έχειν πιστεύουσιν, ώς άσθενης ών δ λόγος, περιϋβρίζων μαλλον ήπερ εξομοιούμενος τοῖς έργοις τῆ δυνάμει, ὑποτυπώσεται. (15) καίτοι τὰ μέν σὰ ἀκαθαίρετα καὶ ἀνύ- 5 βριστα, οδ φίλη κεφαλή, και πολύ μαλλον τα θεία, μένοντα έφ' ξαυτών ώς έχει ἀσάλευτα, οὐδεν βλαπτόμενα ὑπὸ τῶν μικρών και αναξίων ήμετέρων λόγων (16) ήμεζς δε οὐκ οίδ' δπως την της θρασύτητος και προπετείας δόξαν διαφευξόμεθα, ἐπιπηδήσαντες ὑπ' ἀνοίας, μικοῷ καὶ νῷ καὶ 10 παρασκευί, μεγάλοις καὶ ὑπέρ ἡμᾶς ἴσως πράγμασι. (17) καὶ εὶ μὲν ἀλλαχόθι που καὶ (ἐπ') ἄλλων τοιαῦτα προεθυμήθημεν | rearieύσασθαι, θρασείς μέν καὶ οίτως ήμεν καὶ 2^τ τολμηροί τινες, οὐ μὴν ἀλλ' ἀναίδεια τῆς προπετείας αἰτία, τῷ μὴ ἐπὶ σοὶ ταῦτα θρασύνεσθαι. (18) νυνὶ δὲ πᾶν τὸ 15 μέτρον της ανοίας αποπλήσομεν, η και απεπλήσαμεν ήδη, έπεμβαίνειν τολμήσαντες ανίπτοις τοίς ποσὶ (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου) ἀχοαῖς, αἶς αὐτὸς ὁ θεῖος λόγος οὐδὲν ἐσκεπασμένοις, ώς ταις των πολλων ανθρώπων, τοις ποσίν, ωσπερ έπὸ παγέων τινῶν δερμάτων, τῶν αἰνιγματωδῶν καὶ ἀσαφῶν 20 λέξεων, άλλα γυμνοῖς, ως αν είποι τις, σαφής και πρόδηλος εμβατεύων ενεπιδημεί. ήμεις δε ώσπες δύπον ή πηλόν τινα τούς ανθρωπίνους ήμων λόγους φέροντες έπαντλεῖν ετολμήσαμεν ακοαίς, θείων καὶ καθαρών ακούειν μεμελετηκυίαις φωνών. (19) ἀρ' οὖν ἀπόχρη μέχρι τούτου ἁμαρτεῖν, καὶ 25 νῦν γοῦν σωφρονεῖν ἄρξασθαι χρή, μηκέτι μέν περαιτέρω προβαίνοντας τῷ λόγῳ, αὐτοῦ δὲ καταπαύσαντας; ἐβουλόμην μέν (20) οὐ μὴν ἀλλ' ἄπαξ μοι θρασυνομένω ἐξέστω τὴν αλτίαν πρώτον ελπείν, ύφ' ής έπαρθελς έπλ τοῦτον ήκα τὸν άγῶνα, εἴ πη καὶ συγγνώμη γένοιτό μοι τῆς προπετείας ται της. 30

²⁶ ἄρξασθαι Α ἀπάρξασθαι V

ΙΙΙ. (21) Δεινόν μοι ή άζχλαριστία καταφαίνεται, δεινόν καὶ πάνδεινον. (22) παθόντα γάρ τι καλώς μὴ καὶ ἀμείβεσθαι πειράσθαι, εί και μή άλλως δυνατόν, εύχαριστίαις γοῦν ταῖς διὰ λόγων, ἢ ἀνοήτου πάντη καὶ ἀναισθήτου τῶν 5 εὐεργεσιῶν, ἢ ἀμνήμονος. (23) ὅτω δὲ καὶ αἴσθησις καὶ γνῶσις ὧν ἔπαθε καλῶν προσεγένετο πρῶτον, εἰ μὴ καὶ μνήμη διασώζεται είς τὸν ἔπειτα χρόνον, εί μή καὶ ἀναφέροι τινὰ χάριν τῷ ἄρξαντι τῶν άγαθῶν, άργὸς οἶτος καὶ ἀχάριστος καὶ ἀσεβής, ἐξαμαρτάνων οὐ συγγνωστὰ οὖτε μεγάλω 10 ούτε μικοφ. (24) ει μεν μέγας τίς έστι και μεγαλόνους, ούκ ανα στόμα φέρων σύν πάση εθχαριστία καὶ τιμή τὰς μεγάλας αὐτοῦ εὐεργεσίας εἰ δὲ μικρὸς καὶ εὐκαταφρόνητος, οὐκ άνυμνων καὶ εὐφημων πάση τη αὐτοῦ δυνάμει τὸν οὐ μεγάλων μόνον, άλλά καὶ μικρών εὐεργέτην. (25) τοῖς μεν οὖν 15 μείζοσι καὶ διαβεβηκόσι δυνάμει ψυχῆς, οἶα δὴ ἐκ πλείονος περιουσίας και μεγάλου πλούτου, μείζους και φιλοτιμοτέρας άναγκαῖον ἀποδιδόναι τοῖς εὐεργέταις τὰς κατὰ δύναμιν εὐφημίας (26) τοῖς δὲ μικροῖς καὶ ἐν στενῷ καθεστῶσιν οὐδ' αὐτοῖς ἀμελεῖν οὐδὲ ὁαθυμεῖν προσηκον, οὐδ' ἀναπε-20 πτωκέναι, ώς οὐδὲν άξιον φέρειν οὐδὲ τέλειον δυναμένοις: (27) αλλ' οξα πένητας μεν, ευγνώμονας δε, ου την του τιμωμένου, την δ' αύτων δύναμιν μετρήσαντας, έκ της παρούσης δυνάμεως άναφέρειν τάς τιμάς, χαριέσσας ίσως έσομένας καί καταθυμίους τῷ τετιμημένφ, καὶ οὐκ ἐν δευτέρα χώρα παρ' 25 αὐτῷ τῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, εἰ σύν τινι προθυμία μείζονι καὶ γνώμη προσφέροιεν όλοκλήρω. (28) οξτως εν ίεραῖς βίβλοις φέρεται, ότι δή μικρά τις καὶ πτωχή γυνή άμα 2 πλουσίοις καὶ δυνατοῖς, οξ προσέφερον εκ | τοῦ πλούτου μεγάλα καὶ πολυτελῆ, μόνη μικρὰ μέν καὶ ἐλάχιστα, πάντα

⁷ μνήμη A μνήμην vermute ich 22 αὐτῶν A, davor ein Buchst. getilgt 27 vgl Luc 21, 1—4; Mc 12, 41—44

δὲ ὅμως τὰ ὄντα αὐτῆ συμβαλλομένη, τὴν τῆς πλείονος δόσεως μαρτυρίαν απηνέγκατο, οὐ γὰρ οἶμαι τῷ ποσῷ τῆς διδομένης ύλης, ούσης έξωθεν, ταῖς δὲ προφερούσαις γνώμαις μᾶλλον καὶ προαιρέσεσι τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν δ ίερος λόγος έσταθμήσατο. (29) οὐ τοίνυν οὐδὲ ἡμᾶς τ αποκνείν πάντη προσήμον δέει τοῦ μη εξισωθήσεσθαι την εὐχαριστίαν ταῖς εὐεργεσίαις, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον τολμᾶν καὶ πειρᾶσθαι, εἰ καὶ μὴ τὰς ἴσας, τὰς γοῦν δυνατὰς προφέρειν ώς εν αμοιβή τιμάς εί πως των τελείων διαμαρτάνων, των επί μέρους γοῦν τεύξηται ἡμῖν ὁ λόγος, τὴν παντελῆ 10 της άχαριστίας δόξαν διαδράς. (30) άχρηστον γαρ άληθως ή παντελώς σιωπή, ὑπὸ πιθανῷ τῷ τοῦ μὴ δύνασθαι ἄξιόν τι λέγειν προχαλύμματι είγνωμον δε ή πείρα ή πρός τάς άμοιβάς άεὶ, κὰν ήττων τῆς άξίας δύναμις τοῦ τὴν χάριν αναφέροντος ή. οὐ γὰρ εἰ μὴ κατ' ἀξίαν οδός τέ εἰμι λέγειν, 15 σιωπήσομαι άλλ' εὶ ἀποπλήσω πάνθ', ἃ μοι δυνατόν ἐστι, καὶ σεμνυνοῦμαι.

(31) Έστω δή μοι ὁ λόγος ὅδε χαριστήριος. Θεῷ μὲν τῷ τῶν ὅλων οἰκ ἂν ἐθελήσαιμι λέγειν. καίτοι γε ἐκεῖθεν ἡμῖν πᾶσαι μὲν αὶ τῶν ἀγαθῶν ἀρχαὶ, ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἡμᾶς τῶν 20 εὐχαριστιῶν ἢ ὕμνων καὶ αἴνων ἄρχεσθαι χρή. (32) ἀλλὰ γὰρ οὐδ' εἰ ὅλον ἐμαυτὸν, μὴ οἶος μὲν νῖν εἰμι βέβηλος καὶ ἀκαθαρτος, ἀναμεμιγμένος καὶ πεφυρμένος παναγεῖ καὶ ἀκαθάτω κακῷ, γυμνὸν δὲ αὐτὸν ὅτι καθαρώτατον λαμπρότατόν τε καὶ εἰλικρινέστατον καὶ ἀμιγῆ παντὸς χείρονος, οὐδ' εἰ 25 ὅλον, φημὶ, γυμνὸν ὥσπερ τινὰ γενόμενον φέρων ἐπιδοίην, φέροιμι ἄν τι παρ' ἐμαυτοῦ δῶρον ἄξιον εἰς τιμὴν καὶ ἀμοιβὴν τῷ πάντων ἡγεμόνι καὶ αἰτίψ. (33) δν οὕτε ἰδίς

²⁴ δὲ αὐτὸν] δ' ἐμαυτὸν Hoe δὲ αὐτὸν A 25 καὶ ἀμιγῆ A^1 corr aus ὧν τυγχάνω καὶ ἀμιγῆς 26 γενόμενον] γενόμενον $\langle v \epsilon o v \rangle$ Cas

Εκαστος πώποτε, οὖτε καὶ ἅμα πάντες, ὡς εἰ εν καὶ ταὐτὸ γένοιντο πάντα καθαρὰ, αὐτῶν μεν ἐκστάντα, πρὸς αὐτὸν δὲ ἐπιστρέψαντα μᾶλλον, ἀθρόα ἐνὶ πνεύματι καὶ μιῷ ὁρμῃ τῇ συμφώνῳ, ἀξίως ἀν εὐφημῆσαι δύναιντο. (34) ὅ τι γὰρ ετῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων καὶ διανοηθῆναί τις ἄριστα καὶ ὁλοκλήρως καὶ, εἰ οἶόν τε, εἰπεῖν κατ' ἀξίαν περὶ αὐτοῦ δυνηθείη αὐτῆς δὲ τῆς δυνάμεως Ενεκεν, ἦς ἡξίωται οὐ παρ' ἄλλου του, παρ' αὐτοῦ δὲ λαβών, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἀν ἄλλο τι μεῖζόν ποθεν εἰπορήσας εἰς εὐχαριστίαν ἀναθείη.

ΙΥ. (35) Άλλὰ τὰς μέν εἰς τὸν πάντων βασιλέα καὶ 10 κηδεμόνα, την διαρκή πηγην πάντων άγαθων, εύφημίας καί ύμνους τῷ κὰν τούτφ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν ἰωμένφ καὶ τὸ ενδέον αναπληρούν μόνω δυναμένω επιτρέψομεν, τῷ προστάτη των ημετέρων ψυχων καὶ σωτηρι, τῷ πρωτογενεῖ 15 αὐτοῦ λόγω, τῷ πάντων δημιουργῷ καὶ κυβερνήτη: (36) αὐτῷ ετ μόνω ύπέρ τε ξαυτοῦ καὶ ύπερ πάντων, Ιδία τε ξκάστου καὶ άθρόον αμα, δυνατον ον αναπέμπειν διηνεκείς καὶ άδιαλείπτους τῷ πατρὶ τὰς εὐχαριστίας. ὅτι αὐτὸς ἡ ἀλήθεια ών καὶ ή αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ σοφία καὶ δύνα-20 μις, πρὸς δὲ καὶ ἐν αὐτῷ ὢν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀτεχνῶς ἡνωμένος, οὐκ ἔστιν ὅπως ἢ διὰ λήθην ἢ ἀσόφως ἢ ὑπ' ἀσθενείας τινός, ώσπερ τις απεξενωμένος αὐτοῦ, ἢ οὐκ ἐφίξεται τῆ δυνάμει τῆς εὐφημίας, ἢ ἐφίζεται μὲν, ἑκών δὲ (δ μὴ θέμις εἰπεῖν) ἐάσει τὸν πατέρα ἀνευφήμητον (37) μόνω 25 τούτω δυνατόν ον τελειότατα πάσαν αποπληρώσαι την άξίαν τῶν αὐτῷ προσηκόντων αίνων. ὅντινα αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων

¹ πάντες A^1 πάντας corr A^2 ώς εὶ] ώσεὶ A 2 αὐτῶν Lom αὐτῶν A 15—20 A^1 am Rand: οὐκ ἀσφαλὲς τοῦτο ὡς ἐμαυτὸν πείθω 18 αὐτὸς corr aus αὐτὴ A^1 vgl Joh 14, 6 19 ῶν corr aus ἡμῶν A^1 vgl I Kor 1, 24 20 vgl Joh 14, 10 23 τῆς εὐφημίας A^1 am Rand τῆς δυνάμεως im Text 24 μόνω τούτω A^1 corr aus μόνον οὕτω

πατήρ εν πρός αυτόν ποιησάμενος, δι' αυτοῦ μονονουχὶ αυτός αυτόν εκπεριιών, τῆ ἴση πάντη δυνάμει τῆ αυτοῦ τρόπον τινὰ τιμψη καὶ τιμῷτο. ὅπερ πρῶτος καὶ μόνος εχειν ελαχεν εκ πάντων τῶν ὅντων ὁ μονογενής αὐτοῦ, ὁ ἐν αὐτῷ θεὸς λόγος. (38) τῶν ἄλλων πάντων οὕτω μόνον εὐχα- ε ρίστων καὶ εὐσεβῶν εἶναι δυναμένων, εἰ ἐπ' αὐτῷ φέροντες μόνψ ἀντὶ πάντων τῶν παρὰ τοῦ πατρὸς ἡμῖν ἀγαθῶν τὴν δύναμιν τῆς ἀξίας εὐχαριστίας ἀναθήσομεν, μίαν ὁδὸν εὐσε-βείας ταύτην εἶναι ὁμολογήσαντες, τὴν δι' αὐτοῦ πᾶσαν μνήμην τοῦ τῶν ὅλων αἰτίου. (39) διὸ δὴ τῆς μὲν ἐπὶ πᾶσι 10 διαρκοῦς προνοίας, εν τε μεγίστοις καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις κηδομένης ἡμῶν καὶ εἰς τοῦτό γε προαγομένης, ἐκεῖνος ἄξιος, τελειότατος ὢν καὶ ζῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ πρώτου νοῦ λόγος εἰψυχος ὤν.

(40) Ό δ' ημέτερος οὖτος ἔστω χαριστήριος ἀνθρώπων μὲν πάντων μάλιστα τῷ ἀνδρὶ τῷ ἱερῷ τῷδε εἰ δέ τι καὶ περαιτέρω μεληγορεῖν ἐθέλοιμι, καὶ τῶν οὐ φαινομένων μὲν, θειστέρων δὲ καὶ κηδομένων ἀνθρώπων, τούτῳ, ὅς με ἐκ παίδων κρίσει τινὶ μεγάλη οἰκονομεῖν τε καὶ τιθηνεῖσθαι 20 καὶ ἐπιτροπεύειν ἐκληρώσατο, (41) ἱερὸς ἄγγελος θεοῦ, ὁ τρ έφων με ἐκ νεότητός μου, φησὶν ἐκεῖνος ὁ θεῷ φίλος ἀνὴρ, τὸν αὐτοῦ λέγων δηλαδή. (42) ἀλλ' ὁ μὲν μέγας ὢν ἀναλόγως μέγιστόν τινα, ἤτοι ἄλλον ὅστις ὢν ⟨π,⟩ ἢ καὶ αὐτὸν ἴσως τὸν τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, τὸν κοινὸν 25 πάντων σωτῆρα, ὑπὸ τελειότητος μόνον ἤδη φύλακα αὐτῷ εἶναι κληρωσάμενος, οὐκ οἶδα τοῦτο σαφῶς, πλὴν ὁ μὲν τὸν

¹ u. 2 αὐτὸν] αὐτὸν A 2 ἐκπεριτών Cas ἐκπεριτών A
18 μεληγορεῖν A μεγαληγορεῖν P Cas 21—22 Gen 48, 15
23 αὐτοῦ Hoe αὐτοῦ A 24 αν ἢ PV ἀν dahinter 2 Buchst.
ausradiert A 25 Jes 9, 6

έαυτοῦ μέγαν τινὰ, ὅστις ποτ' ἀν ζ, καὶ γινώσκων καὶ εὐφημων (43) ήμεις δε πρός τω κοινώ πάντων άνθρώπων πυβερνήτη και τούτον, δστις ποτ' έστιν ιδία παιδαγωγές ήμων όντων νηπίων. (44) δς τά τε άλλα πάντη πάντα άγαθός 5 ών τροφεύς και κηδεμών έμος (ούχι έμοι ή τινι των έμοι προσηκόντων φίλων, τυφλοί γάρ ήμεῖς καὶ μηδέν τῶν ἔμπροσθεν δρώντες, ώστε τι καὶ κρίνειν δύνασθαι τῶν δεόντων άλλ' ή αὐτῷ, προορωμένω πάντα τὰ πρὸς ώφέλειαν τῆς ψυχης ήμων, συμφέρον είναι καταφαίνεται) πάλαι τε καὶ 8 νῦν ἔτι ἐκτρέφει | τε καὶ παιδεύει καὶ χειραγωγεῖ, (45) καὶ δή πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις καὶ συνάψαι με τῷ ἀνδρὶ τούτφ (τοῦτο δή τὸ κεφαλαιωδέστατον πάντων) ψκονομήσατο, οὖτε γένει καὶ αξματί μοι άνθρωπίνω τινὶ προσήκοντα, οἴτε άλλως προσοικοῦντα ἢ ὄντα τινὰ τῶν πλησιοχώρων, οὔτε καὶ 15 δμοεθνή δίλως, ταῦτα δή ἃ πρόφασις φιλίας καὶ γνώσεως τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων γίνεται (46) ἀλλὰ συνελόντα είπειν άγνώστους, άλλοτρίους, άπεξενωμένους, άλλήλων άφεστηκότας πάμπολυ, όσον μέσα έθνη καὶ όρη καὶ ποταμούς διείργειν ήμᾶς, ὑπὸ τῆς θείας ὄντως καὶ σοφῆς προμηθείας 20 είς ταύτον άγαγών, την σωτήριον έμοι σύνοδον ταύτην έμηχανήσατο άνωθεν τοῦτο προμηθούμενος οἶμαι ἐκ πρώτης γενέσεως καὶ ἀνατροφής. (47) πῶς δὲ, μακρὸν ὰν εἴη διεξίεναι, οὐχὶ ἀκριβολογουμένω μόνον καὶ μηδεν παραλιπεῖν πειρωμένω άλλ' εί και τὰ πολλά παρείς, άθρόως όλίγων 25 τῶν κεφαλαιωδεστέρων μνημονεύειν έθελήσαιμι.

V. (48) Ανατροφαί γὰρ αἱ πρῶται ἐκ γενέσεως ἦσαν ὑπὸ γονεῦσι, καὶ πάτρια ἔθη τὰ πεπλανημένα· ὧν ἡμᾶς ἐλευθερωθήσεσθαι οὖτε ἄλλος οἶμαι προσεδόκησεν, οὖτε καὶ ἐμοὶ ἐλπίς τις ἦν, παιδίψ μὲν ὄντι καὶ ἀλόγψ, ὑπὸ πατρὶ

⁵ οὐχὶ Α οὐχ ἢ vermute ich 15 γνώσεως Α ένώσεως Voss Bengel

 $^{8 \}hat{\eta}$ schreibe ich $\hat{\eta}$ A

δὲ δεισιδαίμονι. (49) εἶτα πατρὸς ἀποβολὴ καὶ ὀρφανία, η δή μοι τάχα καὶ ἀρχὴ τῆς τοῦ ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως ἦν. (50) τότε γάρ πρώτον επί τὸν σωτήριον καὶ άληθη μετετέθην λόγον, οὐκ οἶδ' ὅπως, κατηναγκασμένος μᾶλλον ἤπερ ἐκών. τίς γάρ έμοι κρίσις ήν, όντι τεσσαρεσκαιδεκαετεί; πλήν έξ τ έκείνου πως επιδημείν μέν μοι δ ίερος όδε λόγος ήρξατο εύθις, οξα δη άρτι πληρουμένου τοῦ κοινοῦ πάντων άνθρώπων λόγου, ἐπεδήμει δ' όμως τότε πρώτον. (51) δ δή καὶ ού μικρον, εί και μη πάλαι, νῦν γοῦν ἀναλογιζόμενος έγω σύμβολον τίθεμαι τῆς ἱερᾶς καὶ θαυμαστῆς περὶ ἐμὲ προ- 10 νοίας, την συνδρομην ταύτην ούτως τοῖς έτεσι διηριθμημένην: (52) Ένα τὰ μὲν φθάνοντα πάντα τήνδε τὴν ἡλικίαν, δσα πλάνης ην έργα, νηπιότητι καὶ άλογία παραδεδομένα ή, μή μάτην δὲ ὁ ἱερὸς παραδοθη λόγος ψυχη οὐδέπω λογικη, (53) λογική δὲ ήδη γενομένη, εἰ καὶ μὴ λόγου θείου καὶ 15 καθαροῦ, φόβου γοῦν τοῦ κατὰ τὸν λόγον τόνδε μὴ ἔρημος ή, άλλ' δμοῦ δ τε ἀνθρώπινος καὶ δ θεῖος ἄρξηται ἐν ἐμοὶ λόγος, δ μεν βοηθών τη άλέκτω μεν έμοι οίκεία δε αὐτώ δυνάμει, δ δε βοηθούμενος. (54) δ δη λογιζόμενον εύφροσύνης δμοῦ καὶ δέους ἀναπίπλησί με, μεγαλυνόμενον μεν τῆ 20 προαγωγή, φοβούμενον δέ, μή πη καὶ τοιούτων άξιωθείς τοῦ τέλους όμοίως σφαλῶ. (55) άλλὰ γὰρ οὐκ οἰδ' ὅπως ενεβράδυνε μοι τῷδε τῷ μέρει ὁ λόγος, τὴν θαυμαστὴν οἰκονομίαν πρός τὸν ἄνδρα τόνδε δδῷ διηγήσασθαι θέλων, σπεύδων δὲ ὅμως πρότερον καὶ βραχυλογούμενος ἐπὶ τάδε τὰ 25 έξης, ούχ ως ευφημίαν δφειλομένην τῷ ούτως οἰκονομήσαντι αποδιδούς | η εύχαριστίαν καὶ εὐσέβειαν (μη φορτικοὶ ώμεν 4 r οίτως ονομάζοντες μεν, άξιον δε λέγοντες οὐδέν) άλλ' ώς

¹⁵ λογική δὲ ἤδη γενομένη A λογική δὲ ἤδη γενομένη Bengel am Rand 27 ωμεν nach Bengels Vermutung μὲν A

διήγησιν καὶ δμολογίαν $\ddot{\eta}$ τι τῶν ἐπιεικεστέρων τούτων δνομάτων ποιούμενος.

(56) Έδόκει τῆ μόνη ἐκ τῶν γονέων κήδεσθαι ἡμῶν παραλειπομένη μητρὶ τ' άλλα ἐκπαιδευομένους, οἶα παῖδας ε οὐκ ἀγενῶς δῆθεν καὶ φύντας καὶ τρεφομένους, φοιτᾶν καὶ ρήτορι, ως δη δήτορας εσομένους. και δητα εφοιτώμεν, και δήτορας μεν ουκ είς μακράν έσεσθαι ήμας έλεγον οί τότε κρίνοντες οθτως οθκ έγωγε τουτο λέγειν οθτε οδόα, οθτ αν θελήσαιμι. (57) λόγος δε οὐδεὶς ἦν τούτων, οὐδέ τις 10 καταβολή οὐδέπω τῶν τῆδε φέρειν ήμᾶς δυναμένων αἰτιῶν. άλλὰ γὰρ ἄγρυπνος ὢν ὁ θεῖος παιδαγωγὸς καὶ άληθης κηδεμών, ούτε των οlκείων διανοουμένων ούτε καὶ έμοῦ αὐτοῦ προθυμουμένου, (58) ἐπῆν συμβαλών τινι τῶν ἐμῶν διδασκάλων, άλλως την Ρωμαίων φωνήν εκπαιδεύειν με πε-15 πιστευμένω (ούχ ως ἐπ' ἄκρον ήξοντα, ως δὲ μὴ ἄπειρος είην πάντη καὶ τῆσδε τῆς φωνῆς. Ετυχε δε νόμων οθκ άπειρος ών). (59) τοῦτο ἐπὶ νοῦν βαλών, προὐτρέψατό με δι' αὐτοῦ τοὺς 'Ρωμαίων ἐκμανθάνειν νόμους. καὶ λιπαρῶς γε τοῦτ' ἐποίει ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος κάγω μέντοι ἐπειθόμην, 20 τανδοι μαλλον χαριζόμενος ήπες της τέχνης έραστης ών. (60) δ δέ με λαβών ἀκροατὴν, φιλοτίμως μεν διδάσκειν ήρχετο επεφθέγξατο δέ τι, δ μοι άληθέστατα πάντων άποβέβηκε μέγιστον έσεσθαί μοι εφόδιον (τοῦτο γὰρ τοὖνομα έκεινος ωνόμασεν), είτε τις φήτωρ των έν τοις δικαστηρίοις 26 άγωνιουμένων, είτε και άλλος τις είναι θελήσαιμι, την μάθησιν τῶν νόμων. (61) ὁ μὲν οὕτως ἀπεφθέγξατο, τείνων είς τὰ ἀνθρώπινα τὸν λόγον ἐμοὶ δ' ἀτεχνῶς ὑπό τινι

⁵ ἀγενῶς Voss Hoe ἀγεννῶς Hoe am Rand ἀγενῶς A, doch hinter ν ein Buchst. ausradiert 13 ἐπῆν συμβαλών Α ἐπὶ νοῦν βαλών Cas 17 τοῦτο Α τούτῳ Cas 22 ἐπεφθέγξατο Α ἀπεφθέγξατο Bengel am Rand

θειστέρα ἐπιπνοία ἀποφοιβάσαι δοκεῖ τῆς αὐτοῦ ὑπολήψεως. (62) επεί γαρ εξεπαιδευόμην εκών και άκων τοὺς νόμους τούσδε, δεσμοί μέν πως ήδη κατεβέβληντο, καὶ αἰτία καὶ άφορμη της επί τάδε όδοῦ ή τῶν Βηρυτίων πόλις ή δὲ οὐ μακράν ἀπέγουσα των ένταῦθα πόλις 'Ρωμαϊκωτέρα πως, ε καὶ τῶν νόμων τούτων εἶναι πιστευθεῖσα παιδευτήριον. (63) τὸν δ' ἱερὸν τοῦτον ἄνδρα ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐκ τῆς Αλεξανδρέων πόλεως, ένθα την έστιαν έχων έτυχε πρότερον, καὶ αὐτὸν ἐκίνει καὶ μετανίστη ἐπὶ τόδε τὸ χωρίον, ώσπερ άπαντήσοντα ήμίν, έτερα πράγματα, οὐκ έγωγε καὶ ταῦτα 10 αὶτιολογεῖσθαι οὖτε οἶδα καὶ ἑκών παρήσω. (64) οὖ μὴν άλλ' ούπω γε της ένθάδε μοι ἀφίξεως καὶ της πρός τὸν ανδρα συμπλοκής ούδεν ούτως αναγκαΐον ην, όσον επί τοῖς νόμοις ήμων, δυνατόν ον και επί την Ρωμαίων αποδημήσαι πόλιν. (65) πῶς οὖν καὶ τοῦτο ἐξεπορίσθη; κηδεστήν μου 15 άνδρα άδελφης έμης δ τότε άρχων των Παλαιστίνων, τοῦτον παραλαβών έξαίφνης ἄκοντα μόνον, | κεχωρισμένον τῆς δμο- 4* κοίτου, ήγαγεν ενταύθα, συνεπιβοηθήσοντα καὶ κοινωνήσοντα τῶν τοῦ ἔθνους ἄρχοντος πόνων νομικὸς γάρ τις ἦν, καὶ έστιν ίσως έτι: (66) δς δή έλθων αμα αυτώ έμελλε μέν 20 ούκ είς μακρόν μετάπεμπτον απολήψεσθαι την γυναϊκα. έπαχθώς αὐτῆς καὶ ἄκων κεχωρισμένος, καὶ ἡμᾶς δὲ ἅμα αὐτῆ συνεπισπώμενος. (67) ἐξαίφνης γοῦν οὐκ οἶδ' ὅπως αποδημείν μεν, αλλ' ετέρωθί ποι μαλλον αποδημείν ήπερ ένταῦθα διανοουμένοις ημίν ἐπέστη στρατιώτης φέρων ἐν- 25 τολην, παραπέμπειν μεν και διασώζεσθαι την άδελφην ημών καταλαμβάνουσαν τὸν ἄνδρα, ἄγειν δὲ καὶ ἡμᾶς συνοδοιπόρους ἄμ' αὐτῆ· (68) χαριουμένους μέν καὶ τῷ κηδεστῆ,

⁵ ἀπέχουσα P Hoe am Rand ἀποχέουσα Α 7 τῆς Δὶγύπτου A γῆς Δὶγύπτου Bengel am Rand 28 χαριουμένους] hinter ι ein Buchst. ausradiert ου übergeschr. A

καὶ μάλιστα τῆ ἀδελφῆ, ὅπως μὴ οὐκ εὐσχήμων τε ἢ ὀκνηροτέρα πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν $\tilde{\eta}$, οἰκέταις αὐτοῖς καὶ τοῖς συγγενέσι τιμήσασι, καὶ οὐ μικρόν τι Ετερον τῶν προύργου διαπραξαμένοις, εὶ ἐπὶ τὴν Βηρυτίων ἔλθοιμεν πόλιν, ἐκεῖ 5 τὸ τῶν νόμων μάθημα ἐκπονήσαντες. (69) πάντα τοιγαροῦν έκίνει ήμᾶς, τὸ πρὸς τὴν ἀδελφὴν εὐλογον, τὸ ἡμέτερον αὐτῶν μάθημα, πρὸς δὲ καὶ ὁ στρατιώτης (ἐπεὶ καὶ τούτου μνημονεῦσαι δεῖ), φέρων ἐξουσίαν πλειόνων τῶν δημοσίων ὀχημάτων της χρήσεως, και σύμβολα πλείονος άριθμοῦ ήμῶν 10 μᾶλλον ἢ τῆς ἀδελφῆς μόνης Ενεκα. (70) φαινόμενα μέν ταῦτα τὰ δὲ μὴ φαινόμενα μὲν άληθέστερα δὲ, ἡ πρὸς τὸν άνδρα τοῦτον κοινωνία, τὴν άληθη δι' αὐτοῦ περὶ τὰ τοῦ λόγου μαθήματα, ή των ψυχων ήμων ωφέλεια είς σωτηρίαν ηγεν ημᾶς ἐπὶ τάδε, τυφλώττοντας μέν καὶ οὐκ εἰδότας, 15 σωτηριωδώς δὲ ἡμῖν. (71) τοιγαροῦν οὐχ ὁ στρατιώτης, θεῖος δέ τις συνοδοιπόρος καὶ πομπὸς ἀγαθὸς καὶ φύλαξ, ὁ διὰ παντός τοῦ βίου τούτου ώσπες μακρᾶς όδοιπορίας διασώζων ήμᾶς, παραμειψάμενος τά τε άλλα καὶ τὴν Βηρυτον, ής μάλιστα (Ενεκα) δομαν ενταύθα φήθημεν, ενταύθα φέρων κατε-20 στήσατο πάντα ποιῶν καὶ κινῶν, ξως πάση μηχανή τῷ τῶν πολλών ημίν αγαθών αιτίω τούτω συνδήσεται. (72) καὶ δ μεν, διά τοσούτων ελθών την οἰκονομίαν παραδιδούς τούτω, ό θεῖος ἄγγελος ἐνταῦθά που καὶ ἴσως ἀνεπαύσατο, οἰχ ὑπὸ καμάτου τινὸς ἢ μόχθου (ἀκάματον γὰρ τὸ τῶν θείων λειτουρ-25 γῶν γένος), ἀλλ' ὅτι παρέδωκεν ἀνθρώπω, πᾶσαν εἰ δυνατὸν πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν ἀποπλήσοντι.

VI. (73) 'Ο δ' ὑποδεξάμενος ἐξ ἡμέρας τῆς πρώτης, τῆς ὄντως ἐμοὶ πρώτης, τῆς τιμιωτάτης πασῶν, εἰ δεῖ λέγειν, ἡμερῶν, ὅτε μοι πρῶτον ὁ ἀληθινὸς ἀνατέλλειν ἡλιος ἤρξατο,

⁵ έκπονήσαντες Α έκπονήσοντες Cas 14 έπλ τάδε Bengel am Rand ἔπειτα δὲ Α 19 (ἕνεκα) füge ich ein, vgl Cap IX (115)

πρώτον μεν, ώσπερ θηράς τινας αγρίους η ίχθύας ή τινας όρνεις, εμπεσόντας μεν είς τὰς ἄρχυς ἢ είς τὰς σαγήνας, έξολισθαίνειν δε καὶ ἀποδιδράσκειν πειρωμένους, ἀναχωρεῖν τε ἀπ' αὐτοῦ βουλομένους ἐπὶ τὴν Βηρυτὸν | ἢ ἐπὶ τὴν 5 τ πατρίδα, (74) συνδήσασθαι πάντα τρόπον έμηχανήσατο 5 πάντας λόγους στρέφων καὶ πάντα κάλων (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου) κινών καὶ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ προγειριζόμενος. (75) ἐπαινῶν μὲν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς φιλοσοφίας ἐραστὰς μακροίς τοίς ἐπαίνοις καὶ πολλοίς τοίς τε προσήκουσι, τούτους μόνους ζην όντως τὸν λογικοῖς προσήκοντα βίον λέγων, 10 τοὺς δρθώς βιοῦν ἐπιτηδεύοντας, ἑαυτούς τε γινώσκοντας πρώτον οίτινές είσι, κάπειτα τὰ ὄντως άγαθὰ, ἃ μεταδιώκειν άνθρωπον χρή, καὶ τὰ άληθῶς κακὰ, ὧν ἀποτρέχειν δεῖ: (76) ψέγων δὲ τὴν ἀμαθίαν καὶ πάντας τοὺς ἀμαθεῖς πολλοὶ δὲ οὖτοι, ὅσοι θρεμμάτων δίκην τυφλώττοντες τὸν νοῖν, οὐδ' 15 αὐτὸ τοῦτο ὅπερ εἰσὶν ἐγνωκότες, ώσπερ ἄλογοι πεπλανημένοι, άγαθον ή κακον δ τι ποτέ έστιν δλως οὖτε εἰδότες αὐτοὶ ούτε μαθεῖν θέλοντες, ώς ἐπὶ ἀγαθὸν ἄττουσι καὶ ξατόηνται χρήματα καὶ δόξας καὶ τιμάς τὰς ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, (77) αὐτά τε περὶ πολλοῦ καὶ 20 τοῦ παντὸς τιθέμενοι, καὶ τῶν τεχνῶν, ὅσαι ταῦτα ἐκπορίζεσθαι δύνανται, καὶ τῶν βίων, ὅσοι ταῦτα παρέξονται, στρατιάς καὶ τὴν δικανικὴν καὶ ἐκμάθησιν τὴν τῶν νόμων: ταῦθ' ἄπερ ήμᾶς ἀνέσειε μάλιστα λέγων καὶ μάλα τεχνικώς, τοῦ κυριωτάτου, φησὶ, τῶν ἐν ἡμῖν, λόγου ἀμελήσαντας. 25 (78) οὐκ ἔχω νῦν ἐγὼ λέγειν, ὅσας τοιαύτας ἐξήχει φωνὰς προτρέπων φιλοσοφείν, οὐ μιᾶς ἡμέρας μόνης, ἀλλὰ καὶ πλειόνων δσων αὐτῷ προσήειμεν τῶν πρώτων, βεβλημένοι μεν ώσπες τινὶ βέλει τῷ πας αὐτοῦ λόγω καὶ ἐκ πρώτης ήλικίας (ἦν γάρ πως καὶ ήδεία τινὶ χάριτι καὶ πειθοῖ καί εο

³⁰ ήλικίας Α όμιλίας Cas

τινι ἀνάγκη μεμιγμένος), στρεφόμενοι δέ πως έτι καὶ λογιζόμενοι, καὶ φιλοσοφεῖν μὲν προσκαρτερήσαντες οὐδέπω
πάντη πεπεισμένοι, ἀφίστασθαι δὲ πάλιν οὐκ οἰδ' ὅπως οὐ
δυνάμενοι, ἀεὶ δὲ ὥσπερ ὑπό τισιν ἀνάγκαις μείζοσι τοῖς
δλόγοις αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐλκόμενοι. (79) ὅλως γὰρ οὐδ'
εὐσεβεῖν εἰς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην (τοῦτο δ δὴ μόνος τῶν
ἐπὶ γῆς πάντων ζώων ὁ ἄνθωπος ἔχειν ἐτιμήθη τε καὶ
ἢξιώθη, καὶ εἰκότως πᾶς ὁστισοῦν καὶ σοφὸς καὶ ἀμαθὴς
περιέχεται τούτου, ὅστις μὴ παντελῶς τὰς ἐννοίας ἀπολώλεκεν
10 ὑπό τινος φρενοβλαβείας), οὐ τοίνυν οὐδὲ εὐσεβεῖν ὅλως
δυνατὸν εἰναι ἔφασκεν, ὀρθῶς λέγων, μὴ φιλοσοφήσαντι
(80) ἕως πολλοὺς τοιούτους ἄλλους ἐπὶ ἄλλοις ἐπαντλῶν
λόγους, ὥσπερ τινὰς καταγεγοητευμένους, ἔπὶ τέλει ταῖς
αὐτοῦ τέχναις ἀκινήτους ἀτεχνῶς φέρων ἡμᾶς παριδρύσατο
15 λόγοις τοῖς αὐτοῦ, οὐκ οἶδ' ὅπως, σύν τινι θεία δυνάμει.

(81) Καὶ γὰρ καὶ φιλίας ἡμῖν κέντρον ἐνέσκηψεν, οὐκ εὐκαταγώνιστόν τι, δριμὸ δὲ καὶ ἀνυτικώτατον, δεξιότητος καὶ διαθέσεως τῆς ἀγαθῆς, ὅση εὐνοητική τις ἡμῖν αὐταῖς ε¹ταῖς φωναῖς αὐτοῦ | προσφθεγγομένου καὶ ὁμιλοῦντος ἐνε-20 φαίνετο · οὐκ ἐκπεριεῖναι ἡμᾶς ἄλλως λόγοις πειρωμένου, δεξιᾶ δὲ καὶ φιλανθρώπψ καὶ χρηστοτάτη γνώμη σώζειν τε καὶ κοινωνοὺς τῶν τε ἐκ φιλοσοφίας ἀγαθῶν καταστήσασθαι, (82) καὶ τῶν ἄλλων μάλιστα, ὅσα τὸ θεῖον παρὰ τοὺς πολλοὺς, ἢ καὶ παρὰ πάντας ἴσως τοὺς νῦν ἀνθρώπους, αὐτῷ 25 μόνψ ἐδωρήσατο, τὸν διδάσκαλον εὐσεβείας, τὸν σωτήριον λόγον, πολλοῖς μὲν ἐπιφοιτῶντα καὶ πάντας κατεργαζόμενον, ὅσοις ὰν προστύχη (οἰ γάρ ἐστιν ὅ τι αὐτῷ ἐνστήσεται, πάντων καὶ ὄντι καὶ ἔσομένψ βασιλεῖ), κρυπτόμενον δὲ καὶ οὐ γινωσκόμενον οὖτε ἑρβίως οὖτε καὶ δυσχερῶς τοῖς πολλοῖς, 80 ὡς ἐρωτηθέντας ἔχειν περὶ αὐτοῦ σαφὲς εἰπεῖν. (83) οἶος

²⁴ ŋ̃] et darüber ŋ̃ A¹

οὖν τις σπινθήρ, ἐνσκήψας μέση τῆ ψυχῆ ἡμῶν, ἀνήπτετό τε καὶ ἐξεκαίετο ὅ τε πρὸς τὸν ἁπάντων ὑπὸ κάλλους ἀξιρήτου έπακτικώτατον αὐτὸν λόγον τὸν ἱερὸν τὸν ἐρασμιώτατον, καὶ δ πρός τον άνδρα τόνδε τον αὐτοῦ φίλον καὶ προήγορον ἔρως. (84) ῷ μάλιστα τετρωμένος ἀπάντων τῶν δοκούντων ἡμῖν ε προσήχειν πραγμάτων ἢ μαθημάτων, τῶν τε ἄλλων χαὶ αὐτῶν τῶν καλῶν μου νόμων, ἀμελεῖν ἐπειθόμην πατρίδος τε καὶ οἰκείων, τῶν τε παρόντων ἐνταῦθα καὶ οἶς ἀπεδημήσαμεν. Εν δέ μοι φίλον ην και άγαπώμενον, φιλοσοφία τε καὶ ὁ ταύτης καθηγεμών οξτος ὁ θεῖος ἄνθρωπος. (85) καὶ 10 συνεδέθη ή ψυχή Ιωνάθαν Δαυίδ. τοῦτο ἀνέγνων μεν ύστερον εν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ἔπαθον δε πρότερον ούχ ήττον έναργως ή είρηται, καίτοι γε έναργέστατα κεχρησμωδημένον. (86) οὐ γὰρ συνεδέθη άπλῶς Ἰωνάθαν Δαυίδ, αὐτὰ δὲ τὰ κυριώτατα, ψυχή, ταῦθ' ἄπερ οὐδὲ χωρισθέντων 15 τῶν φαινομένων καὶ βλεπομένων ἀνθρώπφ χωρισθήναι καὶ αὐτὰ μηχανή τινι καταναγκασθήσεται άκοντα μέν οὐδαμῶς. (87) ψυχή γὰρ ἐλεύθερον καὶ οὐκ ἐγκατάκλειστον οὐδενὶ τρόπω, οὐδ' ὰν ἐν οἰκίσκω καθείρξας τηρῆς. καὶ γὰρ είναι πέφυκε τόν γε πρώτον λόγον, οδπερ αν δ νοῦς ή εἰ δὲ 20 καὶ ἐν τῷ οἰκίσκω σοι εἶναι δοκεῖ, κατὰ δεύτερόν τινα λόγον ένταῦθά σοι φαντάζεται οὐδαμῶς είναι έκει διὰ τοῦτο κεκωλυμένη, οξπερ αν εξναι βουληθη, μαλλον δε πάντη πάκτως έκει μόνον είναι και δυναμένη και πιστευθείσα αν εικότως, ούπερ αν και πρός δ αν τα μόνης αυτης ίδια κατ' αυτην 25 έργα η. (88) οὐκοῦν περιφανέστατον τοῦθ' ὅπερ ἔπαθον βραχυτάταις λέξεσιν εδήλωσε, την ψυχην Ίωνάθαν συνδεδέσθαι τη ψυχη Δαυίδ; ταῦθ' άπερ άποντα μέν οὐδαμῶς, ὡς ἔφην, χωρισθῆναι ἐκνικηθήσεται, ἑκόντα δὲ οὐ

¹⁰ I Regn (I Sam) 18, 1 φάνου p 258 (§ 97 Bekker) Gregorios Thaumaturgos.

¹⁹ vgl Demosth περί τοὺ στε-27 I Regn (I Sam) 18, 1

δαδίως θελήσει. (89) ου γάρ επὶ τῷ χείρονι οἰμαι, ὅντι πολυτρόπω καὶ εὐκολωτέρω μεταβουλεύεσθαι, ή τῆς ἀναλύσεως τῶν ἱερῶν, τῶν φιλίων τούτων δεσμῶν ἐξουσία, ἐφὸ ώπερ οὐδὲ τὸ καταδήσασθαι ἐγένετο τὴν ἀρχὴν μόνω ἀλλ' ε έπὶ τῷ κρείττονι, ὄντι μονίμω καὶ οὐκ εὐσείστω, ἐφ᾽ ῷπερ καὶ κατεργάσασθαι τοὺς δεσμοὺς καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἄμμα | ε μαλλον ήν. συνεδέθη γοῦν καὶ ὑπὸ τοῦ θείου λόγου οὐχ ἡ ψυχή Δαυίδ τη ψυχη Ίωνάθαν (90) έμπαλιν δὲ ή τοῦ χείρονος ψυχή τοῦτο παθοῦσα συνδεομένη λέγεται τῆ ψυχῆ 10 Δαυίδ. οὐ γὰρ τὸ κρεῖττον, αὐταρκες ὂν, Ελοιτο ἂν τῷ αὐτοῦ συνδεδέσθαι χείρονι, άλλὰ τὸ χεῖρον, ἐπικουρίας δεόμενον της παρά τοῦ βελτίονος, συνδεθέν τῷ κρείττονι προσηρτήσθαι έχοῆν το μεν μένον έφ' ξαυτοῦ μηδεμιᾶς ἀπολαύη βλάβης έκ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον κοινωνίας, τὸ δ' ἄτακτον έξ 15 αὐτοῦ καταδεθέν καὶ συναρμοσθέν τῷ κρείττονι, μηδέν βλάψαν ταῖς ἀνάγκαις τῶν δεσμῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐκνικηθῆ. (91) διὸ καὶ κατεργάζεσθαι μέν τοὺς δεσμοὺς τοῦ διαφέροντος, άλλ' οὐ τοῦ ήττονος ἢν συνδείσθαι δὲ τοῦ χείρονος, ώς μηδ' εξουσίαν έχειν πως απολελύσθαι των δεσμων. 20 (92) τοιαίταις τισὶν ἀνάγκαις Δαυὶδ οἶτος συσφιγξάμενος ήμᾶς έχει νῦν τε καὶ έξ ἐκείνου, οὐδ' εἰ βουλοίμεθα τῶν δεσμών αὐτοῦ λελύσθαι δυναμένους. οὐ τοίνυν καὶ εἰ ἀποδημήσαιμεν, ανήσει τας ψυχάς ήμων, κατά το θείον γράμμα έγων ούτω συνδεδεμένας.

VII. (93) Πλην ούτως ήμας ἐξ ἀρχῆς ἐλων καὶ πάντα τρόπον ἔκπεριελθων, ἐπειδη ἤνυστο αὐτῷ τὸ πλεῖον καὶ μένειν ἐδόκει, τοὐντεῦθεν ιὅσπερ εἴ τις ἀγαθὸς γεωργὸς γῆν ἀργήν τινα καὶ ἤτοι οὐδὲ εἴγειον οὐδαμῶς, ἀλλά τινα άλμυρὰν καὶ κεκαυμένην ὑπόπετρόν τε καὶ ψαφαρὰν, ἢ οὐ

¹³ ἀπολαύη P^2 Hoe (not) Bengel ἀπολάβη A 27 ώσπερ ε A ώσπερεί P Hoe

πάντη μεν ἄφορον οὐδέ γε ἀφυῆ, ἀλλὰ καὶ πολυφυῆ μεν, χέρσον δε δμως και ημελημένην, ακάνθαις και θάμνοις αγρίαις ἐστρυφνωμένην καὶ δυσεργή: (94) $\mathring{\eta}$ οξά τις φυτουργὸς ἀνὴρ φυτὸν, ήτοι ἄγριον καὶ καρπῶν ἡμέρων ἄφορον μέν, ου μην πάντη άχρηστον, εί τις τέχνη τη φυτουργική φέρων 5 βλαστὸν ημερον εμφυτεύσαι, μέσον σχίσας, είτα συμβαλών καὶ συνδήσας, ἄχρις ὢν συμβλύσαντα ώς εν ἄμφω τρέφηται (ούτω γαρ αν ίδοις δένδρον τι συμμιγές, και νόθον μέν, εύκαρπον δὲ ἐξ ἀκάρπου, καρποὺς ἐλαίας τῆς καλῆς ἐπὶ διζων αναφέρον αγρίων) ή άγριον μέν, οὐ μὴν άχρηστον 10 ανδρί τεχνίτη φυτουργώ, η και ημερον μέν, είκαρπον δέ άλλως, η απορία τέχνης πάλιν ακλάδευτον και απότιστον καὶ αὐχμηρὸν, πνιγόμενον ὑπὸ τῶν εἰκῆ πολλῶν καὶ περιττῶν έκφυομένων βλαστών, τελειοῦσθαι δὲ τῆ βλάστη καὶ φέρειν τὸν χαρπὸν ὑπ' ἀλλήλων ἐμποδιζόμενον (95) τοιούτους τινὰς 15 παραλαβών καὶ τέχνη έαυτοῦ τῆ γεωργικῆ ἐκπεριϊών καὶ κατανοων οι τὰ πᾶσιν δρώμενα μόνον καὶ ἐν ἐπιφανεία βλεπόμενα, ανορύττων δε και των ενδοτάτων αποπειρώμενος. έρωτων καὶ προτείνων καὶ αποκρικαμένων ακούων, επειδή κατενόησε τι οὐκ ἄχρηστον καὶ ἀνωφελες καὶ ἀνήνυτον εν 20 ήμιν, (96) έσκαλλεν, ανέστρεφεν, επότιζεν, εκίνει πάκτα, άπασαν προσήγε την παρ' αὐτοῦ τέχνην καὶ ἐπιμέλειαν, καὶ κατειργάζετο ήμας άκάνθας μέν καὶ τοιβόλους καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀγρίων γένος βοτανῶν ἢ φυτῶν, Ιδσον ὑλομανοῦσα 6* ανέπεμπε και ανεδίδου σεσοβημένη ή ψυχή ήμων, οξα δή 25 άταπτος οὖσα καὶ προπετής, πᾶν ἐκκόπτων καὶ ἐξαίρων τοῖς έλέγχοις καὶ τῷ κωλύειν (97) καθαπτόμενος ἡμῶν καὶ μάλα Σωπρατικώς έστιν ότε καὶ, υποσκελίζων τῷ λόγω, εί πη

³ εστριφνωμένην Α 6 εμφυτεύσαι] εμφυτεύσει Α 7 συμβλύσαντα Α συμφύσαντα Cas συμβούσαντα Bengel εν P Cas αν Α 23 κατειργάζετο Hoe κατεργάζετο Α Gen 3, 18

πάντη ἀφηνιάζοντας ἡμᾶς ὥσπες τινὰς τῶν ἀγρίων ἵππων εἰώρα, σκιρτῶντας ἔξω τῆς ὁδοῦ καὶ πολλὰ ἐκπεριτρέχοντας εἰκῆ, ἔως οὖ πειθοῖ τινι καὶ ἀνάγκη, ὡς ὑπὸ χαλινῷ τῷ ἐκ στόματος ἡμῶν λόγῳ, ἡσυχίους αὐτῷ κατεστήσατο (98) δυσκερῶς μὲν ἡμῖν καὶ οὐκ ἀλύπως τὸ πρῶτον, οἶα δὴ ἀήθεσι καὶ κατακολουθεῖν τῷ λόγῳ οὐδέπω μεμελετηκόσι προσάγων τοὺς παρ' ἑαυτῷ λόγους, ἀλλὰ γὰρ ἐκκαθαίρων ὅμως.

τηι δ' αν επιτηδείους ήμας εποιήσατο και εὐ παρεσκευάσατο είς παραδοχήν τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, (99) τότε 10 δη, οξα εὐ κατειργασμένη γη και άπαλη έτοιμη τε αναφύειν τὰ ἐπαγθέντα τῶν σπερμάτων, ἐπέφερεν ἀφειδῶς εἴκαιρον καὶ τὴν τῶν σπερμάτων καταβολὴν ποιούμενος, εὐκαιρον καὶ την λοιπην επιμέλειαν απασαν, οίκείως εκαστα κατεργαζόμενος καὶ τοῖς οἰκείοις τοῦ λόγου: (100) πᾶν μεν ὅσον 15 αμβλύ καὶ νόθον τῆς ψυχῆς, ἢ πεφυκυίας οὕτως ἢ καὶ ὑπὸ τροφών περιττών τοῦ σώματος παχυνομένης, παροξύνων καὶ έξισχναίνων τοῖς λεπτοῖς τῶν λογικῶν παθημάτων λόγοις καὶ τρόποις, (101) οδ ἐξ ἀπλουστάτων τῶν πρώτων ἀνειλούμενοι επάλληλοι καὶ ποικίλως στρεφόμενοι, εἰς ἀμήγανόν 20 τινα καὶ δυσεξέλικτον προΐασι πλοκήν, ἐξανιστώντες ἡμᾶς ώσπερ καθεύδοντας, καὶ έχεσθαι ἀεὶ τῶν προκειμένων, μηδαμῶς ὑπολισθαίνοντας μήτε ὑπὸ μήκους μήτε ὑπὸ λεπτότητος, εκδιδασκόμενοι. (102) δσον δε άκριτον και προπετές, συγκατατιθεμένων τε τοῖς ἐπιτυχοῦσιν, ὁποῖά ποτ' ἂν ἢ, κἂν 25 ψευδη τύχη, καὶ ἀντιλεγόντων πολλάκις, κὰν ἀληθη τινα είρημένα ή, καὶ τοῦτο ἐκπαιδεύων τούτοις τε τοῖς προειρημένοις και ετέροις ποικίλοις λόγοις πολυειδες γάρ τουτί τὸ μέρος της φιλοσοφίας, συνεθίζον μη είκη μηδ' ώς έτυχε

⁸ παρεσχευάσατο A doch zwischen εσ ein Buchst. ausradiert
10 έτοίμη aus ξρήμη corr A¹ 16 παχυνομένης aus παχυνομένου
corr A¹ 17 παθημάτων A μαθημάτων Bengel am Rand
20 προΐασι Α 28 συνεθίζον A συνεθίζων Cas

δίπτειν τε τάς μαρτυρίας και πάλιν άνανεύειν, άλλ' έξετάζοντας απριβώς μή τα προφανή μόνον (103) (πολλά γαρ ένδοξα αὐτόθεν καὶ σεμνοειδη, ὑπὸ εὐσχήμοσι ταῖς φωναῖς είσδραμόντα είς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ὡς ἀληθῆ, ὕπουλα ὄντα καὶ ψευδη, συναρπάσαντα καὶ λαβόντα ψήφισμα άληθείας παρ' 5 ήμων, μετ' οὐ πολὺ σαθρά καὶ οὐκ ἀξιόπιστα κατεφωράθη όντα, μάτην την άλήθειαν υποκρινόμενα και ημάς ευκόλως απέφηνε καταγελάστως έξηπατημένους, καπιμαρτυρήσαντας είκη οίς ηκιστα έχρην (104) πάλιν τε αὖ έτερα σεμνά μέν καὶ οὐκ ἀλαζονευόμενα μεν, ἢ οὐκ ἀξιοπίστοις ταῖς φωναῖς 10 κείμενα παράδοξα καὶ πάντων ἀπιστότατα δοκοῦντα, αὐτόθεν τε αποδοχιμασθέντα ώς ψευδή και ύβρισθέντα αναξίως. είθ' δστερον έξιχνεύσασι καὶ κατανοήσασιν ακριβώς πάντων τ κ άληθέστατα καὶ ἄμαχα ἀτεχνῶς εἶναι κατενοήθη, τὰ τέως ἀπόβλητα καὶ ἀδόκιμα νομισθέντα), (105) μὴ δὴ τὰ προφανῆ 15 μόνον καὶ προκύπτοντα, ἔστι δ' ὅτε δολερά καὶ σεσοφισμένα, τὰ δ' ἔνδον διερευνωμένους μεν καὶ περικρούοντας Εκαστον, μή πή τι σαθρόν ήχη, καὶ ἐν αὐτοῖς πιστουμένους ἑαυτοὺς πρώτον, ούτως και τοίς έκτος συνομολογείν και άποφαίνεσθαι περὶ ἐκάστων ἐδίδασκεν. (106) οὕτως μέν τὸ περὶ τὰς 20 λέξεις καὶ τοὺς λόγους κριτικὸν ἡμῶν τῆς ψυχῆς μέρος λογικῶς ἐξεπαιδεύετο (107) οὐ κατὰ τὰς καλῶν φητόρων κρίσεις. εί τι Ελληνικόν ἢ βάρβαρόν ἐστι τῆ φωνῆ· τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ οὐκ ἀναγκαῖον μάθημα. (108) ἀλλὰ τοῦτο πᾶσιν ἀναγκαιότατον "Ελλησί τε καὶ βαρβάροις, καὶ σοφοῖς καὶ ἰδιώ- 25 ταις καὶ όλως (ίνα μὴ μακρὸς είη μοι λόγος εκάστας τέχνας καὶ ἐπιτηδεύματα ἐπεξιών) πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς ὁντινοῦν βίον έλομένοις εί γε πᾶσι τοῖς περὶ ὁτουδήποτε κοινολογουμένοις μέλει τε καὶ διεσπούδασται μὴ ἡπατῆσθαι.

VIII. (109) Καὶ μὴ τοῦθ', ὅπες εἶδος διαλεκτική κατος- 80

¹⁷ δ' A¹ corr aus δè 17-18 vgl Plato Phileb. p 55 C

θοῦν μόνη είληχε· τὸ δέ γε πάλιν ταπεινὸν τῆς ψυχῆς ζήλμῶν, έκτεθαμβημένων μεν τη μεγαλουργία καὶ θαυματουργία καὶ ποικίλη και πανσόφω δημιουργία τῆ τοῦ κόσμου, και τεθαυμακότων μεν αλόγως επεπτηχότων δε επό εκπλήξεως, ειδότων ε δε οὐδ' ότιοῦν ἐπιλογίσασθαι δίκην ἀλόγων ζώων, (110) ἐξεγείρων καὶ ἀνορθών μαθήμασιν ετέροις, τοῖς φυσικοῖς, σαφηνίζων εκαστα των όντων, καὶ διακρίνων καὶ μάλα σοφώς είς τὰ πρώτιστα στοιχεῖα, κἆτ' ἐπιπλέκων τῷ λόγω καὶ ἐπιπορευόμενος τήν τε των όλων και την επι μέρους εκάστου 10 φύσιν τροπήν τε την πολυειδή και μεταβολην των έν τω κόσμω (111) ξως φέρων ύπὸ σαφούς της παρ' αὐτοῦ διδασχαλίας και λόγων, ών τε έμαθεν ών τε έξεύρετο περί τῆς τῶν ὅλων οἰκονομίας τῆς ἱερᾶς καὶ φύσεως τῆς ἀμωμήτου, αντί αλόγου λογικον ταίς ψυχαίς ήμων εγκατέθετο θαύμα. 15 (112) τοῦθ' δ δη μάθημα ύψηλον καὶ ἔνθεον ον ή ερασμιωτάτη πᾶσιν εκδιδάσκει φυσιολογία. (113) τί δει λέγειν τὰ των ίερων μαθημάτων, γεωμετρίαν μέν την πασι φίλην καί αναμφισβήτητον καὶ αστρονομίαν την μετεωροπόρον; α δή ξκαστα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνετυποῦτο διδάσκων ἢ ἀναμιμνή-20 σκων ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι χρὴ λέγειν, (114) τὴν μὲν ὡς ὑποβάθραν πάντων άπλως ποιησάμενος οἶσαν ἄσειστον, τὴν γεωμετρίαν, καὶ κρηπίδα τινὰ ἀσφαλῆ · ἀνάγων δὲ καὶ μέχρι τῶν ἀνωτάτω διὰ τῆς ἀστρονομίας, ώσπερ διὰ κλίμακός τινος οὐρανομήχους έχατέρου τοῦ μαθήματος βατὸν ἡμῖν τὸν 25 οθρανόν παρασκευάσας.

IX. (115) A δὲ ἀπάντων ἐστὶ κορυφαιότατα, καὶ ὧν μάλιστα ἕνεκα πᾶν τὸ φιλόσοφον διαπονεῖται γένος, ὥσπερ τν ἐκ φυτείας | ποικίλης, τῶν ἄλλων ἀπάντων μαθημάτων καὶ φιλοσοφίας μακρᾶς καρποὺς ἀγαθοὺς ἐκδεχύμενον τὰς θείας

⁵ οὐδ' Ρ οὔθ' Α 8 κατ' ἐπιπλέκων Hoe am Rand κατεπιπλέκων Α 12 περί] unsicher, ob περί oder παρά Α

άρετας τας περί ήθος, έξ ών ή ατάραχος και εύσταθής των δρμών της ψυχης κατάστασις γίνεται (116) καὶ ἀλύπους μεν καὶ ἀπαθεῖς ἀπάντων κακῶν, εὐτάκτους δε καὶ εὐσταθείς καὶ θεοειδείς ήμελλεν ήμᾶς όντως καὶ μακαρίους καταστήσεσθαι. (117) καὶ ταῦτα δὲ ἐξεπονεῖτο λόγοις τε ἰδίοις κ πραθνουσι καὶ σοφοῖς, οὐχ ἥκιστα καὶ ἀναγκαιστάτοις, περὶ τῶν ήθῶν καὶ τῶν τρόπων ἡμῶν. (118) καὶ οὐ λόγοις μόνον, άλλ' ήδη καὶ ἔργοις τρόπον τινὰ διεκυβερνατο παρ' ήμιων τὰς ὁρμὰς, αὐτῆ τῆ τῶν ὁρμῶν καὶ παθῶν τῶν τῆς ψυχῆς θεωρία και κατανοήσει, έξ ής μάλιστα κατεγνωσμένης κατορ- 10 θοῦσθαι εξ αναρμοστίας πέφυκεν ήμων ή ψυχή, καὶ ἐπὶ τὸ κεκριμένον καὶ εὐτακτον ἐκ συγκεχυμένης μετατίθεσθαι: (119) εν' ωσπερ εν κατόπτρω ξαυτήν θεωρήσασα αὐτάς τὰς άρχὰς καὶ δίζας τῶν κακῶν, τὸ ἄλογον αὐτῆς πᾶν, ἐξ οὖ τὰ άτοπα ημίν επανίσταται πάθη καὶ πάλιν όσον ἄριστον 16 αὐτῆς μέρος λογικὸν, ὑφ' οὖ κρατοῦντος μένει γε ἐφ' ἑαιτῆς άβλαβής καὶ ἀπαθής (120) εἶτα ταῦτα ἐν αὑτῆ κατανοήσασα ακριβώς, πάντα μεν τα εκ του χείρονος εκφυόμενα, εκχέοντα ήμᾶς ὑπὸ ἀκολασίας ἢ συστέλλοντα καὶ συμπνίγοντα ὑπὸ ταπεινότητος, οξον ήδονας και επιθυμίας ή λύπας και φό-20 βους, καὶ ὅσος τοῖς γένεσι τοῖσδε Επεται στοῖχος κακῶν, ταῦτα μὲν ἐκβάλλοι καὶ ἐκποδών ποιοῖτο, ἔτι ἀρχομένοις καὶ άρτι φυομένοις επανισταμένη καὶ οὐκ εῶσα οὐδε μικρὸν αὐξειν, ἀλλ' ἀπολλύουσα καὶ ἐξαφανίζουσα (121) ὅσα δὲ ἐκ τοῦ κρείττονος ανατέλλει ήμιν αγαθα όντα, ταῦτα έκτρέφοι 25 τε καὶ διασώζοι, καὶ άρχόμενα τιθηνοῦσα καὶ συμφυλάττουσα άχρι τελειότητος. (122) ούτω γάρ άν ποτε παραγενέσθαι ψυχή τὰς θείας ἀρετὰς, φρόνησίν τε τὴν αὐτὰ ταῦτα τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα κρίνειν πρώτον δυναμένην, έξ αὐτών καὶ

¹² συγκεχυμένης] συγκεχυσμένης A Rand ὑφ' A 17 αὐτῆ Hoe αὐτῆ A

¹⁶ εφ' Bengel am

τῆς περὶ τὰ ἔξω ἡμῶν, εἴ τινά ἐστιν, ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἐπιστήμης γενομένης καὶ σωφροσύνην τὴν ταῦτα ἐν ἀρχαῖς ὀρθῶς αἰρουμένην δύναμιν καὶ δικαιοσύνην, ἢ τὰ ἄξια ἑκάστοις ἀπονέμει καὶ τὴν πάντων τούτων σωτηρίαν, ἀν5 δρείαν.

(123) Οὐ λόγοις τοίνυν ἀπαγγελλομένοις συνείθιζεν, ὡς δή είη επιστήμη άγαθων και κακών ή ποιητέων και οὐ ποιητέων ή φρόνησις τοῦτο δή τὸ κενὸν καὶ ἀνωφελές μάθημα, εί ὁ λόγος είη τῶν ἔργων δίχα, καὶ φρόνησις οὐχὶ 10 ποιοῦσα τὰ ποιητὰ καὶ ἀποτρέπουσα τῶν οὐ ποιητῶν, γινώσκειν δε ταττα παρεγομένη τοις έγουσιν αυτήν, οίους πολλούς δρωμεν. (124) ή δε σωφροσύνη πάλιν ότι δή είη τις έπιστήμη αίρετῶν καὶ οὐχ αίρετῶν, οὐ πάνυ τι διδασκόντων αὐτὴν τῶν ἄλλων φιλοσόφων, καὶ μάλιστά γε τῶν νεωτέρων, ετ όντων μεν ειτόνων και εδδωμένων τοῖς λόγοις | (οίους εγώ πολλάκις έθαύμασα, δταν την αὐτην άρετην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ γῆς τῷ πρώτφ θεῷ ἴσον εἶναι τὸν σοφὸν ἄνθρωπον αποδείξωσιν), οίτε δε την φρόνησιν, ώς και ποιοί τις τὰ φρονήσεως, οὖτε τὴν σωφροσύνην, ώς καὶ αξροῖτό τις 20 ταῦθ' ἄπερ ἔμαθε, παραδοῦναι δυναμένων (125) δμοίως δὲ κάπὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἔτι τῆς ἀνδρείας. (126) οὐχ οὕτως οδτος τὰ περὶ ἀρετῶν ἡμῖν διεξήει λόγοις, ἐπὶ δὲ τὰ ἔργα μαλλον παρεκάλει καὶ παρεκάλει πλέον τοῖς ἔργοις, ἢ οἶς έλεγεν.

Χ. (127) Έξαιτοῦμαι δὲ παρά τε φιλοσόφων τῶν νῦν ὅντων, ὅσους αὐτὸς ἔγνων καὶ ὅσους ἄλλων διηγουμένων ἤκουσα, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων, ἀνεμεσήτως ἔχειν πρὸς τὰ νῦν ἡμῖν λεγόμενα. μηδέ μέ τις ἢ φιλία τῆ πρὸς τὸν ἄνδρα ἢ καὶ ἀπεχθανόμενον ἔτι τοῖς λοιποῖς φιλο-

¹⁷ τῷ πρώτῳ Α τὰ πρώτα Voss τσον Cas τσον Voss σοφὸν Α 18 ποιοί aus ποιεί corr M ποιοί Bengel am Rand ποιεί Α

σόφοις (128) (ὧν, εἴπερ τις άλλος, καὶ αὐτὸς ἐραστής τε διὰ τούς λόγους είναι θέλω, καὶ εὐφημεῖν αὐτούς βούλομαι αὐτός τε καὶ ετέρων τὰ κάλλιστα λεγόντων περὶ αὐτῶν ἀκούειν: άλλα γαρ τοιαῦτά έστιν, ως είς έσχατον περιϋβρίζεσθαι μέν ύπὸ πάντων σχεδὸν καὶ τοΰνομα τῆς φιλοσοφίας, ἐμὲ δὲ ε μικρού δείν ιδιωτεύειν ελέσθαι πάντη, ήπες τι μαθείν ών οὖτοι ἀπαγγέλλουσιν, οἶς διὰ τὸν λοιπὸν βίον οὐδὲ προσιέναι άξιον είναι εδόχουν, ίσως ούχ όρθως τοῦτο φρονων), (129) πλην μή μέ τις φιλοτιμία τινὶ ήτοι των είς τον άνδρα έπαίνων ἢ τῆ πρὸς τοὺς έξω φιλοσόφους άλλη ταύτη φιλο- 10 τιμία ταῦτα λέγειν ὑπονοησάτω· άλλὰ καὶ μικρότερα ἡμᾶς των αὐτοῦ ἔργων, μη κολακεύειν δοκοίημεν, λέγειν πεπείσθω (130) οὐχὶ δήματα καὶ ὀνόματα καὶ ἀφορμὰς ἐντέχνους ἐγκωμίων ξαυτοῖς ξαποριζομένοις. δς οὐδ' ότε μειράκιον ών την δημώδη δητορικήν εκ δήτορος εδιδασκόμην, επαινείν και 15 λέγειν περί του έγκωμιον, δ τι μη άληθες ήν, έκων υπέμενον. (131) οὐ τοίνυν οὐδὲ νῦν ἐπαινεῖν προθέμενος, ἀπλῶς τοῖς έτέρων ψόγοις τοῦτον εξαίρειν οἰμαι δείν. ἢ κακῶς ἀν έλεγον τὸν ἄνδρα, τοῖς ἄλλων πταίσμασιν, ίνα τι περὶ αὐτοῦ μεῖζον δή λέγειν έχοιμι, παραβαλών τὸν μακάριον αὐτοῦ βίον οὐχ 20 ούτως ἀφραίνομεν (132) άλλ' αὐτὸ δ πέπονθα δίχα τινὸς παραβολής καὶ πανουργίας της εν λόγοις δμολογήσω.

ΧΙ. (133) Οὖτός με πρῶτος καὶ μόνος καὶ τὴν Ἑλλήνων φιλοσοφίαν φιλοσοφεῖν προὐτρέψατο, τοῖς ἢθεσι τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ καὶ τοῦ περὶ ἢθῶν ἀκοῦσ(αι) καὶ ἀνασχέσθαι λόγου 25 πείσας, (134) οὐκ ἂν πεισθέντα, ὅσον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις (πάλιν ὁμολογῶ), οὐκ ὀρθῶς μὲν, δυστυχῶς δὲ μικροῦ δεῖν ἡμῖν. οὐμενοῦν οὐδὲ πλείοσιν ἐνέτυχον τὸ πρῶτον, ὀλίγοις δέ τισι τοῖς διδάσκειν ἐπαγγελλομένοις, ἀλλὰ γὰρ πᾶσι μέχρι ἡημάτων τὸ φιλοσοφεῖν στήσασιν. (135) οὖτος δέ με 30

¹⁵ ἐπαινείν] ἐ auf Rasur von 2 Buchst. A

πρώτος καὶ τοῖς λόγοις φιλοσοφεῖν προύτρέψατο, τοῖς ἔργοις φθάσας την δια λόγων προτροπήν οὐκ ἀπαγγέλλων μόνοκ δήματα μεμελετημένα, άλλ' οὐδε λέγειν άξιῶν, εὶ μὴ σὺν s είλιχρινεῖ τῆ γνώμη καὶ πρᾶξαι τὰ εἰρημένα | ἀγωνιουμένη 5 τοῦτο ποιοί, ἢ τοιοῦτον ξαυτὸν παρασχέσθαι πειρώμενος, οξον τ(οῖς) λόγοις διέξεισι τὸν καλῶς βιωσόμενον, καὶ παράδειγμα μεν, εβουλόμην είπ(εῖν), εκθέμενος σοφοῦ: (136) άλλ' έπει άλήθειαν ήμιν, οὐ κομψείαν έπηγγείλατο ὁ λόγ(ος) άνωθεν, παράδειγμα μεν αὐτὸν σοφοῦ οὐδέπω λέγω καίτοι 10 γε είπεῖν εθέλ(ων) είναι τ'άληθές άλλα εω νῖν τοῦτο. οὐ παράδειγμα τοίνυν ακριβές, έξομοιοῦν δὲ καὶ άγαν εθέλοντα, σπουδή πάση καὶ προθυμία βιαζόμενον, εὶ δεῖ λέγειν, καὶ παρά την ανθρώπων δύναμιν (137) και μέντοι και ήμᾶς ετέρους τοιούτους πλάττειν, οὐ λόγων έγκρατείς καὶ ἐπιστή-15 μονας των περί δρμων, των δε δρμων αυτών επί τα έργα καὶ τοὺς λόγους ἄγχων καὶ οὐ μικρὰν μοῖραν ἐκάστης ἀρετῆς. τάχα δὲ καὶ σύμπασαν, εἶπερ ἐχωρήσαμεν, ἐπιφέρων ἐν αὐτῆ τῆ θεωρία. (138) δικαιοπραγείν μέν καὶ ἀναγκάζων, εὶ δεῖ λέγειν, διὰ τὴν ὶδιοπραγίαν τῆς ψυχῆς, ή προσθέσθαι 20 ήμᾶς ἔπεισεν ἀπάγων μὲν τῆς κατὰ τὸν βίον πολυπραγμοσύνης καὶ τοῦ τῆς ἀγορᾶς ὀχληροῦ, ἑαυτοὺς δὲ περισκοπεῖν έπάρας καὶ τὰ αὐτῶν ὄντως πράττειν. (139) τοῦτο δὲ είναι τὸ δικαιοπραγείν, καὶ ταύτην τὴν δικαιοσύνην τήν γε ἀληθή καὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων τινές εἰρήκασι, τὴν ἰδιοπραγίαν 25 λέγοντες έμοι δοχείν και άνυσιμώτερον πρός μακαριότητα ξαυτοίς τε καὶ τοίς προσιούσιν. είπερ γέ έστι τῆσδε τῆς άρετης τὸ κατ' άξίαν άπονέμειν καὶ τὰ ίδια έκάστοις. (140) τί γὰρ ὰν ἴδιον εἴη ψυχῆς ἕτερον, τί δὲ οὕτως ἄξιον,

⁵ $\tilde{\eta}$ A ob καὶ? 10 εἶναι τ'ἀληθές. Bengel am Rand εἶναί τε ἀληθές A 13 παρὰ aus περὶ corr A¹ 15 περὶ ὁρμῶν P² Hoe περιορμῶν A 22 αὐτῶν P αὐτῶν A

ή τὸ ἐπιμέλεσθαι ἑαυτῆς, οἰκ ἔξω βλέπουσαν οὐδ' άλλοτριοπραγούσαν οὐδὲ συνελόντα εἰπεῖν ἀδικοῦσαν ἑαυτὴν τὴν χειρίστην άδικίαν, άλλ' ένδον πρός ξαυτήν απεστραμμένην, αὐτὴν ξαυτῆ ἀποδιδοῦσαν καὶ δικαιοπραγοῦσαν; οὕτως μέν δίκαια πράττειν, εὶ δεῖ λέγειν, ἀναγκάζων ἐπαίδευε τ (141) φρονείν δε πάλιν ούχ ήπτον τῷ πρὸς ξαυτήν είναι καὶ ξαυτοίς γινώσκειν εθέλειν τε καὶ πειρασθαι τοῦτο δή τὸ ἄριστον φιλοσοφίας ἔργον, δ δὴ καὶ δαιμόνων τῷ μαντικωτάτω ανατίθεται ώς πάνσοφον πρόσταγμα, τό Γν ώθι σαντόν. (142) τὸ δὲ εἶναι ὄντως ἔργον φρονήσεως, καὶ 10 ταύτην είναι την θείαν φρόνησιν καλώς τοις παλαιοίς λέγεται την αυτην όντως ούσαν θεοῦ καὶ ανθρώπου αρετην, αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἑαυτὴν ώσπερ ἐν κατόπτρω ὁρᾶν μελετώσης καὶ τὸν θεῖον νοῦν, εἰ ἀξία γένοιτο τῆς κοινωνίας τῆσδε, ἐν αύζτης κατοπτριζομένης δδόν τε ἀπόδδητόν τινα ταύτης 15 άποθεώσεως έξιχνευομένης. (143) ακολούθως δε και σωφρονεῖν καὶ ἀνδρίζεσθαι σωφρονεῖν μέν, διασωζομένους τὴν φρόνησιν τήνδε της ψυχης ξαυτήν γινωσκούσης, εί ποτε αὐτη τοῦτο γένοιτο ταύτην γὰρ εἶναι πάλιν τὴν σωφροσύνην, σώαν τινὰ φρόνησιν οὖσαν (144) άνδρίζεσθαι δ' ἐπὶ πᾶσιν 20 έμμένοντας ταίς είρημέναις έπιτηδεύσεσι, καὶ οὐκ ἀποπίπτοντας ούθ' έκουσίως ούθ' ύπό τινος ανάγκης, φυλάττοντας δὲ καὶ ἐγκρατεῖς τῶν εἰρημένων καὶ ταύτην εἶναι, σώτειράν τινα καὶ φύλακα | δογμάτων οἶσαν, τὴν ἀρετὴν ταύτην.

XII. (145) Καὶ δῆτα δικαίους μὲν καὶ φρονίμους καὶ 25 σώφρονας ἢ ἀνδρείους ἡμᾶς ὑπὸ ἡμετέρας βραδυτῆτος καὶ νωχελίας, καὶ ταῦτα πάνυ σπεύδων, ἔτι μέλλει καταστήσεσθαι: οὖτε ἔχοντας οὖτε ἐγγύς πω γενομένους οὖδ ἡστινοσοῦν ἀρετῆς ἀνθρώπων ἢ θείας, πολλοῦ γε δεῖ (146) αὖται

¹⁵ αὐτῆ Bengel αἰ $\langle$ τῆ $\rangle$ A 16 ἀποθεώσεως Voss ἀπὸ θεώσεως A 27 καταστήσεσθαι aus καταστήσασθαι corr A^1

γαρ μέγισται καὶ ύψηλαὶ, καὶ οὐδετέρα ληπτέα οὐδέ τω τυχείν, ότω μη θεός γε έμπνέοι δύναμιν ήμείς τε ούτε πεφύχαμεν ούτως επιτηδείως, ούτε καὶ άξιοι είναι επιτυχείν οὐδέπω δμολογοῦμεν οὐ ποιήσαντες ἀπὸ δαθυμίας καὶ ε άσθενείας πάντα, άπερ τούς των άρίστων εφιεμένους καὶ τὰ τέλεια μνωμένους χρή. (147) δίκαιοι μέν οὖν ἢ σώφρονες ἤ τινα των άλλων έχειν άρετων έτι μέλλομεν έραστάς δε ήμας δτι δριμύτατον έρῶντας ἔρωτα, ὅπερ ἐπ᾽ αὐτῷ μόνον ἴσως, καὶ πάλαι κατεστήσατο ὁ θαυμαστὸς οἶτος καὶ φίλος τῶν 10 άρετων καὶ προήγορος, (148) ἐμποιήσας ἐίρωτα τῆ αὐτοῦ άρετη και του κάλλους της δικαιοσύνης, ής τὸ χρύσεον όντως έδειξεν ήμιν πρόσωπον, καὶ φρονήσεως τῆς πᾶσιν ἐφεσίμου, καὶ τῆς ἐρασμιωτάτης σοφίας τῆς ἀληθοῦς, καὶ σωφροσύνης της θεοειδούς, η έστι ψυχης εύστάθεια και είρηνη πάσι 15 τοῖς κτησαμένοις αἰτὴν, καὶ ἀνδρείας τῆς θαυμασιωτάτης, (149) ὑπομονῆς ἡμῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰσεβείας, ἡν μητέρα φασί τῶν ἀρετῶν, ὀρθῶς λέγοντες. αὕτη γάρ ἐστιν ἀρχή καὶ τελευτή πασων των άρετων· άπὸ ταύτης τε γάρ δομωμένοις ράστα αν ημίν επιγένοιντο και αι λοιπαι αρεταί ει τουθ' 20 δ δεῖ πάντα ἄνθρωπον, τόν γε μὴ ἄθεον ἢ φιλήδονον, τὸ φίλον γενέσθαι καὶ προήγορον θεῷ, κτήσασθαι ξαυτοῖς έπιθυμούντες καὶ σπεύδοντες, των λοιπών άρετων έπιμελοίμεθα · δπως μη ἀνάξιοι καὶ φυπώντες, μετὰ δὲ πάσης ἀρετῆς καὶ σοφίας ώσπες τινὸς ἀγαθοῦ πομποῦ καὶ ἱερέως σοφω-25 τάτου προσίοιμεν τῷ θεῷ. τό γε πάντων τέλος οὐχ Ετερόν τι οίμαι, ἢ καθαρῷ τῷ νῷ ἐξομοιωθέντα προσελθεῖν τῷ θεφ καὶ μένειν ἐν αὐτῷ.

ΧΙΠ. (150) Ἐπὶ τῆ ἄλλη πάση φιλοπονία καὶ σπουδῆ τὴν περὶ θεολογίας διδασκαλίαν καὶ εὐλάβειαν πῶς ἂν

¹ οὐδέ τ φ aus οὐδὲ τ φ corr A^1 οὐδὲ τ $\tilde{\varphi}$ Voss 20 δεῖ aus δ $\dot{\eta}$ corr M^1 δεῖ Hoe am Rand δ $\dot{\eta}$ A

έξέλθοιμι τῷ λόγω, εἰς αὐτὴν τὴν διάθεσιν εἰσδὺς τοῦ ἀνδρὸς. σύν οξα γνώμη και παρασκευή τούς περί του θείου πάντας έκμανθάνειν ήμᾶς ήθελε λόγους, φυλαττόμενος, μή πη κινδυνεύσαιμεν περί τὸ ἀναγκαιότατον ἁπάντων, τὴν τοῦ πάντων αίτίου γνώσιν. (151) φιλοσοφείν μέν γάρ ήξίου άναλεγο- 5 μένους τῶν ἀρχαίων πάντα ὅσα καὶ φιλοσόφων καὶ ὑμνωδῶν έστι γράμματα πάση δυνάμει, μηδεν εκποιουμένους μηδ' αποδοκιμάζοντας (οὐδέπω γαρ οὐδὲ τὴν κρίσιν ἔχειν). (152) πλην δσα των αθέων είη, δσοι εκκυλισθέντες δμοῦ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν οὐκ εἶναι θεὸν ἢ πρόνοιαν 10 λέγουσι (ταῦτα γὰρ οὖτ' ἀναγινώσκειν ἄξιον, Γνα μηδ' ἐν τῷ τυχόντι μολύνοιθ' ήμιν ή ψυχή, εύσεβειν μέλλουσα λόγων δέ ακούουσα υπεναντίων τη του θεου θεραπεία. οὐδε γάρ τους τοῖς ναοῖς προσιόντας εὐσεβείας, ης οἴονται, ἐφάπτεσθαί τινος δλως των βεβήλων) • τὰ τούτων τοίνυν οὐδ' δλως οὐδὲ 15 άριθμεῖσθαι άξιον παρ' άνδράσιν εὐσεβεῖν ἐπανελομένοις: | (153) τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν ἐντυγχάνειν καὶ προσομιλεῖν, 9* γένος μεν οὐδε εν οὐδε λόγον φιλόσοφον προτιμήσαντας οὕτε αξ αποδοκιμάσαντας, ούτε Έλληνικον ούτε βάρβαρον, πάντων δὲ ἀκούοντας. (154) σοφῶς τοῦτο καὶ μάλα ἐντέχνως μή 20 πη είς τις καὶ καθ' έαυτὸν τῶνδέ τινων ἢ τῶνδε λόγος αὐτὸς μόνος ἀκουσθείς καὶ τιμηθείς, κὰν μὴ ἀληθινὸς ὢν τύχη, ώς μόνος άληθής ών, εἰσδύς εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐξαπατήση καὶ καθ' ξαυτόν διαθείς ίδίους ήμας ποιήσηται, οὐκέτ ἀποστῆναι δυναμένους οὐδὲ ἀποπλύνασθαι, ώσπερ τὰ 25 δευσοποιόν τινα βαφήν βαφέντα των ερίων. (155) δεινόν τε γαρ γρημα καὶ εἴστροφον λόγος ὁ ἀνθρώπων, ποικίλος τε τοῖς σοφίσμασι, καὶ ὀξὸς, εἰσδραμών εἰς τὰς ἀκοὰς, τυπῶσαί

¹ εξείλουμε zu διείλουμε corr M1 7 γράμματα Α συγγράμματα PM 15 οὐδ' ὅλως Μ Voss οὐδόλως Α 23 εξαπατήση PM Voss εξαπαντήση Α

τε τὸν νοῦν καὶ προθέσθαι, καὶ ἀναπείσας τοὺς ἄπαξ άρπασθέντας ὡς ἀληθης ἀγαπᾶσθαι, καὶ μένειν ἔνδον, κὰν
ψευδης καὶ ἀπατηλὸς η, ὥσπερ τις γόης κρατῶν, ὑπέρμαχον
ἔχων αὐτὸν τὸν ηπατημένον. (156) εὐεξαπάτητόν τε πάλιν
ε ὑπὸ λόγου καὶ εὔκολον πρὸς συγκατάθεσιν ψυχὴ ἀνθρώπου,
ἐτοίμη τε, πρὶν διακρίνη καὶ ἐξετάση πάντα τρόπον, ὑπὸ
ἀμβλύτητος καὶ ἀσθενείας τῆς ἰδίας, ἢ ὑπὸ λεπτότητος τῆς
τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐξετάσεως ἀποκαμοῦσαν
ἑαυτὴν ἀπραγμονέστερον παραδιδόναι πολλάκις ψευδέσι λότο γοις καὶ δόγμασι, πεπλανημένοις μὲν αὐτοῖς, πλανῶσι δὲ
καὶ τοὺς ἐσχηκότας (157) καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ κὰν
ἐπανορθοῖν ἕτερος ἐθέλοι λόγος, οὐκέτι προσιεμένη οὐδὲ
μεταπειθομένη, τοῦ δὲ ἐν αὐτῆ περιεχομένη, ὥσπερ τινὸς
τυράννου ἀπαραιτήτου αὐτῆς κεκρατηκότος.

15 ΧΙΥ. (158) Ἡ γὰρ οὐχὶ ταῦτα δογμάτων τε τὰ μαχόμενα καὶ ἐναντιούμενα ἀλλήλοις φιλοσόφων τε τὰς στάσεις εἰσήγαγεν, ἄλλων τοῖς ἄλλων ἐνισταμένων δόγμασι, καὶ ἄλλων ἄλλα κρατούντων ἄλλων τε ἄλλοις προστιθεμένων (159) καὶ φιλοσοφεῖν μὲν ἀπάντων βουλομένων καὶ ἐπαγγελλομένων, 20 ἐξ οὖ γε προὐτράπησαν τὸ πρῶτον, καὶ φασκόντων ἐθέλειν οὐχ ἦττον ὅτε γεγόνασιν ἐν τοῖς λόγοις, ἢ ὡς αὐτοῦ ἤρχοντο, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα τὸν ἔρωτα νῦν ἔχειν τῆς φιλοσοφίας, ὅτε αὐτῆς καὶ γεύσασθαι (ὡς ὰν εἴποι τις) ὑπῆρξε καὶ προσδιατρίψαι τοῖς λόγοις, ἢπερ ὅτε πρῶτον ἀπείρως ἔχοντες 28 εἰθ ὑπὸ ὁρμῆς τινος φιλοσοφεῖν ἐπήρθησαν λεγόντων μὲν ταῦτα, οὐκέτι δ ὑπακουσάντων λόγοις οὐδένεσι τῶν ἑτεροδόξων; (160) οὖτ οὖν εἶς τις τῶν παλαιῶν προὐτρέψατό τινα τῶν νεωτέρων ἢ τῶν τοῦ Περιπάτου πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφειν

¹⁵ $\hat{\eta}$ Bengel am Rand $\hat{\eta}$ A 25 ϵ 13' Bengel am Rand ϵ 13' A ν auf Rasur von 2—3 Buchst.

²¹ αὐτοῦ] αὐτῶν Voss 26 οὐδένεσι Α οὐδέσι Μ, doch

καὶ τὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν φιλοσοφεῖν, οὖτε ἀνάπαλιν, καὶ ὅλως οὐδεὶς οὐδένα. (161) οὐ γὰρ ὰν ράδίως μεταπεισθείη τις προσθέσθαι, τῶν αὐτοῦ μετατιθέμενος, ἐτέροις, καὶ ταῦτα τούτοις ἴσως, οἷς εἴπερ ἐπείσθη πρὶν φιλοσοφήσει προσελθεῖν, τὸ πρῶτον ὰν καὶ | ἢγάπα [ἐπείσθη ράδίως] οἶα δὴ 10² μὴ προκατειλημμένης τῆς ψυχῆς μηδέπω λόγοις προσανείχετο ὰν καὶ ἢγάπα, ὁμοίως ἐναντιούμενος δι ἐκεῖνα τούτοις, ὰ νῦν ἔχει.

(162) Τοιαθτα ήμων οἱ καλοὶ καὶ λογιώτατοι καὶ έξεταστικώτατοι Ελληνές πεφιλοσοφήκασιν, οξς προσέτυχεν 10 Εκαστος εξ άρχης ελαθείς υπό τινος δρμης, ταυτα μόνα λέγων είναι άληθη, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῶν ἄλλων φιλοσόφων ἀπάτην καὶ λῆρον λόγω μεν οὐδεν μᾶλλον αὐτὸς τὰ αὐτοῦ κρατίνων, ἢ τῶν ἄλλων ξκαστοι προΐστανται τῶν ίδίων, τοῦ μὴ χρῆναι μετατίθεσθαι καὶ μεταβουλεύεσθαι 15 ἀνάγιη ἢ πειθοῖ: (163) οὐκ ἄλλην τινὰ (εἰ δεῖ τάληθές είπειν) έχων ή την πρός της φιλοσοφίας επί τάδε τα δόγματα άλογον δομήν, καὶ κρίσιν ὧν οἴεται άληθῶν (μὴ παράδοξον είπεῖν ή) οὐκ ἄλλην ή την ἄκριτον τύχην ταῦθ' ξιαστος φιλών, οίς προσέτυχε τὸ πρώτον, ὑφ' ὧν οίονεὶ 20 δεδεμένος, οὐκέθ' οἶός τε προσέχειν ετέροις (164) εἰ μέν τι καὶ λέγειν έχοι σὺν ἀποδείξει ἀληθείας τῶν αὐτοῦ περὶ πάντων, καὶ ώς ψευδη είη τὰ τῶν ἐναντίων, βεβοηθημένος καὶ τῷ λόγω, ἐπεὶ καὶ ἀβοήθητος, ἑαυτὸν χαρισάμενος καὶ εκδεχόμενος είκη ώσπερ ξρμαιον τοῖς προκαταλαβοῦσιν αὐτὸν 25 λόγοις: (165) οδ δ' έν τε τοῖς άλλοις έσφηλαν τοὺς έχοντας, καὶ δὴ καὶ τοῦ πάντων μεγίστου καὶ ἀναγκαιοτάτου, τῆς

⁵ ἐπείσθη ὁραθίως halte ich mit Bengel für ein Glossem
14 ἢ Voss καὶ Α 17 πρὸς Α πρὸ Bengel am Rand 25 ἐκδεχόμενος Α ἐνθεχόμενος Bengel am Rand ἐκδιδόμενος oder ἐκδεδομένος
vermute ich

περί τὸ θείον γνώσεως καὶ εὐσεβείας. (166) καὶ μένουσιν δμως εν αυτοίς δεδεμένοι τρόπον τινά, και ουκέτ' αν αυτοίς οὐδεὶς φύσαιτο φαδίως, ώσπερ ἐκ τενάγους ἐν πεδίφ πλατυτάτω δυσδιαβάτω, οὐκέτι ἐῶντος τοὺς ἐμπεσόντας ἅπαξ οὖτε ε παλινδρομήσαντας ούτε και περαιωσαμένους διασώζεσθαι, έν αὐτῷ δὲ αὐτοὺς κατέχοντας μέχοι τελευτῆς (167) ἢ ώσπερ έξ ύλης βαθείας καὶ δασείας καὶ ύψηλης, εἰς ην εἰσηλθε μέν τις δδοιπόρος, ώς δή καὶ έξορμήσων ζσως καὶ ἐν καθαρῷ πάλιν αύτὸν καταστήσων τῷ Ερχει, ὑπὸ δὲ μήχους καὶ δα-10 σύτητος ούχ ολός τε γίνεται, πάμπολλα στρεφόμενος εν αὐτῶ. όδούς τέ τινας ένδον εύρίσκων συνεχεῖς ποικίλα όδοιπορεῖ. ώς δή διά τινος αὐτῶν ἐξορμήσων τάχα· αἱ δ' ἐπὶ τὰ ἔνδον άγουσι μόνον, έξοδον δε οὐδαμῶς, αὐτῆς τε τῆς ὕλης μόνης δδοί τινες οδσαι· τέλος δὲ δ δδοιπόρος ἀποκαμών καὶ ἀπα-15 γορεύσας, ώς δη πάντων ύλης γενομένων και οὐκέτι οὐδενὸς όντος επί γης ολκητηρίου, εκεί μένειν εθέλει την εστίαν καταστησάμενος, καὶ εὐρυχωρίαν αύτῷ ώς οἶόν τε ἐν τῆ ὕλη έκποριζόμενος: (168) καὶ ώσπερ έκ τινος λαβυρίνθου, εἰς δν εἰσόδου φαινομένης μιᾶς οὐδὲν ποικίλον ἐκ τιῦν ἔξωθεν 20 ύποτοπήσας τις είσελθών διὰ τῆς φαινομένης θύρας μιᾶς, είτα προχωρήσας άχρι των ενδοτάτω, ποικίλον τε ίδων θέαμα καὶ κατασκεύασμα πάνσοφον πολύπορόν τε καὶ εἰσόδοις καὶ έξόδοις συνεχέσι σεσοφισμένον, έθέλων μέντοι καὶ έξιέναι 10 μηκέθ' οξός τε είη, εναποληφθείς ένδον ὑπὸ σοφοῦ | δοκοῦντος 25 αὐτῷ κατασκευάσματος. (169) οὐδεὶς δὲ οὖτε λαβύρινθος οὕτω δυσεξέλικτος καὶ ποικίλος, ούτε ύλη δασεῖα καὶ ποικίλη, ούτε πεδίον ούτως ἢ τέναγος δεινὸν πρατῆσαι τοὺς ἐμπελάσαντας ώς λόγος, εί τις είη κατ' αὐτῶν τῶνδέ τινων φιλοσόφων.

⁹ αὐτὸν aus αὐτὸν corr A 17 αὐτῷ] αὐτῷ A 28 κατ' αὐτῶν Α καταντῶν Bengel am Rand

(170) Ίνα δὴ οὖν μὴ ταὐτὸν τοῖς πολλοῖς πάθοιμεν, πρὸς μὲν ἕνα τινὰ οὖκ ἦγε τῶν φιλοσόφων λόγων, οὖδὲ κατ' αὐτοὺς ἀπιέναι ἢξίου, πρὸς δὲ πάντας ἦγεν, οὐδενὸς ἀπειφάστους εἶναι θέλων δόγματος Ἑλληνικοῦ. (171) καὶ αὐτὸς δὲ συνεισήει προηγούμενος καὶ χειραγωγῶν ὥσπερ ἐν ὁδοιπορία, ε εἴ που καὶ ὑπαντήσαι τι σκολιὸν καὶ ὑπουλον καὶ σοφισματῶδες· οἶα δὴ τεχνίτης, ἐκ τῆς ἐκ πολλοῦ τοῖς λόγοις συνδιατριβῆς οὐκ ἀήθης οὐδενὸς οὐδὲ ἀπειρος ων, μετέωρος αὐτός τε ἐν ἀσφαλεῖ μένοι, καὶ ἄλλοις ὀρέγων χεῖρα διασώζοιτο ὥσπερ βαπτιζομένους ἀνιμώμενος· (172) πᾶν μὲν, 10 ὅ τι χρήσιμον φιλοσόφων ἑκάστων καὶ ἀληθὲς ἦν, ἀναλέγων καὶ παρατιθέμενος ἡμῖν· (173) ὅσα δὲ ψευδῆ, ἐκκρίνων, τά τε ἄλλα καὶ μάλιστα ὅσα ἴδια πρὸς εὐσέβειαν ἦν ἀνθρώπων.

ΧV. Περί τούτων μεν μηδεν προσέχειν συμβουλεύων, μηδε εί πάνσοφός τις ύπὸ πάντων ανθρώπων μαρτυρηθείη, 15 μόνφ δὲ προσέχειν θεῷ καὶ τοῖς τούτου προφήταις. (174) αὐτὸς ὑποφητεύων καὶ σαφηνίζων ὅ τί ποτε σκοτεινὸν καὶ αἰνιγματώδες ή, οία πολλά ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐστι φωναῖς (ήτοι ο ύτω φίλον ον τῷ θεῷ προσομιλεῖν ἀνθρώποις, ὡς μὴ καὶ ἀναξίαν ψυχὴν, οἶαι αἱ πολλαὶ, γυμνὸς καὶ ἀσκεπὴς ὁ 20 θεῖος εἰσίη λόγος, ἢ καὶ τῆ φύσει μὲν σαφέστατον καὶ άπλούστατον πᾶν τὸ θεῖον λόγιον ὂν, ἡμῖν δὲ ἀποστᾶσι θεοῦ καὶ ἀπομεμαθηκόσιν ἀκροᾶσθαι ὑπὸ χρόνου καὶ παλαιότητος άσαφες καὶ σκοτεινὸν καταφαινόμενον, οὐκ έχω λέγειν): πλην σαφηνίζων και είς φως προάγων, είτε αινίγματα όντα 25 τυγγάνοι, δεινός ών ακροατής θεού και συνετώτατος: (175) είτε καὶ οὐδὲν σκολιὸν ἔχοντα τῆ φύσει οὐδ' ἀσύνετον αὐτῷ, οὕτως έχοντι μόνφ τῶν νῦν ἀνθρώπων, ὧν αὐτός τε ἔγνων καὶ έτέρων ήκουσα περί τινων λεγόντων, μεμελετηκότι τὰ καθαρά

⁶ ὑπαντήσαι corr aus ὑπαντήσαι A¹ 25 προάγων] hinter ά ein Buchst. ausradiert A
Gregorios Thaumaturgos. 3

τῶν λογίων φωτεινά τε παραδέχεσθαι αὐτοῦ τῆ ψυχῆ καὶ διδάσκεσθαι ετέρους. (176) δτι αὐτῶν δ πάντων ἀρχηγὸς, δ τοῖς τοῦ θεοῦ φίλοις προφήταις ὑπηχῶν καὶ ὑποβάλλων πασαν προφητείαν καὶ λόγον μυστικὸν καὶ θεῖον, οὕτως ε αὐτὸν τιμήσας ώς φίλον προήγορον κατεστήσατο: (177) ὧν δι' ετέρων ηνίξατο μόνον, τούτων διά τούτου την διδασκαλίαν ποιούμενος, δσα τε άξιοπιστότατος ων ή προσέταξε βασιλικῶς η καὶ ἀπεφήνατο, τούτων τοὺς λόγους διερευνᾶσθαί τε καὶ έξευρίσκειν τούτω δωρησάμενος (178) εν εί τις σκληρός 10 την ψυχην καὶ ἄπιστος ἢ καὶ φιλομαθης ὢν τύχοι, παρὰ τούτου μαθών καὶ συνείναι καὶ πιστεύειν ελέσθαι άναγκάζοιτο τρόπον τινὰ καὶ ξπεσθαι θεῷ. (179) λέγει τε ταῦτα οὐκ ἄλλως οἶμαι ή κοινωνία τοῦ θείου πνεύματος τῆς γὰρ αὐτῆς δυνάμεως δεῖ προφητεύουσί τε καὶ ἀκροωμένοις προ-15 φητών καὶ οὐκ ὰν ἀκούσαι προφήτου, ῷ μὴ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ προφητεῦσαν τὴν σύνεσιν τῶν αὐτοῖ λόγων ἐδωρήσατο. 11 (180) τοιούτον | έγκειται λόγιον καὶ έν τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, τὸν κλείοντα ἀνοιγνύναι μόνον λέγον, ἄλλον δὲ μηδ' ὁντινοῦν: ανοίγει δὲ τὰ κεκλεισμένα σαφηνίζων τὰ αἰνίγματα δ θεῖος 20 λόγος. (181) δώρον τὸ μέγιστον οὖτος τοῦτο θεόθεν ἔγει λαβών καὶ μοῖραν παγκάλην οὐρανόθεν, ἐρμηνεὺς εἶναι τῶν τοῦ θεοῦ λόγων πρὸς ἀνθρώπους, συνιέναι τὰ θεοῦ ὡς θεοῦ λαλοῦντος, καὶ διηγεῖσθαι ἀνθρώποις ὡς ἀκούουσιν ἄνθρωποι. (182) τοιγαρούν οὐδεν ημίν ἄρρητον, οὐδε γάρ κεκρυμ-25 μένον καὶ ἄβατον ἦν : ἐξῆν δὲ μανθάνειν πάντα λόγον, καὶ βάρβαρον καὶ "Ελληνα, καὶ μυστικώτερον καὶ πολιτικώτερον, καὶ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον, σὺν πάση περιουσία ἐκπεριϊοῦσι πάντα καὶ διερευνωμένοις, καὶ πάντων ἐμφορουμένοις καὶ απολαύουσι των της ψυχης αγαθων είτε τι παλαιον αλη-

¹⁵ ἀχούσαι aus ἀχοῦσαι corr A¹ 17 vgl Jes 22, 22 Job 12, 14 Apk 3, 7 27 ἐχπεριϊοῦσι Cas ἐχπεριοῦσι A

θείας μάθημα, εἶτε καὶ ἄλλο τις ὀνομάσαι τοιοῦτον ἔχοι, ἐν αὐτῷ ἦμεν ἔχοντες τὴν θαυμαστὴν καὶ πλήρη τῶν καλλίστων θεαμάτων παρασκευὴν καὶ ἐξουσίαν. (183) καὶ συνελόντα εἰπεῖν παράδεισος ἡμῖν ὄντως οὖτος ἦν, μιμητὴς τοῦ μεγάλου παραδείσου τοῦ θεοῦ, ἐν ῷ γῆν μὲν ἐργάζεσθαι οὐκ ἦν τὴν κ κάτω οὐδὲ σωματοτροφεῖν παχυνομένους, τὰ δὲ ψυχῆς μόνον αὕξειν πλεονεκτήματα, ὥσπερ τινὰ φυτὰ ὡραῖα ἑαυτοὺς φυτεύσαντας ἢ ἐμφυτευθέντας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ πάντων αἰτίου, εὐφραινομένους καὶ τρυφῶντας.

ΧVΙ. (184) Ούτος παράδεισος άληθώς τρυφης, 10 αύτη άληθης εύφροσύνη και τρυφή, ην ετρυφήσαμεν εν τῷ διηνυσμένω τώδε χρόνω, και οὐκ όλίγω ήδη και όλίγω πάντη, εὶ μέχρι τούτου στήσεται, ἀπελθοῦσιν ἤδη καὶ ἀναχωρήσασιν έντεῦθεν. (185) οὐκ οἶδα γὰρ τί παθών ἢ πάλιν ἁμαρτών έκπορεύομαι, έξελαύνομαι τί χρη λέγειν, άγνοῶ, άλλ' ὅτι 16 δεύτερος εκ παραδείσου Αδάμ έγω, καὶ λαλεῖν ήρξάμην. ώς καλώς έζων, ακούων λέγοντος διδασκάλου καὶ σιωπών. ώς ὄφελον και νῦν ἡσυχίαν ἄγειν ἐμάνθανον σιωπῶν, ἀλλὰ μή (τὸ καινὸν τοῦτο θέαμα) ἀκροατήν τὸν διδάσκαλον ποιήσασθαι. (186) τί γάρ μοι έδει τῶν λόγων τούτων; τί δὲ 20 καὶ προσφθέγγεσθαι τοιαῦτα, μὴ ἀπεῖναι προσκαρτερεῖν δὲ δέον; άλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀπάτης ἔοικεν εἶναι ταῦτα πλημμελήματα, των τε άρχαίων δίκαι αίδε με μένουσιν έτι. (187) ή και αθθις απειθείν μοι δοκώ, υπερβαίνειν τολμών τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, μένειν δέον ἐν αὐτοῖς καὶ ποὸς αὐτοῖς. 25 δ δὲ ἄπειμι, φεύγων μὲν ἀπὸ τῆς μακαρίας ταύτης ζωῆς ούχ ήττον δδ' έγω, ή ἀπὸ προσώπου θεοῦ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος ανθρωπος, είς δὲ τὴν γῆν ἐπιστρέφων, ἐξ ἦς ἐλήφθην.

⁵ vgl Gen 3, 23 8 vgl Mt 15, 13 10 οὖτος aus οὔτω corr A¹ vgl Gen 3, 23 18 ὄφελον scheint aus ὧφελον corr A 28 vgl Gen 3, 19

(188) γῆν τοιγαροῦν ἔδομαι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἐκεῖ ζωῆς μου, καὶ γῆν ἐργάζομαι, καὶ ταύτην ἀκάν θας καὶ τριβόλους, καὶ γῆν ἐργάζομαι, καὶ ταύτην ἀκάν θας καὶ τριβόλους ἀνατέλλουσάν μοι, τὰς ἐμὰς λύπας καὶ φροντίδας τὰς ἐπονειδίστους, ἀφειμένος τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν φροντίδων ε (189) καὶ ἃ καταλέλοιπα, πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιστρέφων, τὴν γῆν, ὅθεν ἐξῆλθον, καὶ τὴν συγγένειαν τὴν ἐμὴν τὴν κάτω, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου ἀπολιπών γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἔνθα μοι οὖσα ἡ ἀγαθὴ πατρὶς ἡγνοεῖτο πάλαι, καὶ συγγενεῖς, οὺς ἔχων ψυχῆς ἐμῆς οἰκείους ὕστερον γινώ-11 σκειν ἱ ἡρξάμην, καὶ τὸν οἶκον τοῦ ἀληθῶς πατρὸς ἡμῶν, ἐν ῷ μένων ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μένειν ἐθελόντων υἰῶν τῶν ἀληθῶν σεμνῶς τιμᾶται καὶ γεραίρεται ὁ πατήρ. ἐγὼ δὲ ἄσεμνος καὶ ἀνάξιος ἐξέρχομαι τῶνδε, στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ παλινδρομῶν.

15 (190) Λέγεταί τις υίος, παρὰ πατρὸς ἀπολαβὼν τὸν ἐπιβάλλοντα αὐτῷ πρὸς ἔτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν κλῆρον, ἀποσημῆσαι τοῦ πατρὸς εἰς χώραν μακρὰν θελήσας τοῦτο. ζῶν δὲ ἀσώτως διασπαθῆσαι τὴν πατρώαν οὐσίαν καὶ καταναλῶσαι. τέλος δὲ κατὰ ἀπορίαν ἑαυτὸν μισθώσας συφορβεῖν, εο ὑπὸ λιμοῦ δὲ ἀναγκαζόμενος καὶ κοινωνεῖν τῶν τροφῶν τοῖς χοίροις ἐπιθυμεῖν μὲν, μὴ τυγχάνειν δὲ μηδὲ τούτου. δίκην οὖν ἐξέτισε τῆς ἀσωτίας, ἀντὶ τραπέζης τῆς πατρικῆς οὖσης βασιλικῆς ἀμειψάμενος, ᾶς οὐ προείδετο, τὰς χοιρείους καὶ τὰς ἐν θητεία τροφάς. (191) τοιοῦτόν τι πείσεσθαι ἐοίκαμεν οὐδὲ γὰρ λαβόντες ὰ ἐχρῆν, ἀπιμεν δὲ ὅμως, τὰ μὲν καλὰ καὶ φίλα καταλιπόντες μετὰ σοῦ καὶ παρὰ σοὶ, ἀμειψάμενοι δὲ τὰ χείρω. (192) διαδέξεται γὰρ ἡμᾶς σκυθρωπὰ πάντα,

¹ vgl Gen 3, 17. 14 2—3 vgl Gen 3, 18 6—7 vgl Gen 12, 1 13—14 $\sigma\eta$ A¹ am Rand 15 ff vgl Lc 15, 11 ff 26 $\langle \tilde{\alpha}\pi\iota\mu\epsilon\nu \rangle \tilde{\alpha}\pi\iota\mu\epsilon\nu$ $\delta \epsilon$ P Cas (vgl S. 37 Z. 5)

(195) Πολέμιοί ποτε λέγονται ἐπελθόντες πόλει μεγάλη καὶ ἱερᾶ, ἐν ἢ τὸ θεῖον ἐθεραπεύετο, αἰχμαλώτους κατασῦραι 18 τοὺς ἐνοικοῦντας καὶ ὑμνψδοὺς καὶ θεολόγους εἰς τὴν αὐτὴν χώραν, Βαβυλωνία δὲ ἦν· τοὺς δ' ἐνεχθέντας εἰς αὐτὴν μηδ' ἀξιουμένους ὑπὸ τῶν κρατούντων ὑμνεῖν ἐθέλειν τὸ θεῖον, μηδὲ ψάλλειν ἐν γῆ βεβήλφ· ἀλλὰ τὰ μὲν ὄργανα τὰ μουσικὰ κρεμάσαι ἐπὶ τῶν ἰτεῶν ἀρτήσαντας, αὐτοὺς δὲ κλαίειν ἐπὶ 20 τῶν πο τα μῶν Βα βυλῶνος. (196) ἐκείνων τις εἶναι ὀοκῶ, ἔξελαυνόμενος ἀπὸ πόλεως καὶ πατρίδος ἐμῆς ταύτης καὶ ἱερᾶς· ἔνθα μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα οἱ ἱεροὶ ἀπαγγέλλονται νόμοι ὕμνοι τε καὶ ψόαὶ καὶ λόγοι μυστικοὶ, καὶ φῶς τὸ ἡλιακὸν καὶ τὸ διηνεκὲς, ἡμέρας ὕπερ ἡμῶν προσομιλούντων 25 ἔπραξεν ἡ ψυχὴ ταῖς φαντασίαις κατεχομένων· καὶ ὅλως

³ χλιδή] χλιδαὶ aber von I. Hand corr aus χλιδή [?] M
5 Ps 16, 4 6 τοῦτο] ob τοῦθ ὁ? ἀρά aus ἄρα corr A²
10—11 Ps 136, 4 12—15 ση A¹ am Rand 14 vgl
IV Regn (II Regg) 24. 25 16 αὐτην] αὐτῶν Cas 18—21 vgl
Ps 136, 1—3 25 ὕπερ ὅπαρ Bengel am Rand

συνελόντα εἰπεῖν ἔνθα ἡ ἔνθεος διὰ παντὸς κατακωχὴ, (197) ταύτης ἐξελαύνομαι, αἰχμάλωτος φερόμενος εἰς τὴν ἀλλοτρίαν γῆν, ἔνθα μοι οὕτε αὐλεῖν ἐξέσται κρεμασαμένω 12^ττὸ ὄργανόν μου, ὥσπερ | κἀκείνοις, ἀπὸ τῶν ἰτεῶν· ἀλλὶ ἐν ε μὲν τοῖς ποταμοῖς ἔσομαι, πηλὸν δὲ ἐργάσομαι καὶ ὕμνους λέγειν οὐκ ἐθελήσω, μεμνημένος· ἀλλὶ ἴσως ὑπὸ κακοεργίας τῆς ἄλλης καὶ ἐπιλήσομαι συληθεὶς κατὰ τὰς μνήμας. (198) εἰ δὲ καὶ ἀπιων οὐκ ἄκων μόνον, ὥσπερ αἰχμάλωτος, ἀλλὰ καὶ ἑκων ἄπειμι, οὐχ ὑπὶ ἄλλου του, ὑπὸ δὲ ἐμαυτοῦ 10 ἐκπεπολεμημένος, ἐξὸν μένειν, (199) τάχα καὶ ἀπιων ἐντεῦθεν οὐκ ἀσφαλῶς πορεύσομαι, ὡς ἀπὸ ἀσφαλοῦς καὶ εἰρηνευομένης τινὸς πόλεως ἐξελθών εἰκὸς δὲ ὡς ἄρα ὁδοιπορῶν καὶ λησταῖς συντεύξομαι καὶ συλληφθήσομαι, καὶ γυμνωθεὶς τρωθήσομαι τραύμασι πολλοῖς, καὶ κείσομαί που 16 ἡμιθνὴς ἐξὸιμμένος.

ΧVII. (200) Δλλὰ τί ταῦτα θρηνῶ; ἔστιν ὁ σωτὴρ πάντων, καὶ τῶν ἡμιθανῶν καὶ τῶν λεληστευμένων πάντων κηδεμών καὶ ἰατρὸς, λόγος, ὁ ἄγρυπνος φύλαξ πάντων ἀνθρώπων (201) ἔστιν ἡμῖν καὶ σπέρματα, ἅ τε ἔχοντας ἡμᾶς το ἀνέδειξας καὶ ὅσα παρὰ σοῦ εἰλήφαμεν, τὰς καλὰς ὑποθήκας σὰν οἰς ἄπιμεν, κλάοντες μὲν ὡς πορευόμενοι, φέροντες δὲ σὰν αὐτοῖς ὅμως τὰ σπέρματα ταῦτα. ἴσως μὲν οὖν διασώσεται ἡμᾶς ὁ φύλαξ ἐπιστάς (202) ἴσως δὲ ὑποστρέψομεν πρὸς σὲ πάλιν, φέροντες ἐκ τῶν σπερμάτων καὶ τοὺς καρποὺς το καὶ τὰς δραγμίδας, τελείας μὲν οὐχὶ (πῶς γὰρ ἄν); οῖας δὲ δυνατὸν ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἐν πολιτεία πράξεων, διεφθαρμένας

²⁻⁶ vgl Ps 136, 1-3 6 κακοεργίας A κακουργίας V 7 κατὰ] καὶ Bengel am Rand 12-15 vgl Lc 10, 30 20-22 vgl Ps 125, 6 22 αὐτοῖς] αὐτοῖς A 25 πῶς γὰρ ἄν;] πῶς γὰρ οὐν; Rhod πῶς γάρ; P Voss πῶς γὰρ οὔ· A 26 διεφθαρμένας] διεφθαρμένα A διεφθαρμένη PM [corr]

μεν τη δυνάμει η ἀκάρπφ η κακοκάρπφ τινί, μη και προσδιαφθαρησομένη δε παρ' ημίν, εἰ ὁ θεὸς ἐπινεύοι.

XVIII. (203) Έμοὶ μὲν οὖν ἐνταῦθα παυέσθω ὁ λόγος, θρασυνόμενος μὲν ἐφ' οὖ ἥκιστα ἐχρῆν, εὐγνωμόνως δὲ καὶ εὐχαριστήσας που οἰμαι κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἄξιον ε μὲν οὐδὲν λεγόντων, οὐ μὴν σιωπησάντων παντελῶς καὶ ἔτι καὶ ἀποκλαυσάμενος, οἰον οἱ ἀποδημοῦντες τῶν φίλων εἰωθασι, μειρακιῶδες, μὴ θωπείας ἐχόμενον οὐδὲν οὐδὲ ἀρχαιότερον ἢ περιεργότερον, οὐκ οἰδα πρόσεστι μέντοι αὐτῷ καὶ τὸ μὴ πεπλασμένον, τοῦτο σαφῶς γινώσκω, ἀληθὲς δὲ πάντη, 10 γνώμη ὑγιεῖ καὶ προαιρέσει εἰλικρινεῖ καὶ δλοκλήρφ.

ΧΙΧ. (204) Σὸ δὲ ἀναστὰς, ὧ φίλη κεφαλὴ, καὶ εἰξάμενος ἤδη πέμπε ἡμᾶς, σώσας μὲν παρόντας τοῖς ἱεροῖς
μενος ἤδη πέμπε ἡμᾶς, σώσας μὲν παρόντας τοῖς ἱεροῖς
σου μαθήμασι, σώζων δὲ ταῖς εὐχαῖς καὶ ἀποδημήσαντας.
(205) καὶ δὴ παραδίδου καὶ παρατίθεσο, μᾶλλον δὲ παρα-15
δίδου τῷ ἀγαγόντι ἡμᾶς πρὸς σὲ θεῷ εὐχαριστῶν μὲν ἐπὶ
τοῖς φθάνουσιν ὑπὲρ ἡμῶν, παρακαλῶν δὲ χειραγωγεῖν καὶ
ἐν τοῖς μέλλουσι, διὰ παντὸς ἐφεστῶτα, ὑπηχοῦντα τῷ νῷ
ἡμῶν τὰ αὐτοῦ προστάγματα, ἐμβάλλοντα ἡμῖν τὸν θεῖον
φόβον αὐτοῦ, παιδαγωγὸν ἄριστον ἐσόμενον οὐ γὰρ ἐν τῷ 20
μετὰ σοῦ ἐλευθερία καὶ ἀπελθόντες ὑπακούσομεν αὐτῷ.
(206) παρακάλεσον καὶ παραμυθίαν τινὰ ἡμῖν γενέσθαι παρὰ
αὐτοῦ τῆς ἀπολείψεως σου, πομπὸν ἀγαθὸν ἐξαποστεῖλαι
συνοδοιπόρον ἄγγελον. (207) αἴτησον δὲ καὶ ἵνα ἐπιστρέψας
ἡμᾶς ἀγάγη πρὸς σὲ πάλιν καὶ τοῦτό γε μάλιστα πάντων 25
μόνον ἡμᾶς παραμυθήσεται.

²⁰ où yào] où yào ws M, doch ws übergeschr von I. Hand

Anhang.

Der Brief des Origenes an Gregorios Thaumaturgos.

(Philokalia Cap. XIII, p. 64-67 ed. Robinson, mit der Überschrift:

Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ γραφικῆς μαρτυρίας.)

1. Χαῖρε ἐν θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε καὶ αἰδεσιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὠριγένους.

Ή εἰς σύνεσιν, ὡς οἶσθα, εὐφυτα ἔργον φέρειν δύναται ἄσκησιν προσλαβοῦσα, ἄγον ἐπὶ τὸ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, Γν το οῦτως ὀνομάσω, τέλος ἐκείνου, ὅπερ ἀσκεῖν τις βούλεται. δύναται οὖν ἡ εὐφυτα σου 'Ρωμαῖόν σε νομικὸν ποιῆσαι ευτέλειον | καὶ 'Ελληνικόν τινα φιλόσοφον τῶν νομιζομένων ἐλλογίμων αἰρέσεων. ἀλλ' ἐγὼ τῆ πάση τῆς εὐφυτας δυνάμει σου ἐβουλόμην καταχρήσασθαί σε τελικῶς μὲν εἰς χριστιατο νισμόν ποιητικῶς δὲ διὰ τοῦτ' ὰν ηὐξάμην παραλαβεῖν σε καὶ φιλοσοφίας 'Ελλήνων τὰ οἱονεὶ εἰς χριστιανισμὸν δυνάμενα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα, καὶ τὰ

⁵ ἀσκεῖν] ἀφκεῖν Β 10 ποιητικῶς δε. διὰ Rob

⁶ δωμαΐον corr aus δωμαίων B1

ἀπὸ γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμενα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν. Ἱν', ὅπερ φασὶ φιλοσόφων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς γραμματικῆς τε καὶ ἑητορικῆς καὶ ἀστρονομίας, ὡς συνερίθων φιλοσοφία, τοῦθ' ἡμεῖς εἴπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς χριστια- ε νισμόν.

2. Καὶ τάχα τοιοῦτό τι αἰνίσσεται τὸ ἐν Ἐξόδω γεγραμμένον εκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ίνα λεχθή τοῖς νίοῖς Ἰσραὴλ αίτεῖν παρά γειτόνων καὶ συσκήνων σκεύη άργυρα καὶ χου σᾶ καὶ ξματισμόν ζινα σκυλεύσαντες τοὺς Αλγυπτίους 10 εύρωσιν ύλην πρός την κατασκευήν των παραλαμβανομένων είς την πρός θεόν λατρείαν. Εκ γάρ ων Εσκύλευσαν τούς Αλγυπτίους οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων κατεσκεύασται, ή κιβωτός μετά τοῦ ἐπιθέματος καὶ τά χερουβίμ καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ ἡ χρυσῆ στάμνος, ἐν ἡ ἀπέ- 15 κειτο τὸ μάννα τῶν ἀγγέλων ὁ ἄρτος. ταῦτα μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ καλλίστου τῶν Αιγυπτίων εἰκὸς γεγονέναι χρυσοῦ : ἀπὸ δε δευτέρου τινός παρ' εκείνον ή στερεά δι' όλου χρυσή λυχνία, πλησίον τοῦ ἐσωτέρου καταπετάσματος, καὶ οἱ ἐπὸ αὐτῆς λύχνοι, καὶ ἡ χουσῆ τράπεζα, ἐφ' ἦς ἦσαν οἱ ἄρτοι 20 της προθέσεως, καὶ μεταξύ άμφοτέρων τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον. εὶ δέ τις $\eta v \mid τρίτος καὶ τέταρτος χρυσὸς, έξ ἐκείνου<math>40^{r}$ κατεσκευάζετο τὰ σκεύη τὰ άγια. καὶ ἀπὸ ἀργύρου δὲ Αἰγυπτίου άλλα εγίνετο εν Αιγύπτω γαρ παροικούντες οι υίοι Ισραήλ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ παροικίας κεκερδήκασι, τὸ εὐπο- 25 ρησαι τοσαύτης ύλης τιμίας είς τὰ χρήσιμα τη λατρεία τοῦ θεοῦ. ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίων ἱματισμοῦ εἰκὸς γεγονέναι ὅσα έδεήθη έργων, ώς ωνόμασεν ή γραφή, δαφιδευτων, συδδα-

^{7—10} vgl Ex 11, 2. 12, 35 f 18 ἐχεῖνον aus ἐχείνων corr B³ 19 ἐπ' aus ἀπ' corr B³ 28 Ex 27, 16 συρραπτόντων corr Dräseke JpTh 1881 S. 110, 38 συρραπτῶν Β

πτόντων τῶν ξαφιδευτῶν μετὰ σοφίας θεοῦ τὰ τοιάδε ἱμάτια τοῖς τοιοισδὶ, ἵνα γένηται τὰ καταπετάσματα καὶ αὶ αὐλαῖαι ἐξωτέρω καὶ ἐσωτέρω.

3. Καὶ τί με δεῖ ἀκαίρως παρεκβαίνοντα κατασκευάζειν, s εἰς ὅσα γρήσιμά ἐστι τοῖς νίοῖς Ἰσραήλ τὰ ἀπ' Αἰγύπτου παραλαμβανόμενα, οίς Αιγύπτιοι μέν ούκ είς δέον έχρωντο, Εβραΐοι δε δια την του θεου σοφίαν είς θεοσέβειαν έχρήσαντο; οίδεν μέντοι ή θεία γραφή τισι πρός κακοῦ γεγονέναι τὸ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον καταβεβη-10 κέναι αινισσομένη, δτι τισί πρός κακοῦ γίνεται τὸ παροικῆσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ κόσμου μαθήμασι, μετά τὸ ἐντραφῆναι τῷ νόμφ τοῦ θεοῦ καὶ τῆ, Ἰσραηλιτικῆ, είς αὐτὸν θεραπεία. Άδερ γοῦν ὁ Ιδουμαῖος, ὅσον μὲν ἐν τη γη του Ισραήλ ήν, μη γευόμενος των Αίγυπτίων άρτων, 15 είδωλα ού κατεσκεύαζεν. ότε δε άποδράς τον σοφόν Σολομῶντα κατέβη εἰς Αἴγυπτον, ώς ἀποδρὰς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας συγγενής γέγονε τῷ Φαραώ, γήμας τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικός αὐτοῦ καὶ τεκνοποιών τὸν τρεφόμενον μεταξύ τών παίδων τοῦ Φαραώ. διόπερ, εἰ καὶ ἐπανελήλυθεν εἰς τὴν 40 γην Ίσραηλ, επὶ | τῷ διασχίσαι τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπανελήλυθεν, καὶ ποιῆσαι αὐτοὺς εἰπεῖν ἐπὶ τῆ, χρυσῆ, δαμάλει: οδτοί είσιν οἱ θεοί σου, Ίσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε έκ γης Αιγύπτου, κάγω δε τη πείρα μαθών είποιμ άν σοι, δτι σπάνιος μεν δ τὰ χρήσιμα τῆς Αλγύπτου λαβών 25 καὶ ἐξελθών ταύτης καὶ κατασκευάσας τὰ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ πολὺς δὲ ὁ τοῦ Ἰδουμαίου Ἰδερ ἀδελφός, οὖτοι

² τοιοισδί Rob τοιούτοις δεί Β αὐλαίαι] αὐλαίαι αἱ Rob αὐλαὶ αἱ B 5 εἰς ὅσα Rob ἴσως ἃ B ἀπ' B ἀπὸ Rob 8 οἰδεν zu οἰδε corr B² 13 ff vgl III Regn (I Regg) 11, 14 ff 21 δαμάλει Rob δαμάλη B 22—23 III Regn (I Regg) 12, 28 Ex 32, 4. 8

δέ εἰσιν οἱ ἀπό τινος Ἑλληνικῆς ἐντρεχείας αἰρετικὰ γεννήσαντες νοήματα, καὶ οἱονεὶ δαμάλεις χρυσᾶς κατασκευάσαντες ἐν Βαιθήλ, δ ἑρμηνεύεται οἰκος θεοῦ. δοκεῖ δέ μοι καὶ διὰ τούτων ὁ λόγος αἰνίσσεσθαι, ὅτι τὰ ἴδια ἀναπλάσματα ἀνέθηκαν ταῖς γραφαῖς, ἐν αἶς οἰκεῖ λόγος θεοῦ, τροπικῶς ε Βαιθήλ καλουμέναις. τὸ δ' ἄλλο ἀνάπλασμα ἐν Δάν φησιν ὁ λόγος ἀνατεθεῖσθαι. τοῦ δὲ Δὰν τὰ ὅρια τελευταῖά ἐστιν, καὶ ἐγγὺς τῶν ἐθνικῶν ὁρίων ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. ἐγγὺς οἰν εἰσιν ἐθνικῶν ὁρίων τινὰ τῶν ἀναπλασμάτων, ἄπερ ἀνέπλασαν οἱ τοῦ 10 Ἦσερ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀδελφοί.

4. Σὶ οὖν, κύριε υἱὲ, προηγουμένως πρόσεχε τῆ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει ἀλλὰ πρόσεχε. πολλῆς γὰρ προσοχῆς ἀναγινώσκοτες τὰ θεῖα δεόμεθα Ἱνα μὴ προπετέστερον εἰπωμέν τινα ἢ νοήσωμεν περὶ αὐτῶν. καὶ προσέχων 15 τῷ τῶν θείων ἀναγνώσει μετὰ πιστῆς καὶ θεῷ ἀρεσκούσης προλήψεως κροῦς τὰ κεκλεισμένα αὐτῆς, καὶ ἀνοιγήσεταὶ σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ, περὶ οὖ εἰπεν ὁ Ἰησοῦς το ὑτ ψ ὁ θυρωροῦς περὶ οὖ εἰπεν ὁ Ἰησοῦς το ὑτ ψ ὁ θυρωροῦς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων. μὴ ἀρκοῦ ἀν προνέιν καὶ μετὰ πίστεως τῆς | εἰς θεὸν ἀκλινοῦς τὸν κεκρυμ-41² μένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων. μὴ ἀρκοῦ δὲ τῷ κρούειν καὶ ζητεῖν ἀναγκαιστάτη γὰρ καὶ ἡ περὶ τοῖ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή ἐφ' ἢν προτρέπων ὁ σωτὴρ οὐ μόνον εἶπεν τό κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν καὶ τό ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε ἀλλὰ καὶ τό αἰτεῖτε, καὶ τό δο θήσεται ὑμῖν. ταῦτα ἀπὸ τῆς πρός σε ἐμοῦ πατρικῆς

¹ γεννήσαντες B, doch γ auf Rasur olovel aus olov ὁ corr B⁸
3 u. 6 vgl III Regn (I Regg) 12, 29

7—9 vgl
Jos 19, 40 ff
8 δῆλον Rob δῆλα B
17 προλήψεως corr aus προσλήψεως B² vgl Mt 7, 7

18 Joh 10, 3

24—26 Mt 7, 7 Lc 11, 9

άγάπης τετόλμηται. εἰ δ' εὖ ἔχει τὰ τετολμημένα ἢ μὴ, θεὸς ὰν εἰδείη καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ καὶ ὁ μετέχων πνεύματος χριστοῦ. μετέχοις δὲ σὺ, καὶ ἀεὶ αὕξοις τὴν μετοχὴν, ἵνα λέγης οὐ μόνον τό μέτοχοι τοῦ νεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ μέτοχοι τοῦ θεοῦ γεγόναμεν.

⁴⁻⁵ Hebr 3, 14.

Anmerkungen zum Text.

Für die Ergänzung der jetzt in A fehlenden Buchstaben ist im allgemeinen zu bemerken, dass dort kleine Wörter, wie zal, où, τοῖς meist abgekürzt geschrieben sind, und dass auch bei den Endungen die abgekürzte Schreibweise vorherrscht. Wo die Ergänzung im Text sicher ist, habe ich nichts angemerkt.

- S. 1, 8. [']Δγαθόν] sicherlich besser als [']Δσφαλές, was P aus 4,
   27 entnommen zu haben scheint; Καλόν kann nicht in
   A gestanden haben, da der leere Raum 6-7 Buchstaben voraussetzt.
  - 3, 12. ὁμολογήσαιμεν] Der Optativ ohne ἄν läst sich schwerlich rechtfertigen. Man kann ὁμολογήσωμεν oder ὁμολογήσαιμι ἄν oder ⟨ᾶν⟩ ὁμολογήσαιμεν vermuten; der Conj. Aor. scheint wegen ἀπομιμώμεθα Z. 19 am passendsten zu sein.
  - 3, 23. ἐπεὶ καὶ περιφρονήσαντες] Wenn man περιφρονεῖν hier mit Bengel durch neglegere übersetzen wollte, so müſste man, um den Gegensatz der Worte zu den vorhergehenden: ἀσπασάμενοι ἡδέως zum Ausdruck zu bringen, etwa schreiben: ἔστι δ΄ ὰ καὶ περ. Aber περιφρονεῖν bedeutet hier circumspicere; Gregor betont, daſs er auf die Form seiner Rede Mühe verwandt habe. An der Ellipse ist kein Anstoſs zu nehmen, vgl. ἐπεὶ καὶ ἀβοήθητος 31, 24.
  - 4, 11. $\mu\dot{\eta}$] ", valet ut non dicam." Bengel.
  - 6, 7. μνήμη διασώζεται] Um die im Wechsel des Subjekts liegende Härte zu beseitigen, habe ich μνήμην vorgeschlagen. Eine leichtere und bessere Änderung bietet uns aber z. B. Plato, Nomoi VIII 848 D ,παλαιών

- μνήμη διασεσωμένων'; danach schreibe man: μνήμη διασωζεται, scil. ἃ ἔπαθε καλά.
- S. 7, 26. $\gamma \epsilon \nu \delta \mu \epsilon \nu o \nu$] = natum, vgl. Gal. 4, 4.
  - τῶν αὐτοῦ δημ.] Gen. part. von τις abhängig; mit αὐτῆς
     δε Z. 7 beginnt der Nachsatz.
  - 9, 12. äğios Vielleicht åğiws, oder äğios (xai)?
  - 9, 19. τούτφ] scil. ἔστω χαριστήριος. Das vorhergehende ἀνθρώπων ist Gen. obj.
  - τοῦτον] abhängig von den vorausgehenden und zu ergänzenden Participien.
  - τιμήσασι] scil. ἐμέ, die mich (meines Entschlusses wegen) hochschätzten.
  - 14, 4. διαπραξαμένοις] ist mit διανοουμένοις 13, 25 zu verbinden, wenn man nicht διαπραξαμένους ändern will.
  - 14, 12 f. τὰ τοῦ λόγου] fast gleichbedeutend mit τὸν λόγον.
  - 20 f. τῷ αἰτίψ τούτψ] Vgl. Plato, Sympos. 178 C. 194 E. u. s. w.
  - 15, 29 f. καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας] Die Änderung des Casaubonus: ὁμιλίας ist unnötig, ἡλικία bezeichnet hier, wie 11, 12, einen bestimmten Lebensabschnitt. Der von Gregor. 14, 28 f. ausgedrückte Gedanke, daß die Ankunft in Kaisareia den Anfang seines wirklichen, geistig-religiösen Lebens bezeichne, wirkt noch 15, 29 f. nach.
  - τὸν διδάσκαλον εὐσεβείας] nähere Ausführung zu ὕσα
     Z. 23, daher der Acc.
  - 17, 8 f. και οἰς ἀπεδημήσαμεν] οἰς steht nicht für ὧν (wie Rhod. schreiben wollte), sondern ist Dat. commodi.
  - 17, 10 f. Das Citat ist ungenau, es heißt eigentlich: καὶ συνεδέθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τῷ ψυχῷ Δαυίδ. Die Worte ,τῷ ψυχῷ sind vielleicht nur durch Flüchtigkeit eines Abschreibers ausgefallen, da sie Gregor. 17, 28 und 18, 7 f. 9 f. bei Wiederholung des Citates bietet.
  - 17, 19. Zu dem Citat aus Dem. vgl. Euseb. h. e. VI 43, 16.
  - 18, 27. ὅσπες εἴ τις] Die Änderung: ὡσπεςεί τις ist unnötig, da auch οἶα 19, 3 des Verbum finitum entbehrt. Dieses ist vielmehr zu εἰ wie zu οἶα aus den Participien 19, 16 ff. zu ergänzen. Vielleicht hat dem Redner bei seinem Vergleich Mt. 13, 3 ff. (Mc. 4, 3 ff., Lc. 8, 5 ff.) vorgeschwebt, eine Benutzung dieser Stellen ist aber nicht anzunehmen.
  - 19, 5-10. ετ τις άναφέρον άγριων] Diese Worte bilden lediglich

die Ausführung zu den vorhergehenden (19, 5) οὐ μὴν πάντη ἄχρηστον.

- S. 19, 10 f. $\ddot{\eta}$ äyçtor φ vrov φ y $\ddot{\varphi}$] Wiederaufnahme von Z. 4—10.
  - 19, 11 f. εὔκαρπον δὲ ἄλλως], foecundum in aliam partem, ac scilicet vellet ὁ φυτουργός. (Bengel, Not. p. 186). Die drei mit ἥ beginnenden Glieder (Z. 10—15) sind einander nebengeordnet, ,quibus, sagt Bengel, in apodosi tria illa respondent, οὐκ ἄχρηστον, οὐκ ἀνωφελὲς, οὐκ ἀνήνυτον' (Z. 21).
  - 19, 15. ὑπ' ἀλλήλων] auf βλαστῶν Z. 14 zurückzubeziehen, während ἐμποδιζόμενον zu φυτόν (Z. 4) gehört. Die Konstruktion ist hart, aber erklärbar, da der Verf. Z. 15 für das weit entfernte φυτόν in Gedanken das fast identische βλαστόν aus βλαστῶν (Z. 14) einsetzt.
  - 3 f. ως ὑπὸ χαλινῷ λόγῳ] Die Worte klingen an Jac. 3,
     3 an, sind aber wohl kaum daher entnommen, da der Vergleich bei den Rhetoren gebräuchlich war.
  - 21, 22. ἐξεπαιδεύετο unklar, ob Medium oder Passivum; Bengel zieht (Not. p. 188) ersteres vor.
  - 22, 23 f. Ob Gregor hier an Jakobs Himmelsleiter gedacht hat? Vgl. Gen. 28, 12.
  - 22, 24. έχατέρου τοῦ μαθήματος] scil. διά, wie Z. 28 έχ vor τῶν ἄλλων zu ergänzen ist.
  - 23, 10 f. ἐξ ἦς ἡ ψυχή] Die Konstruktion ist nicht ganz klar. Bengel verbindet κατεγνωσμένης mit ἀναφμοστίας und übersetzt: "qua maxime ex dissono, si animadvertatur, animus noster rectus solet effici." Vielleicht liegt ein Fehler im Text vor.
  - 23, 27 ff. Zu der ganzen Stelle, die von den θεῖαι ἀρεταί handelt, vgl. Plato, Polit. IV, p. 433 A—C. Doch ist diese Stelle von Gregor wohl nicht direkt benutzt.
  - 25, 14. εκποριζομένοις] abhängig von πεπείσθω Z. 12.
  - 26, 5. η πειρώμενος] parallel den Participien ἀπαγγέλλων (Z. 2) und ἀξιῶν (Z. 3). Für η schlage ich καί vor, das, abgekürzt geschrieben, bekanntlich oft mit η verwechselt worden ist.
  - 26, 10. εἶναι] scil. αὐτὸν σοφόν. Das folgende τ' ἀληθές fasse ich adverb, auf = re vera.
  - 26, 25. ἀνυσιμώτερον] scil. είναι, als Subjekt schwebt dem Redner noch τὸ δικαιοπραγεῖν (Z. 23) vor.
  - 27, 6. τῷ πρὸς ἐαυτὴν είναι] scil. ψυχήν. Die Infinitive ἐθέλειν

- und πειρασθαι (Z. 7) sind dem Infinitiv είναι (Z. 6) parallel.
- S. 27, 12. τὴν αὐτὴν ἀρετήν] Apposition zu φρόνησιν (Z. 11), doch wegen der folgenden Ausführung einen selbständigen Gedanken bildend.
  - 19 f. τὴν σωφροσύνην οὖσαν·] Zu dieser Definition vgl. die von Höschel und Voss citierten Stellen (bei Bengel, Not. p. 202).
  - 27, 23 f. εγκρατεῖς] scil. ὅντας. Zu den Worten: ,καὶ ταύτην ἀρετὴν ταύτην' vgl. Z. 19 f.
  - σώφρονες] ergänze εἰναι. Die Auslassung ist auffällig, aber bei Gregor nicht zu beanstanden.
  - 28, 16. ὑπομονῆς ἡμῶν εὐσεβείας] Den vorher aufgezählten allgemein menschlichen Tugenden werden noch zwei specifisch christliche hinzugefügt.
  - 28, 16—18. Die Sentenz hat Antonius in seine Melissa aufgenommen (I Cap. 1), vgl. Ryssel, a. a. O. S. 52.
  - 29, 1. ἐξέλθοιμι] Der Schreiber von M hat διέλθοιμι korrigiert; allerdings ist διέρχεσθαι das hier am nächsten liegende Verbum, kommt aber bei Gregor ebenso wenig wie διεξέρχεσθαι, woran man auch denken könnte, vor. Eine Änderung ist aber unnötig, vgl. den trans. Gebrauch des Verbums bei den LXX (Gen. 44, 4. Jos. 2, 19), Philo (I 372, 50) und Origenes (vol. III, p. 445 B), und Sozom. h. e. 2, 4, wo ἐξέρχεσθαι dieselbe Bedeutung wie hier = exsequi (oratione) hat.
  - 30, 21. αὐτοῦ] ,refertur ad φιλοσοφεῖν· aut παφέλκει, ut apud Latinos, quoad eius fieri potest·. Bengel (Not. p. 211).
  - 30, 25 f. λεγόντων μεν ταυτα] Wiederaufnahme von βουλομένων, επαγγελλομένων und φασχόντων (Z. 19 f.).
  - 30, 26. οὐδένεσε] ,rara vox: sed non indigna hoc scriptore. Casaubonus (bei Höschel Not. p. 505).
  - 31, 4 f. oiς] ist sowohl mit ἐπείσθη (Z. 4), als auch mit ἢγάπα (Z. 5) zu verbinden; zu ἢγάπα ist, wie ich glaube, ἐπείσθη ῥαδίως als Erklärung beigeschrieben worden und dann in den Text eingedrungen. Bengel bemerkt (Not. p. 212) richtig: ,certe ἐπείσθη ῥαδίως ostendit, quid verbum καὶ ἢγάπα superaddat τῷ ἐἴπερ ἐπείσθη...
  - 81, 21. δεδεμένος] scil. ἐστί, mit οὐκέβ beginnt der Nachsatz. Dem εἰ μέν entspricht οῦ δ [scil. λόγοι] Z. 26, wo die Konstruktion wechselt; περὶ πάντων (Z. 22 f.) hängt von

- λεγειν (Z. 22) ab, Bengel (p. 213) übersetzt es dagegen mit "prae omnibus". Vgl. Plato, Gorg. p. 467 D= in allen Stücken.
- S. 31, 25. ἐκδεχόμενος] Die überlieferte Lesart ließe sich nur dann rechtfertigen, wenn ἐκδεχόμενος passivisch verstanden werden könnte. Der Sinn erfordert ein Synonym von χαρισάμενος, also etwa mit leichter Änderung: ,ἐκδιδόμενος oder ,ἐκδεδομένος.

  - 32, 13. $\xi \delta \delta \delta v$ ergänze $\xi \pi \ell$.
  - 32, 15. ὡς δὴ πάντων ὕλης γενομένων] Bengel (Not. p. 215) löst dies so auf: ,ἐπειδὴ πάντα ὕλης ἐγένετο' —, vel potius sic ,ἐπειδὴ πάντα ὕλη ἐγένετο, quale est illud, Omnia pontus erat'. Letzteres ist vorzuziehen.
  - 32, 28. κατ' αὐτῶν] hier in freundlichem Sinne.
  - 33, 27. ἀσύνετον] scil. ἔχοντα.
  - 34, 2. αὐτῶν] scil. τῶν λογίων, abhängig von προήγορον (Z. 5).
  - 34, 23 f. ως ἀκούουσιν ἄνθρωποι] Die Worte sind parallel den vorausgehenden: ως θεοῦ λαλοῦντος; doch hat ως an beiden Stellen verschiedene Bedeutung, vor θεοῦ ist es = tamquam, vor ἀκούουσι nicht, wie Vossius und Bengel nach ihrer Lesart ἀκούωσι meinen, = ενα, sondern = ὅτε.
  - 35, 8. ἢ ἐμφντευθέντας ἡμῖν] ein kühnes Bild, da ja hier Pflanze und Boden identisch sind, doch aus dem Dualismus: Körper und Seele erklärlich.
  - 35, 26. $\delta \delta \tilde{\epsilon} \tilde{\alpha} \pi \epsilon \iota \mu \iota] = \text{quod autem abeo.}$
  - 36, 10. τὸν οἰκον τοῦ ἀληθῶς πατρὸς ἡμῶν] d. h. des Origenes, der anstatt des verstorbenen der wahre geistige Vater des Gregor geworden war; danach ist auch ὁ πατής (Z. 12) auf Origenes zu beziehen.
  - εκ δὲ ἐλευθερίας ταύτης δουλεία χαλεπή] Der Gegensatz von ἐλ. und δουλ. erinnert an Stellen, wie Rom. 8, 21, Gal. 5, 1. Doch ist wegen ,πηλὸν δὲ ἐργάσομαι' (38, 5) eher an die δουλεία der Israeliten zu denken (Ex. 1, 14).
  - 37, 25. ἡμέρας ὕπερ] = tagsüber. Zu der seltenen Anastrophe vgl. Soph. Antig. 932 ,βραδυτῆτος ὕπερ'. Wem das überlieferte ὕπερ unhaltbar erscheint, der schreibe mit Bengel ὕπαρ; diese Konjektur empfiehlt sich außer

- durch ihre Leichtigkeit dadurch, das επαρ das Gegenstück zu ταῖς φαντασίαις (Z. 27) bilden würde.
- S. 38, 7. συληθείς κατὰ τὰς μνήμας] dies bedeutet nur eine Verminderung des Gedächtnisvermögens, während σ. τὰς μνήμας den Verlust der gesamten Gedächtniskraft bezeichnen würde. Die Konjektur Bengels (καί für κατά) ist also unnötig. Vgl. auch κατὰ μηδέν (3, 11), κατὰ τὸν βίον (26, 10).
  - 38, 14 f. και κείσομαι που ἡμιθνης ἐξιξιμμένος] Dieser jambische Senar, mit dem die Klage des Redners endigt, ist entweder (ganz oder zum Teil) Citat aus einer verlorenen Tragödie, oder, was wahrscheinlicher, eigenes Fabrikat des Gregorios. Daß der Vers beabsichtigt ist, beweist der Gebrauch von ἡμιθνής, während Z. 17 das in Prosa allein gebräuchliche ἡμιθανής gewählt ist.
  - 38, 18. ὁ ἄγρυπνος φύλαξ] Vielleicht hat hier dem Redner Psalm 120, 4 vorgeschwebt.
  - 39, 1 f. μη και προσδιαφθαρησομένη] auf das vorausgehende δυνάμει bezogen und in freier Weise durch δε angeschlossen, das keine logische Beziehung zu μέν (Z. 1) hat.
  - 39, 4. $\ell \varphi'$ o ℓ] ,coram quo, scil. coram Origene' Bengel; vgl. 5, 11—15.
  - 39, 20 f. ἐν τῆ μετὰ σοῦ ἐλευθερία] vgl. 14, 21-26. Den Sinn umschreibt Bengel (p. 241 sq.) zutreffend so: ,hac libertate, quae tecum est, carebo digressus: quare vereor, ut Deo posthac paream, ni timore saltem munitus fuero.

Verzeichnis der Bibelstellen und Citate.

Die Zahlen bezeichnen die Seiten und Zeilen; Unsicheres ist eingeklammert.

Gen. 3, 14. 17 36, 1	Mc. 12, 41—44 6, 27 ff.			
3, 18 19, 23. 36, 2 f.	Lc. (8, 5 ff 18, 27 ff.)			
3, 19 35, 28	10, 30 38, 12 ff.			
3, 23 35, 5. 10	15, 11 ff 36, 15 ff.			
12, 1 36, 6 f.	21, 1—4 6, 27 ff.			
48, 15 9, 21 f.	Joh. 14, 6 8, 18 f.			
I. Regn. 18, 1 17, 10 f. 27 f.	14, 10 8, 20			
IV. Regn. 24. 25 37, 14 ff.	I. Kor. 1, 24 8, 19			
Job 12, 14 34, 17 f.	(Jac. 3, 2 f 30, 3 f.)			
Ps. 16, 4 37, 5 f.	Apk. 3, 7 34, 17 f.			
125, 6 38, 20 ff.				
136, 1-3 . 37, 18 ff. 38, 2 ff.	1-3 . 37, 18 ff. 38, 2 ff.			
136, 4 37, 10 ff.	Dem. περί τοῦ στεφάνου p. 258			
Mt. (13, 3 ff 18, 27 ff.)	(§ 97 Bekker) 17, 19			
15, 13	Plato Phileb. p. 55 C . 21, 17 f.			
Mc. (4, 3 ff 18, 27 ff.)	Polit. IV, p. 433 A—C. 23, 27 ff.			

Anhang.

Ex. 11, 2. 12, 35 f	41, 7 ff.	III. Regn. 12, 29	•	43, 3. 6
27, 16	. 41, 28	Mt. 7, 7		43, 17. 24 ff.
32, 4. 8	42, 22 f.	Lc. 11, 9		. 43, 24 ff.
Jos. 19, 40 ff	43, 7 ff.	Joh. 10, 3		43, 18 f.
III. Regn. 11, 14 ff	42, 13 ff.	Hebr. 3, 14		44, 4 f.
12, 28	42, 22 f.			

Namen- und Sachregister.

Der * bezeichnet seltene oder nur hier vorkommende Wörter.

"Αβατος 34, 25. άβλαβής 23, 17. άβοήθητος 31, 24. $dya9 \acute{o}s$ 3, 8. 10, 4. 14, 16. 18, 27. 22, 29. 28, 24. 39, 23. ἀγαθή 16, 18. 36, 4. 8. $\alpha \gamma \alpha \vartheta \acute{o} v \langle 1, 8. \rangle 6, 8.$ 7, 20. 8, 11. 9, 7. 14, 21. 15, 12. 17. 18. 16, 22. 23, 25. 24, 1. 7. 34, 29. $\dot{a}y\alpha\pi\tilde{a}v$ 17, 9. 30, 2. 31, 5. 7. άγγελος 9, 21. 25 [Citat]. 14, 23. 39, 24. $\ddot{a}y \epsilon i v$ 3, 26. 4, 27. 10, 20. 13, 18. 27. 14, 14. 32, 13. 33, 2. 3. 35, 18. 39, 16. 25. άγενῶς 12, 5. άγνοεὶν 35, 15. 36, 8. ἄγνωστος 10, 17. άγορά 26, 21. 37, 3. άγριος 15, 1. 19, 3. 4. 10. 24. 20, 1. αγρυπνος 12, 11. 38, 18. άγχειν 26, 16. αγών 5, 30. άγωνίζεσθαι 12, 25. 26, 4. άγωνιστικός 2, 4.

Αδάμ 35, 16.

สังโยง 37, 10 [Citat].

άδελωός 36, 16. άδιάλειπτος 8, 17 f. άδικείν 27, 2. άδικία 27, 3. άδόχιμος 21, 15. άήθης 20, 5. 33, 8. άθεος 28, 20. 29, 9. άθρόος 8, 3. άθρόον 8, 17. άθρόως 10, 24. Αἴγυπτος 13, 7. αίμα 10, 13. αΐνιγμα 33, 25. 34, 19. αὶνιγματώδης 5, 20. 33, 18. αίν/ττεσθαι 34, 6. alvos 7, 21. 8, 26. αίρεῖν 18, 10. 25. 21, 28. 24, 3. 19. 25, 6. 34, 11. αίρετός 24, 13. αζσθησις 6, 5. αὶτεῖν 39, 24. αὶτία 5, 14. 29. 12, 10. 13, 3. αλτιολογείσθαι 13, 11. altrios 7, 28. 9, 10. 14, 21. 29, 5. αλχμάλωτος 37, 15. 38, 2. 8. άχαθαίρετος 5, 5. ἀχάθαρτος 7, 23. 23 f.

 $\dot{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\dot{\eta}$ 13, 16. 26. 14, 1. 6. 10.

ἀχάματος 14, 24. ακάνθη 19, 2. 23 [Citat]. 36, 2 [Citat]. $\ddot{a}x\alpha\rho\pi\sigma_{0}$ 19, 9. 39, 1. ακίνητος 16, 14. *ἀχλάδευτος 19, 12. ακοή (Plur.) 5, 18. 24. 21, 4. 29, 28. άχολασία 23, 19. απολούθως 27, 16. άκούειν 2, 2. 5, 24. 19, 19. 24, 27. 25, 3, 25, 29, 13, 20, 33, 29, 34, 15. 23. 35, 17. Pass. 29, 22. άχρίβεια 2, 8. 30, 8. ἀχριβής 2, 10. 26. 26, 11. άχριβολογεῖσθαι 10, 23. ἀχριβῶς 21, 2. 13. 23, 18. άχριτος 20, 23. 31, 19. άχροᾶσθαι 33, 23. 34, 14. άχροατής 12, 21. 33, 26. 35, 19. ακρον 12, 15 [vgl. Plato, Polit. 268 E]. ακώλυτος 1, 13. αχων 1, 9. 13, 2. 17. 22. 17, 17. 28. **38**, 8. άλαζονεύεσθαι 21, 10. άλαζών Adj. 3, 3. älextos 11, 18. 'Αλεξανδρεύς (Plur.) 13, 8. $\vec{a}\lambda \hat{n}\vartheta \epsilon \iota \alpha 5$, 1 f. 8, 18. 20, 9. 21, 5. 7. 26, 8. 31, 22. 34, 29 f. αληθής 11, 2. 3. 12, 11. 14, 11. 20, **25.** 21, **4.** 14. 25, 16. 26, **2**3. 28, 13. 29, 23, 30, 2, 31, 12, 16, 18, 33, 11. 35, 11. 36, 11 f. 39, 10. Adverb. 12, 22. τ' άληθές 26, 10. την άληθη 14, 12. άληθινός 14, 29. 29, 22. สมาของ 7, 11. 15, 13. 35, 10. 36, 10. άλλήλων 10, 17. 19, 15. άλλήλοις 30, 16. άλλοτριοπραγείν 27, 1 f.

άλλότριος 10, 17. 37, 11. 38, 3. äλλως 3, 4. 6, 3. 10, 13 f. 12, 14. 16, 20. 19, 12. 34, 13. άλμυρός 18, 28 f. άλογία 11, 13. äloyos 10, 29. 15, 16. 22, 5. 14. 23, 14. 31, 18. άλόγως 22, 4. **ἄλυπος 23, 2.** άλύπως 20, 5. άμαθής 15, 14. 16, 8. άμαθία 15, 14. άμαρτάνειν 5, 25. 35, 14. ἄμαχος 21, 14. άμβλύς 20, 15. αμβλύτης 30, 7. αμείβεσθαι 6, 2 f. 36, 23. 27. αμελείν 6, 19. 15, 25. 17, 7. 19, 2. αμελετήτως 1, 10 f. [vgl. Plato, Symp. 173 C]. $\dot{\alpha}\mu\dot{\eta}\gamma\alpha\nu\sigma\varsigma = \text{immensus } 20, 19.$ άμιγής c. Gen. 7, 25. ἄμμα 18, 6. άμνήμων 6, 5. άμοιβή 7, 9. 28. άμοιβαί 7, 14. αμώμητος 22, 13. ἀναβάλλεσθαι 4, 5 f. αναβολή 4, 11. άνάγειν 22, 22. άναγινώσκειν 17, 11. 29, 11. αναγκάζειν 26, 18. 27, 5. 34, 11 f. 36, 20. άναγκαῖος 6, 17. 13, 13. 21, 24 f. 23, 6. 29, 4. 31, 27. $\dot{\alpha}\nu\dot{\alpha}\gamma\varkappa\eta$ 16, 1. 4. 18, 16. 20. 20, 3 [vgl. Plato, Polit. VII 519 E]. 27, 22, 31, 16. άναδεικνύναι 38, 20. άναδιδόναι 19, 25. άναδύεσθαι 4, 25. ι'ναίδεια 5, 14.

άναίσθητος 6, 4. αναλέγειν 29, 5 f. 33, 11. άναλογίζεσθαι 11, 9. ἀναλόγως 9, 24. ανάλυσις 18, 2 f. άναμιγνύναι 7, 23. αναμιμνήσχειν 22, 19 f. άναμφισβήτητος 22, 18. άνανεύειν 21, 1. ἀνάξιος 5, 8. 28, 23. 33, 20. 36, 13. αναξίως 21, 12. άνάπαλιν 31, 1. άναπαύεσθαι 14, 23. άναπείθειν 30, 1. άναπέμπειν 8, 17. 19, 25. άναπιμπλάναι 11, 20. αναπίπτειν 6, 19 f. άναπληροῦν (τὸ ἐνδέον) 8, 13. ανάπτειν 17, 1. αναρμοστία 23, 11. άνασείειν 15, 24. αναστρέφειν 19, 21. άνατέλλειν 14, 29. 23, 25. 36, 3 [Citat]. άνατιθέναι 8, 9. 9, 8. 27, 9. ανατροφή 10, 22. Plur. 4, 4 f. 10, 26. αναφέρειν 6, 7. 23. 7, 15. 19, 10. αναφύειν 20, 10. άναγωρείν 15, 3. 35, 13. ανδρεία 24, 4 f. 21. 28, 15. άνδρείος 27, 26. ανδρίζεσθαι 27, 17. 20. $\vec{a}v\epsilon i \lambda \epsilon i r = \text{entwickeln } 20, 18 \text{ f.}$ άνεμεσήτως 24, 27. *ἀνευφήμητος 8, 24. ανέχεσθαι 25, 25. άνήνυτος = irritus 19, 20. $dv\eta\rho$ 2, 5. 4, 1. 22. 9, 17. 23. 10, 11. 11, 24. 12, 19. 20. 13, 7. 13. 16. 27. 14, 12. 17, 4. 19, 4. 11. 24, 29. 25, 9. 19. 29, 1. 16. 37, 6.

 $\ddot{a}\nu \vartheta o \varsigma = \text{Farbe } 3, 11.$ *ἀνθραχογραφία 3, 21. ανθραξ 3, 15. άνθρώπινος 2, 15. 5, 23. 10, 13. 11, 17. 12, 27. 29, 10. 34, 27. ανθρωπος 2, 14. 24. 4, 2. 22. 5, 19. 9, 16. 19. 10, 2. 16. 11, 7 f. 14, 25. 15, 13. 16, 7. 24. 17, 10. 16. 21, 27. 24, 16 f. 17 f. 27. 26, 13. 27, 12. 29. 28, 20. 29, 27. 30, 5. 33, 13. 15. 19. 28. 34, 22. 23 f. 35, 28. 37, 5 f. [Citat]. 7. 38, 18 f. ανιέναι 18, 23. $\vec{a}\nu\iota\mu\tilde{a}\sigma\vartheta\alpha\iota = \text{extrahere } 33, 10.$ ανιπτος 5, 17 [Origen. in Mt. XI 15]. άνιστάναι 39, 12. ἀνόητος 6, 4. ανοια 5, 10. 16. ανοίγειν 34, 19. ανοιγνύναι 34, 18 [Citat]. άνορθουν 22, 6. άνορύττειν 19, 18. äνους 4, 25. άντιλέγειν 20, 25. ἀνύβριστος 5, 5 f. ανύειν 18, 26. $dvv\mu\nu\epsilon i\nu = celebrare 6, 13.$ ανύσιμος 26, 25. $\dot{\alpha}\nu\nu\tau\iota\varkappa\dot{\alpha}\varsigma = efficax 16, 17.$ äνωθεν 10, 21. 26, 9. ανωτάτω 22, 22. άνωφελής 19, 20. 24, 8. άξια 4, 8. 15. 7, 14. 15. 8, 6. 25. 26, 27. άξιόπιστος 21, 6. 10. 34, 7. άξιοπρεπώς 4, 10. äξιος 6, 20. 7, 12. 27. 9, 8. 12. 11, 28. 24, 3. 25, 8. 26, 28. 27, 14. 28, 3. 29, 11. 16. 39, 5. άξιοῦν 8, 7. 11, 21. 16, 8. 26, 3. 29, 5. 33, 3. 37, 18.

άξίως 8, 4. $\vec{\alpha}\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\lambda\epsilon\iota\nu$ 24, 6. 25, 7. 26, 2. 37, 23. απάγειν 26, 20. απαγορεύειν 32, 14 f. απαθής 23, 3 [vgl. Plato, Phaedr. 250 C]. 17. άπαλός 20, 10. $\vec{a}\pi a \nu \tau \tilde{a} \nu \langle 3, 22. \rangle 13, 10.$ απαξ 5, 28. 30, 1. 32, 4. απαραίτητος 30, 14. άπατᾶν 21, 29. 30, 4. άπάτη 31, 13. 35, 22. απατηλός 30, 3. απειθείν 35, 24. άπεῖναι 35, 21. άπειραστος 33, 3 f. ἄπειρος (1, 11.) 12, 15. 17. 33, 8. απείρως 30, 24. απέρχεσθαι 35, 13. 36, 25. 39, 21. άπέχειν 13, 5. άπεχθάνεσθαι 24, 29. απιέναι 33, 3. 35, 26. 36, 26. 38, 8. 9. 10. 21. ἄπιστος 21, 11. 34, 10. άπλοῦς 20, 18. 33, 22. 37, 6. άπλως 17, 14. 22, 21. 25, 17. αποβαίνειν 12, 22 f. ἀποβάλλειν 3, 15. ἀπόβλητος 21, 15. ἀποβολή 11, 1. αποδεικνύναι 24, 18. απόδειξις 31, 22. αποδημείν 13, 14. 24. 17, 8 f. 18, 22 f. 36, 16 f. 39, 7. 14. άποδιδόναι 6, 17. 11, 27. 27, 4. αποδιδράσκειν 15, 3. ἀποδοχιμάζειν 21, 12. 29, 8. 19. αποθέωσις 27, 16. αποκάμνειν 30, 8. 32, 14. αποκλαίειν 39, 7. άποχνεῖν 7, 6.

ἀποχρίνεσθαι 19, 19. ἀπολαμβάνειν 13, 21. 36, 15. ἀπολαύειν (βλάβης) 18, 13. (ἀγαθῶν) 34, 29. απολείπειν 36, 7. άπόλειψις 39, 23. απολλύναι 16, 9. 23, 24. **ἀπολύειν 18, 19**. άπομανθάνειν 33, 23. άπομιμείσθαι 3, 19. απονέμειν 24, 4. 26, 27. άποξενοῦσθαι 8, 22. 10, 17. αποπειρασθαι = explorare 19, 18. άποπιμπλάναι 5, 16. 7, 16. 14, 26. αποπίπτειν 27, 21 f. άποπληρουν 8, 25. άποπλύνειν 29, 25. ἀπορείν 3, 13. άπορία 19, 12. 36, 19. απόρδητος 27, 15. άποσκευάζειν 4, 3. αποστρέφεσθαι 27, 3. *ἀπότιστος 19, 12. αποτρέπειν 3, 25. 24, 10. αποτρέχειν 15, 13. αποφαίνειν 21, 8. 19 f. 34, 8. αποφέρειν 7, 2. άποφθέγγεσθαι 12, 26. ἀποφοιβάζειν = vaticinari 13, 1. **ἀπόχ**ρη 5, 25. άπραγμόνως 30, 9. άρά 37, 6. $\dot{a} \rho \gamma \dot{o} c = \text{deses } 6, 8. = \text{incultus}$ 18, 28. $\hat{\alpha}\rho\epsilon\tau\dot{\eta}$ 23, 1. 28. 24, 16. 22. 26, 16. 27. 27, 12. 24. 29. 28, 7. 10. 11. 17. 18. 19. 22. 23. άριθμεῖν 29, 16. ἀριθμός 14, 9. άριστος 23, 15. 27, 8. 28, 5. 39, 20. **ἄριστα** 8, 5.

αὐτάρχης 18, 10.

ἄρχυς 15, 2. άρπάζειν 30, 1 f. ἄρδητος 17, 2. 34, 24. άρτᾶν 37, 20 [Citat]. ἄρτι 11, 7. 23, 23. άρχαῖος 26, 24. 29, 6. 35, 23. 39, 8 f. ἄρχειν 6, 8. ἄρχεσθαι 5, 26. 7, 21. 11, 6. 17. 12, 22. 14, 29. 23, 22. 26. 30, 21, 35, 16. 36, 10. $\dot{\alpha} \varrho \chi \dot{\eta} = \text{initium 7, 20. 11, 2. 23, 14.}$ 28, 17. = imperium 2, 24. $\ell \nu$ ἀρχαῖς 24, 2. ἐξ ἀρχῆς 18, 25. 31, 11. την ἀρχήν 18, 4. άρχηγός 34, 2 [vgl. Plato, Tim. Lokr. 96 C]. ἄρχων 13, 16. 19. ἀσάλευτος 5, 7. άσαφής 5, 20. 33, 24. ἀσεβής 6, 9. ᾶσειστος 22, 21. ασεμνος 4, 29. 36, 12. άσθένεια 8, 12. 21 f. 28, 5. 30, 7. ἀσθενής (λόγος) 5, 3. άσκεπής (λόγος) 33, 20. ἀσόφως 8, 21. άστρονομία 22, 18. 23. ασύνετος 33, 27. άσφαλής 4, 27. 22, 22. 33, 9. 38, 11. ἀσφαλῶς 38, 11. ἀσωτία 36, 22. ἀσώτως 36, 18. ἄταχτος 18, 14. 19, 26. 37, 2. άταλαιπώρως 2, 25. ἀτάραχος 23, 1. $\vec{\alpha} \tau \epsilon_{x} \nu \tilde{\omega}_{s} = \text{omnino } 3, 26. 8, 20. 12,$ 27. 16, 14. 21, 14. ἄτοπος 23, 15. άττειν 15, 18. adleiv 38, 3 [Citat]. αύξειν 23, 24. 35, 7.

αὐτόθεν 21, 3. 11. αὐχμηρός 19, 13. άφειδῶς 20, 11. άφηνιάζειν 20, 1. άφιεσθαι 36, 4. ἄφιξις 13, 12. άφιστάναι 10, 17 f. 16, 3. 29, 25. 33, 22. άφορμή 13, 4. 25, 13. ἄφορος 19, 1. 4. άφραίνειν 25, 21. ἀφυής 19, 1. άχαριστία 6, 1. 7, 11. άχάριστος 6, 8 f. άχρηστος 4, 12. 7, 11. 19, 5. 10. 20. ἄχρις 19, 7. ἄχρι 23, 27. 32, 21. Βαβυλών 37, 21 [Citat]. Βαβυλωνία 37, 17. βαθύς 32, 7. βάλλειν 12, 17. 15, 28. βάπτειν 29, 26. βαπτίζειν 33, 10. βάρβαρος (Adj.) 21, 23. 29, 19. 34, 26. (Subst.) 21, 25. βασιλεύς 8, 10. 16, 28. βασιλικός 3, 4. 36, 23. βασιλιχώς 34, 7 f. βατός 22, 24. $\beta \alpha \varphi \dot{\eta} = \text{color } 29, 26.$ $\beta \epsilon \beta \eta \lambda o \varsigma = \text{profanus 7, 22. 29, 15.}$ 37, 19. βέλος 15, 29. βελτίων 18, 12. Βηρύτιος 13, 4. 14, 4. Βηρυτός 14, 18, 15, 4. βιάζειν 4, 19. 26, 12. βίβλος 6, 27. βίος 14, 17. 15, 10. 21, 28. 25, 7. 25, 20. 26, 20. 37, 2. stor 15, 22. βιοῦν 15, 11. 26, 6. βλάβη 18, 14. βλάπτειν 5, 7. 18, 15. βλάστη 19, 14. βλαστός (βλαστόν?) 19, 6. 14. βλέπειν 17, 16. 19, 18. 27, 1. βοηθεῖν 11, 18. 19. 31, 23. βοτάνη 19, 24. βούλεσθαι 2, 9. 10. 5, 27. 15, 4. 26, 7. 30, 19. βουλή 9, 25 [Citat]. βουλητός 3, 5. βραδύτης 27, 26.

βραχυλογείν 11, 25. βραχύς 17, 27. γένεσις 10, 22. 26. γένος 4, 4. 10, 13. 14, 25. 19, 24. 22, 27, 23, 21, 29, 18. γεραίρειν 36, 12. γεύεσθαι 30, 23. γεωμετοία 22, 17. 21 f. γεωργικός 19, 16. γεωργός 18, 27. $\gamma \tilde{r}$ 16, 7. 18, 27. 20, 10. 24, 17. 32, 16. 35, 5 [Citat]. 28 [Citat]. 36, 1 [Citat]. 2 [Citat]. 6. 7. 37, 10. 19. 38, 3. γίνεσθαι 5, 30. 7, 26. 8, 2. 10, 16. 11, 15. 18, 4. 23, 2. 24, 2. 27, 14. 27, 19. 28. 28, 21. 30, 21. 32, 10. 15. 39, 22. γινώσκειν 10, 1. 15, 11. 15, 16. 16, 29. 24, 10 f. 26. 27, 7. 9. 18. 33, 28, 36, 9 f. 39, 10. γλώττα 2, 21. γνώμη 6, 26. 7, 3. 16, 21. 26, 4. 29, 2. 39, 11. γνῶσις 6, 6. 10, 15. 29, 5. 32, 1.

γόης 30, 3.

γονεύς (Plur.) 10, 27. 12, 3.

γοῦν 3, 21. 5, 26. 6, 4. 7, 8. 10. 11, 9. 16. 13, 23. 18, 7. γράμμα 17, 12. 18, 23. 29, 7. 34, 17. γράφειν = scribere 2, 1. 2 f. = pingere 3, 11. γραφή = pictura 3, 11. γυμνός 5, 21. 7, 24. 26. 38, 20. γυμνοῦν 38, 14. γυνή 6, 27 [Citat]. 13, 21. δαίμων 27, 8.

γυνή 6, 27 [Citat]. 13, 21. δαίμων 27, 8. δασύς 32, 7. 26. δασύτης 32, 9 f. Δαυίδ 17, 11 [Citat]. 14. 28 [Citat]. 18, 8. 10. 20. δεί 14, 8. 15, 13. 22, 16. 25, 18. 26, 12. 19. 27, 5. 27, 29. 28, 20. 31, 16. 34, 14. 35, 20. μικροῦ δεῖν 25, 6. 27 f. déor 10, 7. 35, 22. 25. δειχνύναι 28, 12. δείν 31, 21. 32, 2. δεινός 6, 1. 29, 26. 32, 27. 33, 26. δεινώς 2, 21. δεῖσθαι 18, 11. δεισιδαίμων 11, 1. δένδρον 19, 8. δεξιός 16, 21. δεξιότης 16, 17. $\delta \epsilon o \epsilon 7$, 6. 11, 20. δέρμα 5, 20. δεσμός 13, 3. 18, 3. 6. 16. 17. 19. 22. δεσπότης 16, 6. 26 [vgl. Plato, δευσοποιός 29, Polit. IV 429 E - 430 A]. δεύτερος 2, 7. 6, 24. (λόγος) 17, 21. $(\mathbf{A}\delta\dot{\alpha}\mu)$ 35, 16. δηλαδή 9, 23. δηλούν 17, 27. δημιούργημα 8, 5. δημιουργία 22, 3.

δημιουργός 8, 15.

δημοσία 2, 3. δημόσιος 14, 8. δημώδης - vulgaris 25, 15. διαβαίνειν 6, 15 [διαβεβηχόσι provectis]. διαδέχεσθαι 36, 28. 37, 9. διάθεσις 16, 18. 29, 1. διαχρίνειν 22, 7. 30, 6. διαχυβερνάν 23, 8. διαλεχτική 21, 30. διαμαρτάνειν (των τελείων) 7, 9 f. διανοείσθαι 4, 1. 8, 5. 12, 12. 13, 25. διανύειν 35, 12. διαπονείσθαι 1, 15. 22, 27. διαπράττεσθαι 14, 4. διαριθμείν 11, 11. διαρχής 8, 11. 9, 11. 13. *διασπαθαν 86, 18 [vgl. Plut. vita Cic. cap. 27]. διασπουδάζεσθαι 21, 29. διασώζειν 6, 7. 14, 17. 23, 26. Med. 13, 26. 27, 17. 32, 5. 33, 9 f. 38, 22 f. διατιθέναι 29, 24. διατρέχειν 7, 11. διαφέρειν 18, 17 f. διαφεύγειν 5, 9 f. διαφθείρειν 38, 26. διδασχαλία 22, 11 f. 28, 29. 34, 6. διδάσχαλος 12, 14. 16, 25. 35, 17. 19. διδάσκειν 12, 21. 21, 20. 22, 19. 24, 18. 25, 15. 25, 29. Med. 34, 2. διδόναι 7, 8. dieloyeur 10, 19. διεξιέναι = oratione persequi 5, 1. 10, 22 f. 24, 22. 26, 6. διερευνάσθαι 2, 8. 21, 17. 34, 8. 28. διηγείσθαι 11, 24. 24, 26. 34, 23. διήγησις 12, 1.· διηνεχής 8, 17. 37, 25. δικαιοπραγείν 26, 18. 23. 27, 4.

díxatos 27, 5. 25. 28, 6. διχαιοσύνη 24, 3. 21. 26, 23. 28, 11. δικανικός 15, 23. δικαστήριον 12, 24. ding 36, 21. dinai 35, 23. 37, 3. δίκην 15, 15. 22, 5. δίχα 24, 9. 25, 21. δόγμα 27, 24. 30, 10. 15. 17. 31, 17 f. 33, 4. doxeiv 4, 1 f. 12, 3. 13, 1. 17, 5. 21. 18, 27. 21, 11. 25, 8. 12. 32, 24. 35, 24. 37, 21. ἐμοὶ δοκεῖν 26, 25. δόχιμος 1, 12. δολεφός 21, 16. δόξα 5, 9. 7, 11. Plur. 15, 19. δόσις 7, 1 f. δουλεία 37, 2. * $\delta \rho \alpha \gamma \mu i \varsigma = \text{Ahre } 38, 25.$ δριμύς 16, 17. 28, 8. δύναμις 2, 12. 3, 17. 5, 4. 6, 13. 15. 17. 22. 23. 7, 14. 8, 7. 19 f. 23. 9, 2. 8. 11, 19. 16, 15. 24, 3. 26, 13. 28, 2. 29. 7. 34, 14. 39, 1. 5. Plur. 15, 7. δυνατός (mächtig) 3, 17. 6, 28. (möglich) 3, 5. 6, 3. 7, 8. 16. 8, 17. 25. 13, 14. 14, 25. 16, 11. **38**, **26**. δυσδιάβατος 32, 4. δυσεξέλικτος 20, 20. 32, 26. δυσεργής 19, 3. δυστυχώς 25, 27. δυσχερώς 16, 29. 20, 4 f. δωρείν 4, 21 f. 16, 25. 34, 9. 16. δῶρον 7, 27. 34, 20. έαν 8, 24. 23, 23. 26, 10. 32, 4. έγγύς 27, 28.

έγκαθείργειν 4, 17. *έγκατάκλειστος 17, 18.

ἐχμάθησις 15, 23.

έγκατατίθεσθαι 22, 14. έγχεισθαι 34, 17. έγχρατής 26, 14. 27, 23. ξγχώμιον 4, 7. 25, 13 f. 16. $\delta \theta \delta \lambda \epsilon i \nu = \text{cupere } 30, 20.$ ξθνος 10, 18. 13, 19. ž905 (Plur.) 10, 27. eldévai 5, 9. 9, 27. 11, 4. 22. 12, 8. 13, 11. 23. 14, 14. 15, 17. 16, 3. 15. 22, 4. 20. 35, 14. 39, 9. είδος 21, 30. $\epsilon l \varkappa \tilde{\eta}$ 19, 13. 20, 3. 28. 21, 9. 31, 25. εὶχός 38, 12. ελκότως 16, 8. 17, 24. εὶχών 3, 6. είλικρινής 7, 25. 26, 4. 39, 11. ελοημέναι 26, 24. ελοῆσθαι 17, 13. 20, 26, 26, 4, 27, 21, 23, είρηνεύεσθαι 38, 12. ελοήνη 28, 14. 37, 1. εξομός 1, 13. εὶσάγειν 30, 17. ελσδύειν 29, 1. 23. ελσέρχεσθαι 32, 7. 20. εὶσιέναι 33, 21. είσοδος 32, 19. 23. είστρέχειν (είς τὰς ἀχοάς) 21, 4. 29, 28. ελωθέναι 39, 7 f. ξκαστος 21, 17. 22, 9. 26, 16. 31, 11. 20. Plur. 21, 20. 26. 22, 7. 19. 24, 4. 26, 27. 31, 14. 33, 11. ἐκβάλλειν 23, 22. έκδέχεσθαι 22, 29. [31, 25.] ἐκδιδάσκειν 20, 23. 22, 16. έχθαμβεῖν 22, 2. έχχαθαίρειν 20, 7. **ἐχχαίειν** 17, 2. ἐχχόπτειν 19, 26. ξακρίνειν 33, 12.

έππυλίνδειν 29, 9.

έχμανθάνειν 2, 25. 12, 18. 29, 3. ξχνικάν 17, 29. 18, 16. έχουσίως 27, 22. έππαιδεύειν 12, 4. 14. 13, 2. 20, 26. 21, 22. έκπεριέρχεσθαι 18, 26. $\tilde{\epsilon} x \pi \epsilon \rho i \tilde{\epsilon} v \alpha i = \text{ambire [vgl. Metaphr.]}$ in Eccles. cap. 1] 9, 2. 19, 16. 34, 27. *ἐχπεριϊέναι = circumvenire ἐχπεριείναι Inf. Aor. 16, 20. * ξαπεριτρέχειν 20, 2. ἔκπληξις 22, 4. ξαποδών 23, 22. *έκποιεῖσθαι = reicere 29, 7, έππολεμεῖσθαι = expugnari 38, 10. έχπονεῖν 14, 5. 23, 5. έχπορεύεσθαι 35, 15. εκπορίζειν 13, 15. Med. 15, 21 f. 25, 14. 32, 18. **ἐχτίθεσθαι 26, 7.** έχτίνειν 36, 22. ἐχτός (οί) 21, 19. έχτρέψειν 10, 10. 23, 25. ξατυποῦν 2, 11. ξαφράζειν 3, 1. έχφύεσθαι 19, 14. 23, 18. $\ell x y \epsilon i v = perdere 23, 18.$ έκων 1, 9. 4, 13. 26. 8, 23. 11, 4. 13, 2. 11. 17, 29. 25, 16. 38, 9. έλαία 19, 9. **ξλαύνειν** 31, 11. **ἐλάχιστος 6, 29. 9, 11. ἔ**λεγχος 19, 27. ξλευθερία 37, 2. 39, 21. έλεύθερος 17, 18. έλευθερούν 10, 28. **ξλχειν** 16, 5. "Ellny 2, 22. 21, 25. 25, 23. 31, 10. 34, 26.

Έλληνικός 1, 15. 21, 23. 29, 19. 33, 4. Superl. 3, 1. έλπίζειν 4, 24. έλπίς 10, 29. ξμβάλλειν 39, 19. ξμβατεύειν 5, 22. ξμβραδύνειν 11, 23. *ξμμένειν* 27, 21. ξμπαλιν 18, 8. ξμπελάζειν 32, 27 f. έμπίπτειν 15, 2 32, 4. ξμπνεῖν 28, 2. ξμποδίζειν 3, 11 f. 19, 15. *ξμποιείν* 28, 10. ξμπροσθεν (τά) 10, 6 f. ξμφαίνειν 16, 19 f. ξμφορείν 34, 28. ξμφυτεύειν 19, 6. 35, 8 [Citat]. ἔμψυχος (λόγος) 9, 15. έναντίος 2, 16. 7, 7. 31, 23. ἐναντιοῦσθάι 30, 16. 31, 7. ξναπολαμβάνειν 32, 24. ξναργής 3, 20. ἐναργῶς 17, 13. ἐνδέον (τό) 8, 13. ἔνδον 27, 3. 30, 2. 32, 11. 24. (τά) 21, 17. 32, 12. ἐνδότατος 19, 18. ένδοτάτω 32, 21. ἔνδοξος 21, 2 f. ένεπιδημείν 5, 22. ένθεος 22, 15. 38, 1. ένίστασθαι 16, 27. 30, 17. žννοια (Plur.) 16, 9. 29, 10. ἐνοικεῖν 37, 16. ένουν 8, 20 f. **ἐνσχήπτειν** 16, 16. 17, 1. έντευθεν (τούντ.) 18, 27. **ἔντεχνος 25, 13.** έντέχνως 29, 20. εντολή 13, 25 f. **ἐντυγγάνειν** 25, 28. 29, 17.

έντυπουν 22, 19. έξαγγέλλειν 2, 9. έξαίρειν = auferre 19, 26. = efferre 25, 18. έξαιτείν 24, 25. έξαίφνης 13, 17. 23. έξαμαρτάνειν 6, 9. * ¿ξανιστᾶν 20, 20. έξαπατᾶν 21, 8. 29, 23 f. έξαποστέλλειν 39, 23. έξαφανίζειν 23, 24. έξεγείρειν 22, 5 f. έξεῖναι 5, 28. 34, 25. 37, 10. 38, 3. ξξόν 38, 10. έξελαύνειν 35, 15. 37, 22. 38, 2. ξξερχεσθαι 36, 6. 13. 38, 12. (τῷ λόγφ) 29, 1. έξετάζειν 21, 1 f. 30, 6. *ξξέτασις* 30, 8. έξεταστικός (Superl.) 31, 9 f. έξευρίσκειν 22, 12. 34, 9. $\xi \xi \tilde{\eta} \varsigma \ (\tau \acute{o}) \ 1, \ 13. \ (\tau \acute{\alpha}) \ 11, \ 26.$ έξηχεῖν (φωνάς) 15, 26. έξιέναι 32, 23. έξις 4, 2. έξισοῦν 7, 6. εξιστάναι 8, 2. ξξισχναίνειν 20, 17. έξιχνεύειν 21, 13. 27, 16. ἔξοδος 32, 13. 23. έξολισθαίνειν 15, 3. ξομοιοῦν 26, 11. 28, 26. Med. 4, 18. 5, 4. έξορμᾶν = egredi 32, 8. 12. έξουσία 3, 3. 14, 8. 18, 3. 19. 35, 3. ἔξω 25, 10. 27, 1. c. Gen. 20, 2. 24, 1. έξωθεν 32, 19. = äufserlich 7, 3. ξοικέναι 35, 22. 36, 24. ξπαγγέλλειν 25, 29. 26, 8. 30, 19. ἐπάγειν 20, 11. έπαινεῖν 4, 5. 15, 8. 25, 15. 17.

ἔπαινος 15, 9. 25, 10. $\xi \pi \alpha \ell \rho \epsilon \nu = \text{impellere 5, 29. 26, 22.}$ 30, 25. ξπαχτιχός 17, 3. ξπάλληλοι 20, 19. έπαναιρείσθαι 29, 16. ξπανίστασθαι 23, 15. 23. έπανος θοῦν 30, 12. έπαντλείν 5, 23. 16, 12. έπαχθῶς 13, 22. ἐπείναι 12, 13. **ἔπειτα (εὶς τὸν ἔ. χρόνον) 6, 7.** ξπεμβαίνειν 5, 17. ξπεξιέναι 21, 27. έπέρχεσθαι 37, 14. ξπεσθαι 23, 21. (θεφ) 34, 12. $\xi \pi \epsilon \chi \epsilon \iota \nu = \text{hemmen } 3, 25.$ ἐπιβάλλειν intrans. 36, 16. 25 [Citat]. ξπιγίνεσθαι 28, 19. $\xi \pi i \gamma \nu \omega \sigma i \varsigma 11, 2.$ έπιδημείν 11, 6. 8. ξπιδιδόναι 7, 26. **ἐπιεικής 12, 1.** έπιθυμεῖν 28, 22. 36, 21. *ἐπιθυμία* 23, 20. έπιχουρία 18, 11. ξπιλαμβάνειν 2, 21. ξπιλανθάνεσθαι 38, 7. ξπίλεκτος 1, 12. ξπιλογίζεσθαι 22, 5. έπιμαρτυρείν 21, 8. ἐπιμέλεια 14, 26. 19, 22. 20, 13. ἐπιμέλεσθαι 27, 1. 28, 22 f. ξπινεύειν 39, 2. ξπιπηδάν (πράγμασι) 5, 10. ἐπιπλέκειν [Konjektur] 22, 8. ξπίπνοια 13, 1. ξπιπορεύεσθαι (φύσιν) 22, 8 f. ξπιστήμη 24, 2. 7. 12 f. ξπιστήμων 26, 14 f. επιστομίζειν (Pass.) 1, 10.

ξπιστρέψειν trans. 39, 24. intrans. 8, 3. 30, 28. 35, 28 [Citat]. 36, 5. έπιτηδεύειν 15, 11. ξπιτήδευμα 21, 27. ξπιτήδειος 20, 8. έπιτηδείως 28, 3. έπιτήδευσις 27, 21. ξπιτρέπειν 8, 13. ξπιτροπεύειν 9, 21. ξπιτυγχάνειν 20, 24. 28, 3. ξπιφάνεια 19, 17. ξπιφέρειν 20, 11. 26, 17. ξπιφθέγγεσθαι 12, 22. έπιφοιτᾶν 16, 26. ξπονείδιστος 36, 4. έρᾶν 28, 8. ξράσμιος 17, 3. 22, 15 f. 28, 13. ξραστής 12, 20. 15, 8. 25, 1. 28, 7. ξογάζεσθαι 35, 5 [Citat]. 36, [Citat]. 38, 5. ξργον 1, 15. 5, 4. 11, 13. 17, 26. 23, 8. 24, 9. 22. 23. 25, 12. 26, 1. 15. 27, 8. 10. 37, 5 f. [Citat]. ξοημος 11, 16. ξριον 29, 26. **ξοχος** (τό) 32, 9. **ξρμαιον** 31, 25. έρμηνεύς 34, 21. έζδωμένος 24, 15. έρχεσθαι 4, 5. 13, 20. 14, 4. 22. έρως 17, 4. 28, 8. 10. 30, 22. ξρωτᾶν 16, 30. 19, 19. εσθίειν 36, 1 [Citat]. έστία 13, 8. 32, 16. *ξσχατος* 25, 4. έτερόδοξος 30, 26 f. έτοιμος 20, 10. 30, 6. ἔτος 11, 11. εύγειος 18, 28. εύγλωττος 3, 22. εύγνωμόνως 39, 4.

εὐγνώμων 6, 21. 7, 13. εὐειδής 2, 11. 3, 22. εὐεξαπάτητος 30, 4. εὐεξία 15, 20. εὐέπεια 2, 6. εὐεπής 2, 13. εὐεργεσία 6, 5. 12. 7, 7. εὐεργέτης 6, 14. 17. εὔχαιρος 20, 11. 12. εὔχαρπος 19, 9. 11. εὐχαταγώνιστος 16, 17. εύχαταφρόνητος 6, 12. εύχολος 18, 2. (πρός) 30, 5. εὐχόλως 21, 7. εὐλάβεια 4, 6. 14. 28, 29. εὔλαλος 2, 17. εὔλογος 14, 6. εὐλόγως 4, 25. *εὐνοητικός 16, 18. *εὔοχος 2, 18. εύπορείν 8, 9. εύπορος 3, 18 f. εὐπρέπεια 2, 6. εὐπρεπής 1, 12. ευρεσις 2, 16. εύρίσκειν 2, 18. 32, 11. εὐρυχωρία 32, 17. εὐσέβεια 9, 8 f. 11, 27. 16, 25. 28, 16. 29, 14. 32, 1. 33, 13. εὐσεβεῖν 16, 6. 10. 29, 12. 16. εὐσεβής 9, 6. *εὔσειστος (übertr. Bed.) 18, 5. εὐστάθεια 28, 14. εὐσταθής 23, 1. 3 f. εὔστροφος (λόγος) 29, 27. εὐσχήμων 14, 1. 21, 3. εύταχτος 23, 3. 12. 37, 1. εὐτελής 4, 29. εὔτονος 24, 15. εὐφημεῖν 6, 13. 8, 4. 10, 1 f. 25, 2. | ἡσύχιος 20, 4.

εὐφημία 6, 18. 8, 11. 23. 11, 26.

ειφραίνειν 35, 9. εὐφροσύνη 11, 19 f. 35, 11. εὐχαριστείν 39, 5. 16. $\epsilon \dot{\nu} \chi \alpha \rho \iota \sigma \tau \ell \alpha = \text{gratia } 4, 21. 28. 6,$ 11. 7, 7. 8, 9. 9, 8. 11, 27. Plur. 6, 3, 7, 21, 8, 18, 9, 13, εὐχάριστος 9, 5 f. εὔχεσθαι 39, 12 f. εὐχή 39, 14. έφάπτεσθαι 4, 19. 24. 29, 14. *έφέσιμος = erstrebenswert 28, 12. έφίεσθαι 28, 5. έφιχνείσθαι 5, 1. 8, 22. 23. έφιστάναι 13, 25. 38, 23. 39, 18. $\xi \varphi \delta \delta \iota o \nu = \text{viaticum } 12, 23.$ $\zeta \tilde{\eta} \nu$ 9, 14. 15, 10. 35, 17. 36, 17. ζητεῖν 2, 18. ζωγράφος 3, 8. ζωή 35, 26. 36, 1 [Citat]. ζώον 16, 7. 22, 5. ἡγεμών (πάντων) 7, 28. ήδέως 3, 23. ήδονή 23, 20. ήδύς (χάρις) 15, 30. $\frac{1}{2}$ 905 23, 1. 7. 25, 24. 25. ήχειν 5, 29. 12, 15. ημιστα 21, 9. 23, 6. 39, 4. ήλιαχός 37, 25. ήλικία = Lebensabschnitt 11, 12. 15, 30. ήλιος (άληθινός) 14, 29. $\dot{\eta}$ μέρα 14, 27. 29. 15, 27. 36, 1 [Citat]. 37, 8. 23. 26. ἡμέρας $\tilde{v}\pi\epsilon\varrho = \text{tagsüber [?] 37, 25.}$ ημέρος 19, 4. 6. 11.

ήμιθανής 38, 17. ήμιθνής 38, 15.

ήσυχία 3, 25. 4, 27. 35, 18.

| ήσυχος 37, 1.

ήττων 4, 7. 15. 7, 14. 18, 18. ήττον 1, 14. 2, 6. 17, 13. 27, 6. 30, 21. 35, 27. ηχείν 21, 18 [Citat]. θάμνος (ή) 19, 2. θαῦμα 22, 14. θαυμάζειν 22, 3 f. 24, 16. θαυμάσιος 2, 4. Superl. 28, 15. θαυμαστός 2, 22 f. 2, 26 f. 11, 10. 23. 28, 9. 35, 2. θαυματουργία 22, 2. θέαμα 32, 21. 35, 3 [vgl. Plato, Polit. III 402 D, Tim. 87 D]. 35, 19. θείος (ἄγγελος) 14, 23. (ἄνθρωπος) 17, 10. (ἀρετή) 27, 29. (ἀρεταί) 22, 29. 23, 28. (γράμμα) 18, 23. (δύναμις) 16, 15. (ξπίπνοια) 13, 1. (λειτουργοί) 14, 24. (λόγιον) 33, 22. (λόγια) 37, 5. (λόγος) 5, 18. 11, 15. 17. 18, 7. 33, 21. 34, 4. 19. 27. (μυστήρια) 37, 26. (νοῦς) 27, (παιδαγωγός) 12, 11 (πνεῦμα) 34, 13. (προμήθεια) 10, 19. (συνοδοιπόρος) 14, 15. (φόβος) 39, 19.

θεόθεν 34, 20. θεολογία 28, 29. θεολόγος 37, 16. θεός 4, 17. 9, 21. 22. 24, 16. 27, 12. 28, 2. 21. 29, 10. 33, 16. 22. 26. 34, 12. 22. 35, 27. 37, 12. (λόγος) 9, 5. (τῶν ὅλων) 7, 18. δ θεός 4, 19. 28, 25. 26 f. 29, 13. δ θεός 4, 19. 28, 25. 26 f. 29, 13. δ θεός 4, 3. 22. 35, 5. 25. 39, 2. δ θεός 4, 6.

(φρόνησις) 27, 11. (φωναί) 5, 24.

Compar. 9, 19. $(\tau \grave{o} \vartheta \epsilon \tilde{\iota} o \nu)$ 4, 4. 21. 16, 23. 29, 2. 32, 1. 37, 15. 18.

θεοειδής 2, 13. 4, 16. 23, 4. 28, 14.

(τὰ θεῖα) 5, 6. θέμις 8, 24.

τῷ ἀγαγόντι — θεῷ 39, 16. τῷ πρώτφ θεῷ 24, 17. θεραπεία 29, 13. θεραπεύειν 37, 15. θεωρείν 23, 13. θεωρία 23, 10. 26, 18. θήρ 15, 1. θητεία 36, 24. θνητός 4, 18. θόρυβος 37, 1. θρασύνεσθαι 5, 15. 28. 39, 4. θρασύς 5, 13. θρασύτης 5, 9. θρέμμα 15, 15. θοηνείν 38, 16. θύρα 32, 20. θωπεία 39, 8.

ὶᾶσθαι 8, 12.

λατρός (λόγος) 38, 18. ίδία 2, 2. 14. 7, 28. 8, 16. 10, 3. *ιδιοπραγία* 26, 19. 24. tõios 17, 25. 23, 5. 25, 24. 26, 27. 28. 29, 24. 30, 7. 31, 15. 33, 13. *εδιωτεύειν* 25, 6. ιδιώτης 21, 25 f. *ἱερεύς* 28, 24. *ξερός* (ἄγγελος) 9, 21. (ἄμμα) 18, 6. $(\vec{\alpha} \nu \dot{\eta} \rho)$ 9, 17. 13, 7. $(\beta \ell \beta \lambda o \iota)$ 6, 26. (γράμματα) 17, 12. 34, 17. (δεσμοί) 18, 3. (δύναμις) 2, 13. (λόγος) 7, 5. 11, 6. 14. 17, 3. (μαθήματα) 22, 17. 39, 13. $(v \acute{o} \mu o \iota)$ 37, 23. (οὶχονομία) 22, 13. (πατρίς) 37, 23. $(\pi \acute{o} lig)$ 37, 15. $(\pi \acute{o} \acute{o} voia)$ 11, 10. (φωναί) 33, 18. (ψδή) 37, 10. ξερά 4, 29. *lππος* 20, 1. toos 7, 8. 9, 2. 24, 17.

ίστάναι 4, 9. 25, 30. 35, 13.

τσως 2, 11. 3, 15. 4, 29. 5, 11. 6, | καταγοητεύειν 16, 13. 23. 9, 25. 13, 20. 14, 23. 16, 24. 25, 8. 28, 8. 31, 4. 32, 8. 38, 6. **22. 23.** ìτέα 37, 20 [Citat]. 38, 4. ίχθύς 15, 1. Ἰωνάθαν 17, 11 [Citat]. 14. 27. 18, 8. χαθαιρείν = deducere 5, 2. καθάπτεσθαι 19, 27. καθαρός 5, 24. 8, 2. 11, 16. 28, 26. 32, 8, 33, 29. Superl. 7, 24. **καθείργειν** 17, 19 [Citat]. καθεύδειν 20, 21. χαθηγεμών 17, 10. καθιστάναι 6, 18. 14, 19 f. 16, 22. 20, 4. 23, 4 f. 27, 27 f. 28, 9. 32, 9. 17. 34, 5. **καθοράν 4, 2.** καίειν 18, 29. **χαινός** 35, 19. **κακοεργία** 38, 6. *χαχόχαρπος 39, 1. **χαχόν** 7, 24. 15, 17. Plur. 15, 13. 23, 3. 14. 21. 24, 1. 7. xaxws 25, 18. κάλλος 4, 6. 17, 2. 28, 11. καλλωπίζειν 3, 21. καλός 1, 11. 2, 5. 10. 11. 6, 6. 17, 7. 19, 9. 21, 22. 31, 9. 36, 4. 26. 38, 20. Superl. 35, 2. 25, 3. καλώς 6, 2. 26, 6. 27, 11. 35, 17. χάλως 15, 6 [Sprichwort]. **χ**άματος 14, 24. **καρπός** 19, 4. 9. 15. (bildl.) 22, 29. 38, 24. καταβάλλειν 13, 3. καταβολή (σπερμάτων) 20, 12. (αὶτιῶν) 12, 10. καταγελάστως 21, 8.

καταμινώσκειν 23, 10.

καταδείν 18, 4. 15. καταθύμιος 6, 24. κατακολουθείν 20, 6. κατακωχή (ἔνθεος) 38, 1. καταλαμβάνειν 13, 27. **χαταλείπειν** 36, 5. 27. καταναγκάζειν (Pass.) 1, 10. 11, 4. 17, 17. καταναλίσκειν 36, 18 f. **κ**ατανοείν 19, 17. 20. 21, 13. 14. 23, 17. χατανόησις 23, 10. καταπατείν (bildl.) 5, 1. καταπαύειν 5, 27. καταπληκτικός (φωνή) 3, 2. κατασκεύασμα 32, 22. 25. κατάστασις 23, 2. κατασύραι = wegschleppen 37, 15. καταφαίνεσθαι 4, 27 f. 6, 1. 10, 9. 33, 24. χαταφωράν 21, 6. κατεργάζεσθαι 16, 26. 19, 23. 20, 13 f. (δεσμούς) 18, 6. 17. Pass. 20, 10. κατευθύνειν Pass. 2, 24. κατέχειν intrans. = versari 32, 6. Med. c. Gen. 37, 27. κατοπτρίζεσθαι 27, 15 [vgl. II. Kor. 3, 18]. **κ**άτοπτρον 23, 13. 27, 13. κατορθούν 21, 30 f. Pass. 23, 10 f. **χάτω** 35, 6. 36, 7. **πεῖσθαι** 38, 14 = exstare 21, 11. χενός (μάθημα) 24, 8. **χέντρον (φιλίας) 16, 16.** κεφαλαιώδης Compar. 10, 25. Superl. 10, 12. πεφαλή (bildl.) 5, 6. 39, 12. **πηδεμών** 8, 11. 10, 5. 12, 12. 38, 18. χήδεσθαι 9, 12. 19. 12, 3. **κηδεστής 13, 15. 28.** χινδυνεύειν 29, 3 f.

χινείν 13, 9. 14, 6. 20. 19, 21. (χάλων) | 15, 7. χίνημα (τῆς ψυχῆς) 23, 29. κλαίειν 37, 12. 20. (κλάοντες) 38, 21. xleleir 34, 18. 19 [Citat]. xlñgos 36, 16 [Citat]. 25. κληφούν Med. 9, 21. 27. κλίμαξ 22, 23. χοινολογείσθαι 21, 28 f. χοινός 3, 16. 9, 25. 10, 2. (λόγος) 11, 7. χοινωνείν 13, 18. 36, 20. χοινωνία 14, 12. 18, 14. 27, 14. 34, 13. χοιτωνός 16, 22. ×ολακεύειν 25, 12. **χομψεία 26, 8.** χορυφαίος 22, 26. χύσμος 22, 3. 11. κρατείν 23, 16. 30, 3. 14. 32, 27. 37, 18. (δόγματα) 30, 18. **χ**ρατύνειν 31, 14. χρείττων Neutr. Sing. 18, 5. 10. 12. 15. 16. 23, 25. Neutr. Plur. 37, 4. χρεμαννύναι 37, 20 [Citat]. 38, 3. **χυηπίς** 22, 22. χρίνειν 10, 7. 12, 8. 23, 12. 29. **xρίσις** 9, 20. 11, 5. 21, 22. 29, 8. 31, 18. **χριτιχός** 21, 21. χούπτεσθαι 16, 28. 24 f. χτᾶσθαι 3, 14. 28, 15. 21. κυβερνήτης 8, 15. 10, 3. χύριος Neutr. Superl. 15, 25, 17, 15. κωλύειν 3, 24. 17, 22 f. 19, 27.

λαβύοινθος 32, 18. 25. λαγχάνειν 9, 4. 22, 1. λαλεῖν 34, 23. 35, 16. 37, 5. λαμβάτειν 8, 8. 12, 21. 21, 5. 28, 1. 34, 21. 35, 28. 36, 26. 38, 20. Gregorios Thaumaturgos.

λαμπρός 37, 8. Superl. 7, 24. λειτουργός (θείοι λ.) 14, 24 f. λέξις (Plur.) 2, 13. 3, 7. 5, 21. 17, 27. 21, 21. λεπτός 20, 17. λεπτότης 20, 22 f. 30, 7. λήθη 8, 21. λήρος 31, 13. ληστεύειν 38, 17. ληστής 38, 13. λιμός 36, 20. $\lambda \iota \pi \alpha \varrho \tilde{\omega} \varsigma = \text{assidue } 12, 18.$ λογίζεσθαι 11, 19. 16, 1 f. λογικός 11, 14. 15. 15, 10. 20, 17. 22, 14. 23, 16. λογικώς 21, 21 f. λόγιον 33, 22. 34, 17. Plur. 34, 1. 37, 4. λόγιος (Superl.) 31, 9. lóyos (verbum) 5, 8. 23. 6, 4. 15, 6. 16, 5. 13. 15. 20. 20, 7. 9. 21, 21. 23, 5. 7. 24, 6. 15. 22. 25, 2. 22. 26, 1. 2. 6. 14. 16. 29, 12. 30, 26. 34, 16. 35, 20. 37, 24. (λόγοι τοῦ θεοῦ) 34, 22. 35, 25. (sermo) 2, 11. 13. 18. 5, 3. 27. 7, 10. 11, 23. 12, 27. 15, 7. 29. 19, 28. 20, 4. 6. 22, 8. 24, 9. 25, 25. 30, 5. 8. 12. 31, 24. 32, 28. 39, 3. (θεῖος λ.) 5, 18. (narratio) 4, 10. 14. 21, 26. 25, 25. 29, 1. (oratio) 1, 11. 2, 1. 2, 3. 7, 18. 26, 8. (mentio) 12, 9. (ratio) 11, 18. 15, 25, 20, 14. 31, 13. (rationes) 20, 17. 27. 22, 12. 34, 8. (3eios) 11, 15. 16. 18, 7. 33, 21. 34, 20. $(i\epsilon\rho\delta\varsigma)$ 7, 5. 11, 6. 14. 17, 3. (σωτήριος) 16, 26. (doctrina) 11, 4. 8. 14, 13. 29, 18. 21. 34, 4. 25. (placita) 29, 3. 30, 9 f. 31, 6. 26. 33, 2, (litterae) 30, 21. 24. 33, 7. (sententia) 17, 20. 21. (θεὸς λ.) 9, 5.

ξμψυχος) 9, 13 f. (ὁ ἄγρυπνος φύλαξ) 38, 18. λοιπός 20, 13. 25, 7. 28, 19. 22. 29, 17. 31, 12. 34, 29. λύειν 18, 22. λύπη (Plur.) 23, 20. 36, 3. $\mu \dot{\alpha} \vartheta \eta \mu \alpha \ 2, \ 20. \ 14, \ 5. \ 7. \ 13. \ 17, \ 6.$ 21, 24. 22, 6. 15. 17. 24. 28. 24, 8 f. 35, 1. 39, 14. μάθησις 12, 25 f. μαχάριος 23, 4. 25, 20. 35, 26. μαχαριότης 26, 25. μαχρός 14, 17. 15, 9. 21, 26. 22, 29. 36, 17 [Citat]. Neutr. 10, 22. Adverb. μαχράν 13, 5. εὶς μαχράν 12, 7. εἰς μακρόν 13, 21. μανθάνειν 15, 18. 22, 12. 24, 20. 25, 6. 34, 11. 25. c. Inf. 35, 18. μαντικός Superl. 27, 8 f. μαρτυρείν 33, 15. μαρτυρία 7, 2. Plur. 21, 1. μάταιος 4, 12. μάχεσθαι (bildl.) 30, 15 f. μεγαλόνους 6, 10. μεγαλοπρέπεια 7, 4 f. μεγαλουργία 22, 2. μεγαλύνειν 11, 20. μέγας 2, 1. 5, 11. 6, 9. 10. 11. 13 f. 16. 25. 29. 9, ·20. 23. 25 [Citat]. 10, 1. 35, 4. 37, 14. μείζων 4, 3. 20. 6, 15. 16. 25. 8, 9. 16, 4. 25, 19. μέγιστος 9, 11. 24. 12, 23. 28, 1. 31, 27. 34, 20. μειράχιον 4, 7. 25, 14.

μειραχιώδης Neutr. Sing. 39, 8.

μελετᾶν 5, 24. 20, 6. 26, 3. 27, 13.

μέλει 2, 6. 21, 29.

33, 29.

τατος, ζών, του πρώτου νου λ.

(πρωτογενής λ.) 8, 15. (τελειό- | μελέτη = studium 2, 19. * $\mu \epsilon \lambda \eta \gamma o \rho \epsilon i \nu = \dot{\nu} \mu \nu \epsilon i \nu 9, 18.$ $\mu \dot{\epsilon} \lambda \lambda \epsilon i \nu 3$, 27. 4, 5. 20. 24. 13, 20. 23, 4. 27, 27, 28, 7, 29, 12, 39, 18. μένειν 5, 6. 18, 13. 27. 23, 16. 28, 27. 30, 2. 32, 1. 16. 33, 9. 35, 23. 25. 36, 11. 37, 11. 38, 10. μέρος 11, 23, 20, 28, 21, 21, 23, 16. **ἐπ**ὶ μέρους 7, 10. 22, 9. μέσος 10, 18. 17, 1. 19, 6. μεταβολή 22, 10. μεταβουλεύεσθαι 18, 2. 31, 15. μεταδιώχειν 15, 12. μετανάστασις 4, 3 f. μετανιστάναι 13, 9. μεταπείθειν 30, 13. 31, 2. μετάπεμπτος 13, 21. μετατιθέναι 11, 3. 23, 12. 31, 3. 15. *μετεωροπόρος 22, 18. μετέωρος 33, 8. μετρείν 6, 22. μέτρον 5, 16. $\mu \epsilon \chi \rho \iota 5$, 25. 22, 22. 32, 6. 35, 13. μ. δημάτων 25, 30. μῆχος 20, 22. 32, 9. μήτης 12, 4. (bildl.) 28, 16. μηχανᾶσθαι 10, 20 f. 15, 5. μηχανή 14, 20. 17, 17. μιγνύναι 16, 1 [vgl. Plato, Ep. VII 329 D]. μιχρός 2, 2. 15. 22. 4, 24. 5, 8. 10. 6, 10. 12. 14. 18. 27. 29. 11, 9. 14, 3. 21, 23. 23, 23. 26, 16. Comparativ 25, 11. μικροῦ δεῖν 25, 6. 27. μιμητής 35, 4. μιμνήσκεσθαι 38, 6. μισθοῦν 36, 19. μνãσθαι = affectare 28, 6. μνήμη 6, 7. 9, 10. Plur. 38, 7. μνημονεύειν 4, 19. 10, 25. 14, 7 f.

μοῖρα 26, 16. 34, 21.
μολύνειν 29, 12.
μόνιμος 4, 8 f. 18, 5.
μονογενής 9, 4.
μονονουχί 9, 1.
μουσικός 37, 19.
μόχθος 14, 24.
μυστήριον (θεῖα μ.) 37, 26.
μυστικός 34, 4. 37, 24. Compar.
34, 26.

ναός 29, 14. νεανιεύεσθαι = se iactare 5, 13. νέος Compar. 24, 14. 30, 28. νεότης 9, 22 [Citat]. νήπιος 10, 4. νηπιότης 11, 13. νόημα 2, 10. 12. νόησις 2, 16. νόθος 19, 8. 20, 15. νομίζειν 21, 15. 37, 6. νομικός = legis peritus 13, 19. νόμος Plur. 2, 23. 12, 16. 18. 26. 13, 2. 6. 14. 14, 5. 15, 23. 17, 7. (οί ίεροι νόμοι) 37, 24. νοῦς 2, 20. 5, 10. 12, 17. 15, 15. 17, 28, 26, 30, 1. 20. 39, 18. (θεῖος ν.) 27, 14. (πρῶτος ν.) 9, 14. vũv 10, 10. 11, 9. 18, 21. 24, 25. 28. 25, 17. 30, 22. 35, 18. (of vvv άνθυωποι) 16, 24. 33, 28. νύξ 37, 7. 23. 26. νωχελία = tarditas 27, 27.

δ = δτι = quod 35, 26. ὁδοιπορεῖν 32, 11. 38, 12 f. ὁδοιπορία 14, 2. 17. 33, 5. ὁδοιπόρος 32, 8. 14. ὁδός 13, 4. 20, 2. 32, 11. 14. (ἀποθεώσεως) 27, 15. (εὐσεβείας) 9, 8. ὁδῷ = methodisch 11, 24.

οἴεσθαι 14, 19. 29, 14. 31, 18. ολκείος 11, 18. 12, 12. 17, 8. 20, 14. 36, 9. ολχείως 20, 13. ολκέτης = familiaris 14, 2. ολητήριον 32, 16. ολχίσχος 17, 19 [Citat]. 21. οἰχονομεῖν 9, 20. 11, 26. Med. 10, 12. ολχονομία 11, 23 f. 14, 22. 22, 13. olxos 36, 7. 10. οίονεί 31, 20. όχνεῖν 3, 27. 4, 25. ομνηρός Compar. 14, 1 f. όχταετής 1, 16. δλίγος 10, 24. 25, 28. 35, 12. δ λόχληρος = integer 6, 26. 39, 11. όλοχλήρως 8, 6. ολος 7, 22. 26. Plur. 7, 19. 8, 19. 26. 9, 10. 16, 6. 22, 9. 13. όλως 2, 2. 10, 15. 15, 17. 16, 5. 10. 21, 26, 29, 15, 31, 2, 37, 27. όμιλεῖν 16, 19. όμοεθνής 10, 15. δμοιος 3, 9. όμοίως 11, 22. 24, 20. 31, 7. δμόχοιτος, ή 13, 17 f. όμολογεῖν 3, 12. 9, 9. 13. 25, 22. 27. 28, 4. δμολογία 12, 1. ονομα 1, 12 f. 2, 6 f. 3, 16 f. 12, 1 f. 12, 23, 25, 5, 13, ονομάζειν 11, 28. 12, 23, 35, 1. οντα, τά 7, 1. 9, 4. οντως 1, 15. 10, 19. 14, 28. 15, 10. 12. 23, 4. 26, 22. 27, 10. 12. 28, 11. 35, 4. 37, 7. ὀξύς c. Inf. 29, 28. όπίσω, τά 36, 13. $\delta \rho \tilde{\alpha} \nu$ 10, 7. 19, 8. 17. 20, 2. 24, 12. 27, 13, 32, 21, 37, 26. ὄργανον 37, 19 [Citat]. 38, 4.

δρέγειν 33, 9. ορθώς 15, 11. 16, 11. 24, 3. 25, 8. 27. 28, 17. όρμᾶν 14, 19. 28, 18. δρμή 8, 3. 23, 2. 9. 26, 15. 30, 25. 31, 11. 18. ὄρνις 15, 2. ὄρος 10, 18. δρφανία 11, 1. δσον 10, 18. 13, 13. 25, 26. οστραχον 3, 16. οὐρανόθεν 34, 21. ούρανομήχης 22, 24. οὐρανός 22, 25. οὐσία (πατρώα) 36, 18. όφείλεσθαι 11, 26. ὄφελον 35, 18. ὄχημα 14, 8 f. όχληρόν (τὸ, τῆς ἀγορᾶς) 26, 21.

ὄχλος Plur. 37, 3.

πάγκαλος 34, 21. πάθημα Plur. 3, 7. 18. 20, 17. πάθος Plur. 23, 9. 15. παιδαγωγός 10, 3. (θεῖος) 12, 11. (ἄριστος) 39, 20. παιδεύειν 10, 10. 27, 5. παιδευτήριον (νόμων) 13, 6. παιδίον 10, 29. παίς Plur. 12, 4. εκ παίδων 9, 19 f. πάλαι 10, 9. 11, 9. 28, 9. 36, 8. παλαιός 34, 29. 35, 22. (ἄνθρωπος) 35, 27. (οί παλαιοί) 27, 11. 30, 27. παλαιότης 33, 23. Παλαιστίνοι 13, 16. $\pi \acute{\alpha} \lambda \iota \nu$ 16, 3. 19, 12. 21, 1. 22, 1. 23, 15. 24, 12. 25, 27. 27, 6. 19. 30, 4. 32, 9. 35, 14. 36, 5. 38, 24. 39, 25. (πάλιν τε αὐ) 21, 9. παλινδρομείν 32, 5. 36, 14. πάμπολλα 32, 10. πάμπολυ 10, 18. * $\pi \alpha \nu \alpha \gamma \dot{\eta} \varsigma = \text{exsecrabilis 7, 23.}$

πάνδεινος 6, 2. πανηγυρικοί λόγοι 2, 3. πανήγυρις 37, 8. πανουργία 25, 22. πάνσοφος 22, 3. 27, 9. 32, 22. 33, 15. πάντα 7, 28. 8, 10. 15. 16. 9, 4. 26. 16, 28. 28, 25. 29, 4. 31, 23. 27. 34, 2. 28. 35, 8. 38, 17. παντελής 7, 10. $\pi \alpha \nu \tau \epsilon \lambda \tilde{\omega} \varsigma 4$, 25. 16, 9. 39, 6. ($\dot{\eta} \pi$. σιωπή) 7, 12. πάντη 6, 4. 7, 6. 9, 2. 10, 4. 12, 16. 16, 3, 19, 1, 5, 20, 1, 25, 6, 35, 12. 39, 10. (πάντη πάντως) 17, 23. παραβάλλειν 25, 20. παραβολή 25, 22. παραγίνεσθαι 23, 27. παράδειγμα 26, 6 f. 9. 11. παράδεισος 35, 5. 16. (bildl.) 35, 4. 10. παραδέχεσθαι 34, 1. παραδιδόναι 3, 2. 11, 13. 14. 14, 22. 25. 24, 20. 30, 9. 39, 15. 15 f. παράδοξος 21, 11. 31, 18 f. παραδοχή (λόγων) 20, 9. παρακαλείν 24, 23. (c. Inf.) 39, 17. 39, 22. παραλαμβάνειν 13, 17. 19, 16. παραλείπειν 10, 23. 12, 4. $\pi \alpha \rho \alpha \mu \epsilon i \beta \epsilon \sigma \vartheta \alpha \iota = \text{permutare } 14, 18.$ παραμυθείσθαι 39, 26. παραμυθία 39, 22. παραπέμπειν 13, 26. παρασχευάζειν 22, 25. Med. 20, 8 f. παρασκευή 4, 3. 5, 11. 29, 2. 35, 3. παρατιθέναι 33, 12. 39, 15. παρείναι 6, 22. 17, 8. 39, 13. παρέχειν 2, 4. 15, 22. 24, 11. 26, 5. *παριδρύειν Med. 16, 14. παριέναι 10, 24. 13, 11. παροξύνειν 20, 16.

πάσχειν 6, 2. 6. 17, 12. 26. 18, 9. | πιθανός 7, 12. 25, 21, 33, 1, 35, 14, 36, 24, πατήρ 10, 29. 11, 1. 36, 7. 15. 17. (bildl.) 36, 10. 12. (Gott-Vater) 8, 18. 19. 24. 9, 1. 7. πατριχός 36, 22. πάτριος 10, 27. πατρίς 15, 5. 17, 7.(bildl.)36, 8. 37, 9. 22. πατρῷος 36, 18. παύειν 39, 3. παχύνειν 35, 6. (übertr.) 20, 16. παχύς 5, 20. πεδίον 32, 3. 27.πείθειν 25, 26. 26, 20. πείθεσθαι 12, 19. 16, 3. 17, 7. 25, 26. 31, 4. [5.] c. Dat. 25, 12. πειθώ 15, 30. 20, 3. 31, 16. πείρα, ή πρὸς τὰς ἀμοιβάς 7, 13. πειρᾶσθαι 3, 21. 6, 3. 7, 8. 10, 24. 15, 3, 16, 20, 26, 5, 27, 7, $\pi \epsilon \mu \pi \epsilon \nu = \text{ziehn lassen } 39, 13.$ πένης 3, 13. 6, 21. πένθος 37, 9. περαιούσθαι 32, 5. περαιτέρω 5, 26. 9, 18. περίεργος Compar. 39, 9. περιέχειν 16, 9. 30, 13. περιχαλλής 3, 10. περικρούειν 21, 17 [Citat]. περιλαμβάνειν 2, 15. περιουσία 6, 16. 34, 27. Περίπατος (τῶν τοῦ Π.) 30, 28. περισχοπείν 26, 21. περιττός 4, 6. 19, 13. 20, 16. περιϋβρίζειν 5, 3. 25, 4. περιφανέστατον Adv. 17, 26. $\pi \iota \varrho \iota \varphi \varrho \circ \iota \iota \iota \nu = \text{circumspicere } 3, 23.$ πέρπερος 4, 11. πηγή (πάντων άγαθῶν) 8, 11. πηλός 5, 22 [vgl. Plato, Parm. 130 C]. 38, 5.

πιστεύειν (allgem.) 5, 3. 12, 14 f. 13, 6. 17, 24. (vom christl. Gl.) 34, 11. πιστοῦν Med. = confirmare 21, 18. πλανᾶν 10, 27. 15, 16 f. 30, 10. πλάνη (πλάνης ἔργα) 11, 13. πλάττειν 26, 14. 39, 10. πλατύς Superl. 32, 3 f. $\pi \lambda \epsilon \ell \omega \nu 6$, 15. 7, 1. 14, 8. 9. 15, 28. 18, 26. 25, 28. 30, 22. $\pi \lambda \epsilon_{0} r$ 24, 23. πλεονέχτημα = Vorzug 2, 14. 35, 7. *πλημμέλημα = delictum 35, 22 f. πλήρης 35, 2. πληφοῦν 11, 7. πλησιόχωρος 10, 14. $\pi \lambda o x \dot{\eta}$ 20, 20. πλούσιος 3, 9. 6, 28. πλουτος 6, 28. (übertr.) 6, 16. πνεῦμα (ένὶ πν.) 8, 3. (θεῖον πν.) 34, 13. (πν. τὸ προφητεύσαν) 34, 15 f. πνίγειν 19, 13. ποιείν 12, 19. 14, 20. 24, 10. 18. 26, 5. 28, 4. Med. 4, 10. 9, 1. 12, 2. 20, 8. 12. 22, 21. 23, 22. 29, 24. 34, 7. 35, 19 f. ποιητός 24, 10. ποιητέος 24, 7. 8. $\pi o \iota \varkappa \iota \lambda o \varsigma 2$, 26. 3, 10. 14. 20, 27. 22, 3. 28. 29, 27. 32, 19. 21. 26. π_{0i} κίλα Adv. 32, 11. ποικίλως 4, 9. 20, 19. πολέμιος adj. 37, 9. subst. 37, 14. πόλις 13, 4. 5. 8. 15. 14, 4. 37, 14. 22. 38, 12. πολιτεία 38, 26. πολιτιχός = popularis, Compar. 34, 26. πολύ, τὸ τῆς έξεως 4, 2. πολυειδής 20, 27. 22, 10.

πολυμιγής Neutr. Sing. subst. 3, 10. | προοράν Med. 10, 8. 36, 23. πολύπορος 32, 22. πολυπραγμοσύνη 26, 20 f. πολυτελής 6, 29. πολύτροπος 18, 2. *πολυφυής 19, 1. πομπός (ἀγαθός) 14, 16. 28, 24. 39, 23. πονηφός 37, 7. πόνος 13, 19. πορεύεσθαι 38, 11. 21. ποσόν, τό 7, 2. ποταμός 10, 18. 37, 21 [Citat]. 38, 5. ποτίζειν 19, 21. πούς Plur. (übertr.) 5, 17. 19. $\pi \varrho \tilde{\alpha} \gamma \mu \alpha$ 2, 7. 24. 4, 8. 20. 5, 11. 13, 10. 17, 6. πραξις Plur. 38, 26. πράττειν 26, 4. 22. 27, 5. 37, 27. πραΰνειν Part. Praes. 23, 6. προάγειν 9, 12. 33, 25. προαγωγή 11, 21. προαίρεσις 7, 4. 39, 11. προβαίνειν (τῷ λόγῳ) 5, 27. πρόδηλος 5, 21. προειπείν 20, 26 f. προηγείσθαι 33, 5. $\pi \rho o \dot{\eta} \gamma o \rho o \varsigma = \text{Sachwalter 17, 4. 28,}$ 10. 21. 34, 5. προθυμεῖσθαι 3, 27. 5, 12 f. 12, 13. προθυμία 6, 25. 26, 12. προϊέναι (εὶς πλοχήν) 20, 20. προΐστασθαι 31, 14. $\pi \rho o x άλυμμα = Vorwand 7, 13.$ προχαταλαμβάνειν 31, 6. 25. προκείσθαι 4, 12. 14. 20, 21. προχύπτειν = sich zeigen 21, 16.προμήθεια (θεία καὶ σοφή) 10, 19. προμηθείσθαι 10, 21. πρόνοια 14, 26. (διαρχής) 9, 11. (ξερά καὶ θαυμαστή) 11, 10 f. (θεὸς ή $\pi \rho$.) 29, 10.

προπέτεια 4, 28 f. 5, 9. 14. 30. προπετής 19, 26. 20, 23. πρός Adv. 14, 7. προσάγειν (τέχνην) 19, 22. (λόγους) 20, 6. προσανέχειν (λόγοις) 31, 6. προσαρταν 18, 12 f. προσγίνεσθαι 6, 6. προσδιατρίβειν (τοῖς λόγοις) 30, 23 f. προσδιαφθείρειν 39, 1 f. προσδοχᾶν 10, 28. προσδοχία 4, 22. προσείναι 39, 9. (θεώ) 37, 11. προσέρχεσθαι (φιλοσοφήσει) 31, 4 f. $(\tau \tilde{\varphi} \vartheta \epsilon \tilde{\varphi})$ 28, 26. προσέχειν 31, 21. (περί τούτων μη- $\delta \epsilon v$) 33, 14. ($\theta \epsilon \tilde{\psi}$) 33, 16. προσήχειν 17, 6. Partic. 8, 26. 10, 6. 13. 15, 9. 10. προσήχον 6, 19. 7, 6. προσιέναι 15, 28. 25, 7 f. 26, 26. (τοῖς ναοῖς) 29, 14. (τῷ θεῷ) 28, 25. προσίεσθαι 30, 12. προσχαρτερείν 16, 2, 35, 21. προσοιχείν 10, 14. προσομιλείν 29, 17. 33, 19. (τοίς θείοις μυστηρίοις) 37, 25. πρόσταγμα 27, 9. 39, 19. προστάτης (τῶν ἡμετέρων ψυχῶν) 8, 13 f. προστάττειν 3, 26. (βασιλιχῶς) 34, 7. προστίθεσθαι 26, 19. 30, 18, 31, 3. προστυγχάνειν 16, 27. 31, 10. 20. προσφέρειν 6, 26. 28. προσφθέγγεσθαι 16, 19. 35, 21. πρόσωπον (χρύσεον) 28, 12. (θεοδ) 35, 27. προτείνειν 19, 19. $\pi \rho \sigma t \theta \epsilon \sigma \theta \alpha t 4, 13. 23. 25, 17. (=$ vorspiegeln) 30, 1.

προτιμάν 29, 18. προτρέπειν 15, 27. 30, 20. Med. 12, 17. 25, 24. 26, 1. 30, 27. προτροπή (διὰ λόγων) 26, 2. προύργου, τά 14, 3. προφανής 21, 2. 15. πρόφασις (εὐχαριστίας) 4, 28. (φιλίας) 10, 15. προφέρειν = offerre (τιμάς) 7, 8 f.(scil. $\tilde{v}\lambda\eta\nu$) 7, 3. προφητεία 34, 4. προφητεύειν 34, 14. (τὸ πνεσμα τὸ προφητεύσαν) 34, 16. προφήτης 33, 16. 34, 3. 14 f. 15. 37, 7. προχειρίζεσθαι (δυνάμεις) 15, 7. πρόχειρος (ἐκ τοῦ πρ.) 2, 12. προχωρείν 32, 21. πρωτογενής (λόγος) 8, 14. πρώτιστος (εὶς τὰ πρ. στοιχεὶα) 22, 8. πρώτος 9, 3. 25, 28. 26, 1. (ήλικία) 15, 29. $(\Im \epsilon \acute{o}\varsigma)$ 24, 17. $(\lambda \acute{o}\gamma o\varsigma)$ 17, 20. (νοῦς) 9, 14. τὰ πρῶτα 15, 28. 20, 18.

ξαδίως 16, 29. 18, 1. 31, 2. [5.] 32, 3. ξάστα 28, 19. ξαθνμεῖν 6, 19. ξαθνμεῖν 6, 19. ξαθνμεῖν 25, 30. 26, 3. (ξ. καὶ δνόματα) 25, 13. 1, 13. 3, 17. ξητορικός (ή δημώδης ξητορική) 25, 15. ξήτωρ 12, 6. 7. 24. 21, 22. 25, 15. ζίζα Plur. 19, 10. (τῶν κακῶν) 23, 14. ξίπτειν 38, 15. (τὰς μαρτυρίας) 21, 1. σοφῶς 22, 7. 29, 20.

* $\pi \rho \omega \tau \acute{o} \tau \upsilon \pi o \nu = \text{Urbild } 3, 17 \text{ f.}$

πτοείσθαι = ad alq. ferri 15, 19. πτωχός (πτωχή γυνή) 6, 27.

 $\pi \tau \alpha i \sigma \mu \alpha = delictum 25, 19.$

δύεσθαι 32, 3. δυπᾶν = sordere 28, 23. δύπος 5, 22. Ύρωμαῖοι 2, 24. 3, 2. 12, 14. 18. 13, 14. Ύρωμαϊκός Compar. (πόλις) 13, 5.

σαγήνη Plur. 15, 2. σαθρός 21, 6. 18 [Citat]. σαφηνίζειν 22, 7. 33, 17. 25. 34, 19. σαφής 5, 21. 16, 30. 22, 11. Superl. 33, 21. σαφῶς 9, 27. 39, 10. *σεμνοειδής = magnificus 21, 3. *σεμνοειδώς 4, 10. σεμνός 4, 29. 21, 9. σεμνύνεσθαι = gloriari 7, 17.σεμνώς 36, 12. $\sigma_i \omega \pi \tilde{\alpha} \nu$ 1, 10. 4, 26. 7, 16. 35, 17. 18. 39, 6. σιωπή 1, 8. 2, 17. 7, 12. $\sigma_{x\alpha}$ λ_{x} $\lambda_{$ σxεπάζειν = operire 5, 18 f.σκιρτάν (ἔξω τῆς ὁδοῦ) 20, 2. σκληρός (την ψυχήν) 34, 9. σχολιός 33, 7. 27. σχοτεινός (übertr.) 33, 17. 24. σχότος (übertr.) 37, 8. σχυθρωπός 36, 28. σοβείν (σεσοβημένη ή ψυχή) 19, 25. σοφία 28, 24. (ἀληθής) 28, 13. (τοῦ πατρός τῶν ὅλων) 8, 19. σοφίζειν (σεσοφισμένον) 32, 23. (Plur.) 21, 16. σόφισμα Plur. 29, 28. σοφισματώδης 33, 6 f. $\sigma \circ \varphi \circ \varsigma = 2, 26. 10, 19. 16, 8. 21, 25.$ 23, 6. 24, 17. 26, 7. 9. 32, 24. Superl. 28, 24 f.

σπέρμα Plur. 20, 11. (bildl.) 20, 12. 38, 19. 22. 24 [vgl. Origen. in Joh. t. 19, 3, II 163 Lom.]. σπεύδειν 11, 24 f. 27, 27. 28, 22. σπινθής 17, 1. σπουδή 26, 12. 28, 28. σταθμασθαί τι τινί 7, 5. στάσις Plur. (φιλοσόφων) 30, 16. στένειν 37, 12. στενός (ἐν στενῷ) 6, 18. στοιχείον Plur. 22, 8. στοίχος (κακῶν) 23, 21. στόμα 2, 21. 20, 4. (ἀνὰ στόμα φέρειν) 6, 11. στρατιά Plur. 15, 23. στρατιώτης 13, 25. 14, 7. 15. στρέφειν (λύγους) 15, 6. Med. 16, 1. 20, 19. 32, 10. (στραψείς είς τὰ οπίσω) 36, 13. *στρυφνοῦν = spröde machen 19, 3. συγγένεια (ή κάτω) 36, 6. συγγενής 4, 17. subst. 14, 2 f. 36, 9. συγγνώμη (προπετείας) 5, 30. συγγνωστός 6, 9. συγκατάθεσις 30, 5. συγκατατίθεσθαι 20, 24. συγκείσθαι 2, 25. συγχυρείν (ανδρί) 4, 21. συγχείν = perturbare 23, 12. συγχωρείν Med. 37, 13. συλάν (συληθείς κατά τάς μνήμας) 38, 7. συλλαμβάνειν 38, 13. συμβάλλειν 12, 13. 19, 6. Med. 7, 1. *συμβλύζειν (t. t. beim Pfropfen == die Säfte vermischen) 19, 7. σύμβολον 11, 10. Plur. 14, 9. συμβουλεύειν 33, 14. συμμιγής (δένδρον τι σ.) 19, 8. σύμπας 26, 17. συμπλοχή (πρός τὸν ἄνδοα) 13, 13. συμπνίγειν 23, 19.

συμφέρειν (συμφέρου) 10, 9. συμφυλάττειν 23, 26. σύμφωνος (δρμή) 8, 4. συνελόντα είπειν 3, 1. 10, 16 f. 27, 2. 35, 3 f. 38, 1. συνάπτειν (τῷ ἀνδρί) 10, 11. συναρμόζειν 18, 15. συναρπάζειτ 21, 5. συνδείν 2, 21. 19, 7. Pass. 17, 11 [Citat]. 14. 27 f. 18, 7. 9. 11. 12. 18. 24. Med. 14, 21. 15, 5. *συνδιατριβή (τοὶς λόγοις) 33, 7 f. συνδρομή 11, 11. συνεθίζειν 20, 28. (λόγοις) 24, 6. συνείναι (θεώ) 34, 11. συνεισιέναι 33, 5. *συνεπιβοηθείν 13, 18. συνεπισπασθαι 13, 23. σύνεργος (φίλον πως καὶ σύνεργοι, vgl. Lexikon von Sophokles s. v.) 2, 17. σύνεσις (λόγων) 34, 16. συνετός Superl. 33, 26. συνεχής 2, 19. 32, 11. 23. συνήθης 3, 16. συνιέναι (τὰ θεοῦ) 34, 22. συνοδοιπόρος 13, 27 f. (θείος) 14, 16. (ἄγγελος) 39, 24. σύνοδος (σωτήριος) 10, 20. συνομολογείν (τοίς έχτός) 21, 19. συντάττειν Pass. 1, 14. συντυγγάνειν (λησταίς) 38, 13. συστέλλειν 23, 19. $\sigma v \sigma \varphi i \gamma \gamma \epsilon i \gamma = \text{constringere}, \text{ Med.}$ 18, 20. συσχηματίζειν 3, 3. ***συφορβείν** 36, 19. σφάλλειν 31, 26. (τέλους) 11, 22. σχίζειν (μέσον) 19, 6. σχολή (πρὸς τὰ χρείττω) 37, 3. σωζειτ 16, 21. 39, 13. 14.

Σωχρατικώς 19, 28.
σῶμα 4, 5. 15, 20. 20, 16.
*σωματοτροφεῖν 35, 6.
σῶος (σώαν τινὰ φρόνησιν) 27, 20.
σώτειρα 27, 23.
σωτήρ 8, 14. (πάντων) 38, 16. (τὸν κοινὸν πάντων σ.) 9, 26.
σωτηρία 14, 13. 24, 4 [vgl. Plato, Polit. IV 429 C].
σωτήριος 10, 20. (λόγος) 11, 3. 16, 25.
*σωτηριωδῶς 14, 15.
σωφρονεῖν 5, 26. 27, 16 f. 17.
σωφροσύνη 24, 2. 12. 19. 28, 13.
(Definition der σ.) 27, 19 f.
σώφρων 27, 26. 28, 6.

ταπεινός (τὸ τ. τῆς ψυχῆς) 22, 1. ταπεινότης 23, 20. τάραχος 37, 1. τείνειν (τὸν λόγον) 12, 26. τέλειος 6, 20. 7, 9. 28, 6. 38, 25. Superl. 9, 14. τελειότατα 8, 25. τελειότης 9, 26. 23, 27. τελειούσθαι (τη βλάστη) 19, 14. τελευτή 32, 6. (ἀρχή καὶ τ.) 28, 18. τέλος 11, 22. (πάντων) 28, 25. (ξπλ τέλει) 16, 13. Adv. 32, 14. 36, 19. τέναγος, τό = palus 32, 3. 27. τεσσαρεσκαιδεκαετής 11, 5. τέχνη 3, 8. 12, 20. 19, 5. 12. 16. 22. Plur. 15, 21. 16, 14. 21, 26. τεχνικός 3, 8 f. τεχνικώς 15, 24. τεχνίτης 19, 11. 33, 7. τηρείν 17, 19 [Citat]. τίθεσθαι (σύμβολον) 11, 10. (ἐν δευτέρφ) 2, 7. (περί πολλού) 15, 21. τιθηνείν (übertr.) 23, 26. Med. 9, 20. τιμᾶν 9, 3. 14, 3. 34, 5. Pass. 6, 21 f. 24. 9, 3. 16, 7. 29, 22. (σεμνως) 36, 12.

 $\tau \iota \mu \dot{\eta}$ 6, 11. (els τ .) 7, 27. Plur. 6, 23. 7, 9. 15, 19. τίμιος Superl. (ἡμέρα) 14, 28. τιτρώσκειν Pass. (τραύμασι) 38, 14. (übertr.) 17, 5. τοιγαροῦν 14, 5. 15. 34, 24. 36, 1. τολμαν 5, 17. 23 f. 35, 24. τολμηρός 5, 14. τοσοῦτος (διὰ τοσούτων ελθών) 14, 22. τράπεζα (πατρική) 36, 22. τραθμα Plur. 38, 14. τρέφειν 9, 22 [Citat]. Pass. 12, 5. 19, 7. τρίβολος Plur. 19, 23 [Citat]. 36, 2 f. [Citat]. τρίτος (έχ τρίτων) 3, 24 [vgl. Plato, Gorg. 500 A]. τροπή (πολυειδής) 22, 10. τρόπος Plur. 20, 18. 23, 7. Adv. (οὐδενὶ τρ.) 17, 18 f. (πάντα τρ.) 15, 5. 18, 25 f. 30, 6. (τρ. τινά) 9, 3. 23, 8. 32, 2. 34, 12. τροφεύς (καὶ κηδεμών) 10, 5. τροφή Plur. 20, 16. 36, 20. 24. τρυφάν 35, 9 (τρ. τρυφήν) 35, 11. τουφή 35, 10 [Citat.] 11. τυγγάνειν 2, 2. 4, 17. 7, 10. 12, 16. 13, 8. 20, 25. 28. 28, 2. 29, 23. 33, 26. 34, 10. 36, 21. ($\ell \nu \tau \tilde{\psi}$ τυχόντι) 29, 11 f. τυπούν 29, 28. τύπος Plur. (τῆς ψυχῆς) 3, 20. τύραννος (ἀπαραίτητος) 30, 14. τυφλός übertr. 10, 6. τυφλώττειν übertr. 14, 14. (τὸν νοῦν) 15, 15. τύχη (ἄχριτος) 31, 19. ύβρίζειν Pass. 21, 12.

ύγιής (γνώμη) 39, 11.

υίος 36, 15. (υίοι οἱ ἀληθεῖς) 36, 11 f.

 $\ddot{v}\lambda\eta = \text{silva } 32, 7. 13. 15. 17. 26.$ = materia 3, 9. 7, 3. ύλομανείν übertr. (ή ψυχή) 19, 24. ύμνεῖν (τὸ θεῖον) 37, 18. υμνος Plur. 7, 21. 8, 12. 9, 13. 37, 24. 38, 5. ύμνωδός Plur. 29, 6. 37, 16. ύπακούειν 39, 21. (λόγοις) 30, 26. ύπανταν 33, 6. ύπάρχειν 30, 23. ύπεναντίος (λόγοι) 29, 13. *ΰπερ (ἡμέρας ΰπερ) 37, 25. ύπερβαίνειν (τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ) 35, 24. ύπέρμαχος 30, 3. ύπηχείν (προφήταις προφητείαν) 34, (τῷ νῷ προστάγματα)
 39, 18. *ύποβάθρα = Grundlage 22, 20 f. ύποβάλλειν 34, 3. ύπογράφειν 3, 19. ύποδέχεσθαι 14, 27. ύπόθεσις 3, 26. ύποθήκη Plur. 38, 20 f. ύποχρίνεσθαι (την αλήθειαν) 21, 7. ύπόληψις = Meinung 13, 1. ύπολισθαίνειν 20, 22. ύπομένειν c. Inf. 25, 16. ύπομιμνήσκεσθαι 37, 12. ύπομονή 28, 16. ύπονοείν 25, 11. ύπόπετρος 18, 29. ύποπτήσσειν 22, 4. ύποσκελίζειν (τῷ λόγφ) 19, 28. ύποστρέφειν 38, 23. ύποτοπείν 32, 20. ὑποτυποῦσθαι = repraesentare 5, 4 f. υπουλος 21, 4. 33, 6. ύποφαίνειν (τοὺς χαρακτῆρας) 3, 19. *ύποφητεύειν = auslegen 33, 17. υστερον 17, 12. 21, 13. 36, 9.

(μάθημα) 22, 15. φαίνεσθαι 4, 1. 15. (τὸ φαινόμενον και θνητόν) 4, 17 f. (τὰ φαινόμενα) 9, 18. 14, 10. 11. 17, 16. 32, 19. 20. φαντάζειν Pass. = apparere 17, 22. φαντασία Plur. 37, 27 [vgl. Origen. in Mt. X 24, III 65 Lom.]. φάρμαχον Plur. = color 13, 14. φάσχειν 16, 11. 30, 20. $\varphi \epsilon \varrho \epsilon \iota \nu = 6, 20. 7, 27. 12, 10. (\varkappa \alpha \varrho \pi \acute{o} \nu)$ 19, 14. Part. (λόγους) 5, 23. (ἐντολήν) 13, 25. (ἐξουσίαν) 14, 8. (σπέρματα) 38, 21. (χαρπούς) 38, 24. (ἀνὰ στόμα) 6, 11. Pass. 38, 2. 37, 17. (ἐν ἱεραῖς βίβλοις φέρεται) 6, 27. Part. pleon. 7, 26. 9, 6. 14, 19. 16, 14. 19, 5. 22, 11. φεύγειν (ἀπὸ τῆς ζωῆς) 35, 26. φθάνειν 26, 2. (τὰ φθάνοντα) 11, 12. 39, 17. φθείρειν Pass. 4, 9. φιλάνθρωπος (γνώμη) 16, 21. φιλεῖν 31, 20. φιλήδονος 28, 20. φιλία 10, 15. 16, 16. 24, 28. φίλιος (δεσμοί) 18, 3. φιλομαθής 34, 10. φιλοπονία 28, 28. φιλόπονος Superl. Adv. 4, 18. φίλος adj. (ἀνήρ) 9, 22. (γεωμετρία) 22, 17. (κεφαλή) 5, 6. 39, 12. (προφῆται) 34, 3. Neutr. 2, 17. 17, 9. 33, 19. 36, 27. subst. 10, 6. 17, 4. 28, 9, 21, 34, 5, 39, 7, φιλοσοφείν 15, 27. 16, 2. 12. 25, 30. 29, 5. 30, 19. 25. 31, 10. (τοῖς λόyois) 26, 1. (φελοσοφίαν) 25, 24. 31, 1.*φιλοσόφησις 31, 4.

φιλοσοφία 2, 5. 15, 8. 16, 22. 17, 9.

ύψηλός (ΰλη) 32, 7. (ἀρεταί) 28, 1.

20, 28. 22, 29. 25, 5. 24. 27, 8. | χαλεπός (δουλεία) 37, 2. 30, 22. 31, 1. 17. φιλόσοφος adj. (γένος) 22, 27. (λόγος) 29, 18. 33, 2. subst. 24, 14. 25. 29 f. 25, 10. 26 f. 26, 24. 29, 6. 30, 16. 31, 12 f. 32, 28 f. 33, 11. φιλοτιμία 7, 4. 25, 9. 10 f. φιλότιμος Compar. (εὐφημίαι) 6, 16. φιλοτίμως (διδάσχειν) 12, 21. φοβείσθαι 11, 21. φόβος 11, 16. (θεῖος) 39, 20. Plur. 23, 20 f. φοιτᾶν (δήτορι) 12, 5. 6. φορτικός 11, 27. (ή 'Ρωμαίων φωνή) 3, 4. φρενοβλάβεια 16, 10. φρονείν 25, 8. 27, 6. φρόνησις 23, 28. 24, 8. 9. 18. 19. 27, 10. 11. 18. 20. 28, 12. φρόνιμος 27, 25. φροντίς 4, 7. 15. Plur. 36, 3, 4. φύειν 12, 5. 23, 23. Perf. 1, 14. 17, 20. 20, 15. 23, 11. 28, 3. φύλαξ 9, 26. 14, 16. 27, 24. 38, 23. (πάντων άνθρώπων) 38, 18. φυλάττειν 27, 22. 29, 3. φύρειν 7, 23. φυσικός (μαθήματα) 22, 6. φυσιολογία 22, 16. $\phi \dot{\nu} \sigma \iota \varsigma 22, 10. 13. (\tau \tilde{\eta} \phi \dot{\nu} \sigma \epsilon \iota) 33, 21. 27.$ φυτεία (ποικίλη) 22, 28. φυτεύειν 35, 7 f. φυτόν 19, 4. Plur. 19, 24. 35, 7. *φυτουργικός 3. (τέχνη) 19, 5. φυτουργός adj. 19, 3 f. 11. $\varphi \omega \nu \eta = \text{lingua } 2, 22, 3, 2, 12, 14.$ 16. 21, 23. Plur. = voces 2, 7. **19.** 3, 19. 15, **26**. 16, 19. 21, 3. 10. (θεῖαι) 5, 25. (ἰεραί) 33, 18. αῶς 33, 25. 37, 8. 24. φωτεινός (τὰ φ. τῶν λογίων) 34, 1. ψήφισμα (ἀληθείας) 21, 5.

χαλινός (bildl.) 20, 3. γαραχτήρ Plur. = Züge 3, 20. χαρίεις 1, 15. 6, 23. χαρίζεσθαι (τινί) 12, 20. 13, 28. (ξαυτόν τινι) 31, 24. γάρις 6, 8. 7, 14. 15, 30. χαριστήριος (λόγος) 7, 18. 9, 16. χείο (δοέγων χεῖοα) 33, 9. χειραγωγείν 10, 10. 33, 5. 39, 17. χείρων 18, 9. 18. (χείρον) 7, 25. 18, 1. 11. 14. 23, 18. Plur. 36, 28. χείριστος (ἀδικία) 27, 3. χέρσος (γη) 19, 2. χλιδή 37, 3. γοίρειος 2. (τροφαί) 36, 23. χοίρος 36, 21. χρή 5, 26. 7, 21. 15, 13. 18, 13. 21, 9. 22, 20. 28, 6. 31, 15. 35, 15. 36, 26, 39, 4. χρημα 1, 8. 29, 27. Plur. 15, 19. χρήσιμος 33, 11. χρῆσις 14, 9. χρησμφδείν 17, 13 f. χρηστός Superl. (γνώμη) 16, 21. χρόνος 1, 16. 6, 7. 33, 23. 35, 12. χρύσεος (πρόσωπον) 28, 11. χρῶμα Plur. 3, 9. χώρα 36, 17. 37, 9. 17. (ἐν δευτέρα χώρα) 6, 24. χωρείν 26, 17. χωρίζειν Pass. 13, 17. 22. 17, 15. 16. 29. γωρίον (τόδε τό) 13, 9.

ψάλλειν 37, 19. ψαφαρός (γη) 18, 29. ψέγειν (ἀμαθίαν) 15, 14. ψευδής 30, 3. (λόγοι) 30, 9. (ψευδή) 20, 25. 21, 5. 12. 31, 23. 33, 12.

ψόγος Plur. 25, 18. $\psi \nu \chi \dot{\eta}$ 2, 15. 3, 6. 18. 20. 6, 15. 10, 9. 11, 14. 17, 1. 11 [Citat]. 15. ψυχρός (von der Rede) 4, 11. 18. 27 [Citat]. 28 [Citat]. 18, 8 [Citat]. 9. 19, 25. 20, 15. 21, 21. vodý (lega) 37, 10. Plur. 37, 24. 22, 1. 23, 2. 9. 11. 28. 29. 26, 19. ωραίος (φυτά) 35, 7. 30, 5. 31, 6. 33, 20. 34, 1. 10. 29.

35, 6. 36, 9. 37, 11. 27. Plur. 8, 14. 14, 13. 18, 23. 22, 14. 19. 28. 27, 13. 18. 28, 14. 29, 12. 23. ωφέλεια (τῆς ψυχῆς) 10, 8. (τῶν ψυχών) 14, 13.

Anhang.

'Αγάπη (πατρική) 44, 1. αγγελος Plur. 41, 6. άγιος 41, 13. (σχεύη) 41, 23. "Αδερ 42, 13. 26. 43, 11. Alγύπτιος 41, 23 f. Plur. 41, 10. 13. 17. 27. 42, 6. 11. 14. Αΐγυπτος 41, 24. 42, 5. 9. 16. 24. αὶνίσσεσθαι 41, 7. 42, 10. 43, 4. αίρεσις Plur. 40, 8. αξοετικός 43, 1. άχαίρως (παρεχβαίνειν) 42, 4. άχλινής (πίστις) 43, 20. ανάγνωσις 43, 13. 16. 19. ανάπλασμα 43, 6. Plur. 43, 4. 10. ἄρτος (τῶν ἀγγέλων) 41, 16. Plur. (Δὶγύπτιοι) 42, 14. (τῆς προθέσεως) 41, 20. άσχεῖν 40, 5. ἄσχησις 40, 4. άστρονομία 41, 1. 4. αὐλαία Plur. 42, 2.

Βαιθήλ 43, 3. 6.

γεωμετρία 41, 1. 3. γράμμα Plur. 43, 21. γραμματική 41, 3. γραφή 41, 28. (θεία) 42, 8. Plur. 43, 5. (ἰεραί) 41, 2. (θεῖαι) 43, 13. Γρηγόριος 40, 2.

δάμαλις 42, 21. Plur. 43, 2. ∠1άν 43, 6. 7. διήγησις 40, 2. δύναμις 40, 8.

Έβραῖος Plur. 42, 7. ξγχύχλιος (μαθήματα) 40, 12. έθνικός (ὅρια) 43, 8. 9. είδωλον 42, 15. "Ellyv 40, 11. Έλληνικός 40, 7. 43, 1. ενδεχόμενον (τέλος) 40, 4. έντρέφεσθαι (τῷ νόμφ) 42, 12. έντρέγεια 43, 1. "Εξοδος 41, 7. · έπίθευα 41, 14.

εὐφυΐα 40, 3. 6. 8. εὔχεσθαι 40, 10. εὐχή 43, 23.

θεῖος (ἀνάγνωσις) 43, 19. (γράμματα) 43, 21. (γραφή) 42, 8. (γραφαί) 43, 13. (τὰ θεῖα) 43, 14. 16. 23. θεός 40, 1. 41, 12. 42, 1. 43, 3. 5. 16. 20. 44, 2. ὁ θεός 41, 8. 26 f. 42, 7. 12. 16. 20. 26. θεοσέβεια 42, 7. θεραπεία 42, 13. θυμιατήριον 41, 21 f.

'Ιδουμαίος 42, 13. 26. ἰερός (γραφαί) 40, 2. 'Ιησούς Ναυή 43, 9. ἰλαστήριον 41, 15. 'Ισραήλ 42, 14. 20. (οἱ υἰοι) 41, 8. 13. 25. 42, 5. 9. 'Ισραηλιτικός 42, 12.

καταπέτασμα 41, 19. Plur. 42, 2. καταχοῆσθαι 40, 9. κιβωτός 41, 14. κόσμος (τοῦ κ. μαθήματα) 42, 11.

λαός (τοῦ θεοῦ) 42, 20. λατψεία (πρὸς θεόν) 41, 12. (τοῦ θεοῦ) 41, 26. 42, 25. λόγος = Logos 43, 4. 7. (θεοῦ) 43, 5. λυχνία 41, 19. λύχνος Plur. 41, 20.

μάθημα Plur. 40, 12. 42, 11. μάννα 41, 16. μουσική 41, 3.

νοείν (τὰ θεῖα) 43, 23. νόημα Plur. 43, 2. νομικός 40, 6. νόμος (τοῦ θεοῦ) 42, 12. νοῦς (τῶν θείων γραμμ.) 43, 21.

οίχος (θεού) 43, 3.

παροικία 41, 25.
πατρικός (ἀγάπη) 43, 26.
πίστις (μετὰ π.) 43, 20.
πιστός 43, 16.
πνεῦμα (θεοῦ) 44, 2 f. (Χριστοῦ) 44, 3.
ποιητικῶς 40, 10.
προηγουμένως 43, 12.
πρόθεσις 41, 21.
πρόληψις 43, 17.
προπαίδευμα Plur. 40, 12.
προπετέστερον 43, 14 f.
προσοχή 43, 13 f.
πρόσωπον (τοῦ θεοῦ) 41, 8.

φητορική 41, 4. Ένωμαῖος 40, 6.

σχυλεύειν 41, 10. 12. Σολομών 42, 15 f. σοφία (θεοῦ) 42, 1. (τοῦ θεοῦ) 42, 7. 17. σοφός 42, 15. στάμνος 41, 15. συνέφιθος 41, 4. σύνεσις 40, 3. συξδάπτειν 41, 28 f. σωτήρ 43, 23.

τέλειος 40, 7. τελιχώς 40, 9. τέλος 40, 5. τροπιχώς 43, 5.

 $\tilde{v}\lambda\eta$ = materia 41, 11. 26.

(πρωτογενης λ.) 8, 15. (τελειότατος, ζῶν, τοῦ πρώτου νοῦ λ. ἔμψυχος) 9, 13 f. (ὁ ἄγρυπνος φύλαξ) 38, 18. λοιπός 20, 13. 25, 7. 28, 19. 22. 29, 17. 31, 12. 34, 29. λύειν 18, 22. λύειν 18, 22. λύτη (Plur.) 23, 20. 36, 3. (πελέτη = studium 2, 19. *μεληγορεῖν = ὑμνεῖν 9, μέλλειν 3, 27. 4, 5. 20. 23, 4. 27, 27. 28, 7. 29, μένειν 5, 6. 18, 13. 27. 27. 30, 2. 32, 1. 16. 33, 25. 36, 11. 37, 11. 38, μέρος 11, 23. 20, 28. 21, μέρος 7, 10. 22. 9

λύπη (Plur.) 23, 20. 36, 3. μάθημα 2, 20. 14, 5. 7. 13. 17, 6. 21, 24. 22, 6. 15. 17. 24. 28. 24, 8 f. 35, 1. 39, 14. μάθησις 12, 25 f. μαχάριος 23, 4. 25, 20. 35, 26. μαχαριότης 26, 25. μαχρός 14, 17. 15, 9. 21, 26. 22, 29. 36, 17 [Citat]. Neutr. 10, 22. Adverb. μακράν 13, 5. εὶς μακράν 12, 7. εἰς μαχρόν 13, 21. μανθάνειν 15, 18. 22, 12. 24, 20. 25, 6. 34, 11. 25. c. Inf. 35, 18. μαντικός Superl. 27, 8 f. μαρτυρείν 33, 15. μαρτυρία 7, 2. Plur. 21, 1. μάταιος 4, 12. μάχεσθαι (bildl.) 30, 15 f. μεγαλόνους 6, 10. μεγαλοπρέπεια 7, 4 f. μεγαλουργία 22, 2. μεγαλύνειν 11, 20. μέγας 2, 1. 5, 11. 6, 9. 10. 11. 13 f. 16. 25. 29. 9, ·20. 23. 25 [Citat]. 10, 1. 35, 4. 37, 14. μείζων 4, 3. 20. 6, 15. 16. 25. 8, 9. 16, 4. 25, 19. μέγιστος 9, 11. 24. 12, 23. 28, 1. 31, 27. 34, 20. μειράχιον 4, 7. 25, 14. μειραχιώδης Neutr. Sing. 39, 8. μέλει 2, 6. 21, 29. $\mu \epsilon \lambda \epsilon \tau \tilde{\alpha} \nu = 5$, 24. 20, 6. 26, 3. 27, 13.

33, 29.

*μεληγορείν = ύμνείν 9, 18. $\mu \dot{\epsilon} \lambda \lambda \dot{\epsilon} \iota \nu 3$, 27. 4, 5. 20. 24. 13, 20. 23, 4, 27, 27, 28, 7, 29, 12, 39, 18. $\mu \acute{e} \nu \acute{e} \iota \nu$ 5, 6. 18, 13. 27. 23, 16. 28, 27. 30, 2. 32, 1. 16. 33, 9. 35, 23. 25. 36, 11. 37, 11. 38, 10. μέρος 11, 23, 20, 28, 21, 21, 23, 16. έπι μέρους 7, 10. 22, 9. μέσος 10, 18. 17, 1. 19, 6. μεταβολή 22, 10. μεταβουλεύεσθαι 18, 2. 31, 15. μεταδιώχειν 15, 12. μετανάστασις 4, 3 f. μετανιστάναι 13, 9. μεταπείθειν 30, 13. 31, 2. μετάπεμπτος 13, 21. μετατιθέναι 11, 3. 23, 12. 31, 3. 15. *μετεωροπόρος 22, 18. μετέωρος 33, 8. μετρεῖν 6, 22. μέτρον 5, 16. $\mu \dot{\epsilon} \chi \rho i \ 5, \ 25. \ 22, \ 22. \ 32, \ 6. \ 35, \ 13.$ μ. δημάτων 25, 30. μῆχος 20, 22. 32, 9. $\mu \dot{\eta} \tau \eta \varrho$ 12, 4. (bildl.) 28, 16. μηχανᾶσθαι 10, 20 f. 15, 5. μηχανή 14, 20. 17, 17. μιγνύναι 16, 1 [vgl. Plato, Ep. VII 329 D]. μικρός 2, 2. 15. 22. 4, 24. 5, 8. 10. 6, 10. 12. 14. 18. 27. 29. 11, 9. 14, 3. 21, 23. 23, 23. 26, 16. Comparativ 25, 11. μικροῦ δείν 25, 6. 27. μιμητής 35, 4. μιμνήσκεσθαι 38, 6. μισθοῦν 36, 19. μνασθαι = affectare 28, 6. $\mu\nu\eta\mu\eta$ 6, 7. 9, 10. Plur. 38, 7. μνημονεύειν 4, 19. 10, 25. 14, 7 f.

μοῖρα 26, 16. 34, 21.
μολύνειν 29, 12.
μόνιμος 4, 8 f. 18, 5.
μονογενής 9, 4.
μονονουχί 9, 1.
μουσικός 37, 19.
μόχθος 14, 24.
μυστήριον (θεῖα μ.) 37, 26.
μυστικός 34, 4. 37, 24. Compar.
34, 26.

ναός 29, 14. νεανιεύεσθαι = se iactare 5, 13. νέος Compar. 24, 14. 30, 28. νεότης 9, 22 [Citat]. νήπιος 10, 4. νηπιότης 11, 13. νόημα 2, 10. 12. νόησις 2, 16. νόθος 19, 8. 20, 15. νομίζειν 21, 15. 37, 6. νομικός = legis peritus 13, 19. νόμος Plur. 2, 23. 12, 16. 18. 26. 13, 2. 6. 14. 14, 5. 15, 23. 17, 7. (οξ ξεροί νόμοι) 37, 24. νοῦς 2, 20. 5, 10. 12, 17. 15, 15. 17, 28, 26. 30, 1. 20. **39**, 18. (θεῖος ν.) 27, 14. (πρῶτος ν.) 9, 14. $\nu\bar{\nu}\nu$ 10, 10. 11, 9. 18, 21. 24, 25. 28. 25, 17. 30, 22. 35, 18. (of vvv άνθρωποι) 16, 24. 33, 28. νύξ 37, 7. 23. 26. νωχελία = tarditas 27, 27.

δ = ότι = quod 35, 26. ὁδοιπορεῖν 32, 11. 38, 12 f. ὁδοιπορία 14, 2. 17. 33, 5. ὁδοιπόρος 32, 8. 14. ὁδός 13, 4. 20, 2. 32, 11. 14. (ἀποθεώσεως) 27, 15. (εὐσεβείας) 9, 8. ὁδῷ = methodisch 11, 24.

οζεσθαι 14, 19. 29, 14. 31, 18. ολχεῖος 11, 18. 12, 12. 17, 8. 20, 14. 36, 9. ολχείως 20, 13. ολκέτης = familiaris 14, 2. ολκητήριον 32, 16. ολαίσκος 17, 19 [Citat]. 21. ολχονομείν 9, 20. 11, 26. Med. 10, 12. ολχονομία 11, 23 f. 14, 22. 22, 13. οίχος 36, 7. 10. οίονεί 31, 20. όχνεῖν 3, 27. 4, 25. ομνηρός Compar. 14, 1 f. όχταετής 1, 16. δλίγος 10, 24. 25, 28. 35, 12. όλόχληφος = integer 6, 26. 39, 11. όλοχλήρως 8, 6. ölos 7, 22. 26. Plur. 7, 19. 8, 19. 26. 9, 10. 16, 6. 22, 9. 13. δλως 2, 2. 10, 15. 15, 17. 16, 5. 10. 21, 26, 29, 15, 31, 2, 37, 27. όμιλεῖν 16, 19. όμοεθνής 10, 15. δμοιος 3, 9. όμοίως 11, 22. 24, 20. 31, 7. δμόχοιτος, ἡ 13, 17 f. όμολογεῖν 3, 12. 9, 9. 13. 25, 22. 27. 28, 4. δμολογία 12, 1. ονομα 1, 12 f. 2, 6 f. 3, 16 f. 12, 1 f. 12, 23. 25, 5. 13. ονομάζειν 11, 28. 12, 23, 35, 1. ὄντα, τά 7, 1. 9, 4. οντως 1, 15. 10, 19. 14, 28. 15, 10. 12. 23, 4. 26, 22. 27, 10. 12. 28, 11. 35, 4. 37, 7. όξύς c. Inf. 29, 28. όπίσω, τά 36, 13. $\delta \rho \tilde{\alpha} \nu$ 10, 7. 19, 8. 17. 20, 2. 24, 12. 27, 13, 32, 21, 37, 26. οργανον 37, 19 [Citat]. 38, 4.

DAI	E DU	_	
		-	

DEMCO, INC. 38-2931

